МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ГУМЕНЮК АЛІНА СЕРГІЇВНА

УДК 343.141/143:343.123.12

ДИСЕРТАЦІЯ
ДОПУСТИМІСТЬ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ У РЕЗУЛЬТАТІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

081 – Право
08 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ / А. С. Гуменюк

Науковий керівник –
Волошина Владлена Костянтинівна
кандидат юридичних наук, доцент

Одеса – 2025

АНОТАЦІЯ

Гуменюк А. С. Допустимість доказів, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право (галузь знань 08 – Право). – Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2025.

Дисертація є першим після прийняття чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) спеціальним комплексним науковим дослідженням, яке стосується питань оцінки допустимості доказів, отриманих в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НС(Р)Д).

У дисертації сформовано визначення результатів НС(Р)Д, якими є сукупність доказів, що негласно (таємно) отримуються спеціально уповноваженими суб'єктами винятково у випадках неможливості застосування інших способів збирання доказів та характеризуються особливим порядком закріплення й використання у доказуванні, регламентованим системою законодавчих актів.

Встановлено, що результатам НС(Р)Д властиві такі характеристики: юридична паритетність використання у доказуванні; негласний (таємний) спосіб отримання; їх отримання є винятковим способом збирання доказів; спеціальний порядок санкціонування отримання; специфічний набір суб'єктів, що беруть участь в отриманні; спеціальна процедура закріплення та подальшого використання в кримінальному провадженні; порядок їх отримання регламентується розгалуженою системою законодавчих актів.

Визначено, що допустимість результатів НС(Р)Д – це властивість результатів НС(Р)Д, яка обумовлює можливість їх використання як доказів у кримінальному провадженні за умови дотримання вимог щодо належних суб'єктів, належного джерела та належної правової процедури одержання й закріплення відповідних результатів. Критеріями, що доцільно використовувати

для оцінки результатів НС(Р)Д щодо допустимості, є: належний суб'єкт, належне джерело, належна правова процедура.

Обґрунтовано позицію про те, що прокурор є ключовим суб'єктом в аспекті ініціювання, проведення та контролю за проведенням НС(Р)Д. Водночас доведено, що системна неврегульованість його повноважень у цій сфері створює як правові, так і практичні ризики, що обумовлює нагальну потребу у вдосконаленні чинного нормативного регулювання. Зокрема, необхідним є:

- усунення нормативної неоднозначності щодо меж участі прокурора у проведенні НС(Р)Д, що чітко розмежує його функції процесуального керівництва та контролю від функцій безпосереднього виконавця, шляхом виключення нормативного положення щодо можливості прокурора самостійно проводити НС(Р)Д (шляхом внесення змін до ст. 36 КПК України);

- закріплення фіксованого строку для розгляду прокурором клопотань слідчого до слідчого судді про проведення НС(Р)Д – не більше шести годин з моменту надходження (шляхом внесення змін до п. 2.4 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні (далі – Інструкція));

- погодження норм КПК України щодо надання доручень на проведення НС(Р)Д уповноваженим оперативним підрозділам з положеннями Інструкції та правозастосовної практики, чітко закріпивши можливість прокурора надавати відповідні доручення у кримінальному процесуальному законі (шляхом внесення змін до ст. 246 КПК України);

- чітке визначення переліку НС(Р)Д, щодо яких прокурор уповноважений заборонити їх проведення або припинити подальше проведення (шляхом внесення змін до ч. 3 ст. 246, ч. 5 ст. 249 КПК України, п. п. 3.6, 3.7 Інструкції);

- врахування таких критеріїв (умов), за наявності яких прокурор вправі ухвалити рішення про заборону проведення або припинення подальшого здійснення НС(Р)Д: дотримання процесуальних вимог; відповідність НС(Р)Д принципам необхідності, пропорційності та мінімізації втручання у права людини; відсутність ознак незаконності або перевищення меж санкціонованого

втручання у приватне життя; відсутність обставин, які свідчать про досягнення мети НС(Р)Д, що робить їх подальше здійснення недоцільним; відсутність істотних ризиків незаконного порушення прав людини; відсутність загрози для безпеки учасників кримінального провадження, оперативних працівників або третіх осіб у разі продовження НС(Р)Д; відповідність цілей НС(Р)Д завданням кримінального провадження та неможливість досягнення цих цілей шляхом проведення інших процесуальних дій;

- визначення початку обчислення строку повідомлення осіб, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення НС(Р)Д, про таке обмеження з моменту фактичного припинення обмеження їх прав (шляхом внесення змін до ст. 253 КПК України).

Установлено, що компетенція слідчого щодо ініціювання та проведення НС(Р)Д має обмежений характер, адже такий суб'єкт наділений правом приймати рішення про проведення відносно вузького переліку НС(Р)Д; зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення НС(Р)Д та отримані результати; якщо ж для здійснення НС(Р)Д потрібен дозвіл слідчого судді, – повинен погодити відповідне клопотання з процесуальним керівником. У випадку оскарження слідчим рішення прокурора про припинення проведення НС(Р)Д його виконання не зупиняється, що може призвести до втрати важливих доказових даних через неможливість вчасного завершення уже розпочатої НС(Р)Д.

Задля забезпечення збереження результатів НС(Р)Д, отриманих до моменту прийняття прокурором рішення про їх припинення, доведено доцільність нормативного передбачення можливості зупинення не лише проведення відповідної процесуальної дії, але й дії рішення прокурора у разі його оскарження слідчим (шляхом внесення змін до ст. 312 КПК України).

Визначено, що уповноважені оперативні підрозділи є суб'єктом, який діючи на підставі доручення слідчого або прокурора найчастіше безпосередньо проводить більшість НС(Р)Д. З'ясовано, що процедура надання відповідного доручення фактично проходить щонайменше три етапи узгодження та передачі,

що ускладнює й уповільнює як виконання окремих процесуальних дій, так і здійснення досудового розслідування в цілому. Задля усунення зайвої бюрократизації аргументовано необхідність запровадження спрощеної, прозорої та підзвітної процедури направлення доручень на проведення НС(Р)Д, що може бути досягнуто шляхом закріплення обов'язку слідчого або прокурора безпосередньо направляти письмове доручення уповноваженому оперативному підрозділу.

З метою підвищення ефективності судового контролю у сфері проведення НС(Р)Д обґрунтовано доцільність сутнісного розширення меж повноважень слідчого судді – контрольні функції мають охоплювати всі етапи проведення НС(Р)Д, включаючи перевірку дотримання законності при їх застосуванні, оцінку пропорційності втручання, а також контроль за подальшим обігом і допустимістю використання отриманої інформації (запропоновано відповідні зміни до ст. 247 КПК України).

Констатовано, що належність джерела результатів НС(Р)Д, як критерій допустимості доказів, охоплює не лише форму та зміст протоколів про проведення НС(Р)Д і технічних носіїв інформації, а усю сукупність процесуальних документів, які обґрунтовують, санкціонують і супроводжують такі процесуальні дії. Доведено, що обов'язковому розкриттю стороні захисту та суду повинен підлягати повний комплекс процесуальних документів щодо НС(Р)Д, а саме: постанова слідчого, прокурора про проведення НС(Р)Д; клопотання про дозвіл на проведення НС(Р)Д; ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення НС(Р)Д; доручення на проведення НС(Р)Д; протокол про проведення НС(Р)Д та додатки до нього.

Сформовано порядок дій сторони обвинувачення у випадку нерозсекречення апеляційним судом ухвал слідчого судді про дозвіл на проведення НС(Р)Д – керівник органу прокуратури звертається до керівника апеляційного суду, де засекречено матеріальний носій інформації, з повторним клопотанням про розсекречення; у разі повторної бездіяльності або відмови з боку відповідного органу, прокурор інформує сторону захисту та суд про

неможливість самостійного одержання матеріалів; прокурор ініціює перед судом питання про витребування відповідних документів в апеляційного суду, який здійснив засекречення (запропоновано відповідні зміни до п. 5.11 Інструкції).

Обґрунтовано, що норми, які стосуються недопустимості провокації, у КПК України викладені досить фрагментарно, адже фактично зобов'язують прокурора оцінювати ризики провокації тільки на етапі підготовки до проведення контролю за вчиненням злочину, а також вказують тільки на слідчого, як суб'єкта можливої провокативної поведінки. Висвітлено доцільність закріплення обов'язку прокурора оцінювати реальні ризики провокації під час прийняття рішення та у ході проведення НС(Р)Д, а також розширити перелік суб'єктів, що можуть вчиняти провокативні дії (шляхом внесення змін до ст. 246 КПК України).

Доведено, що звуження заборони вчинення провокативних дій виключно до контролю за вчиненням злочину є недоцільним, адже ризики провокації притаманні інституту НС(Р)Д загалом. Наявність таких ризиків вимагає однакового підходу до оцінки провокації незалежно від виду НС(Р)Д та розширення законодавчої регламентації відповідних процесуальних запобіжників (шляхом внесення змін до ст. 246 КПК України).

З'ясовано, що використання конфіденційного співробітництва в межах проведення НС(Р)Д ускладнено відсутністю чіткої нормативної регламентації такого механізму. З урахуванням цього, аргументовано необхідність нормативного закріплення визначення конфіденційного співробітництва; обов'язку слідчого, прокурора виносити окрему постанову про залучення особи до конфіденційного співробітництва; відсутності обов'язку надання конфіденту допуску до державної таємниці (шляхом внесення змін до ст. 275 КПК України).

Означено, що повноваження прокурора одноосібно приймати рішення про подальше використання або знищення результатів НС(Р)Д на етапі досудового розслідування є необґрунтованими. Встановлено доцільність запровадження обов'язкової процедури збереження всіх відповідних результатів до завершення

досудового розслідування (шляхом внесення змін до ст. ст. 252, 255 КПК України, п. 6.1 Інструкції).

На основі проведено аналізу сформульовано дефініцію поняття «особлива правова ситуація» – це винятковий тимчасовий стан, зумовлений кризовими явищами, що виходять за межі звичайних умов функціонування суспільства та держави, вимагаючи оперативного реагування, системної адаптації правового регулювання з дотриманням принципу верховенства права, характеризується динамічністю, довгостроковим впливом наслідків та може мати локальний або глобальний характер.

Визначено, що особливій правовій ситуації властиві такі ознаки: специфічність / нетиповість передумов виникнення; необхідність швидкого вжиття першочергових заходів для пристосування до обставин, що виникнули; адаптація та трансформація правого регулювання; правові межі реагування; тимчасовий характер ситуації; локальний або глобальний характер; динамічність; системність та багаторівневість впливу; довгостроковий вплив наслідків.

Доведено, що використання інструментарію НС(Р)Д в умовах особливої правової ситуації потребує й особливого зваженого підходу та збереження процесуальних запобіжників, які є обов’язковою умовою допустимості результатів таких процесуальних дій. При кризовому реформуванні кримінального процесуального законодавства обґрунтовано недоцільність автоматичного поширення на інститут НС(Р)Д загальних норм, призначених для регулювання порядку проведення інших процесуальних дій, оскільки вони не враховують специфіку таємних заходів, зокрема рівень втручання в права людини та негласний характер.

Запропоновано гармонізувати норми ст. 615 та глави 21 КПК України, а саме: передбачити уточнення, які б одночасно закріплювали можливість використання спеціальних правил щодо складання протоколів НС(Р)Д в умовах воєнного стану та уточнювали процедуру застосування таких правил саме у випадку фіксування результатів НС(Р)Д; не поширювати правила про

використання будь-яких доступних технічних засобів на випадки проведення НС(Р)Д; у виключних випадках передбачити можливість здійснення судового контролю за проведенням НС(Р)Д слідчим суддею того суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування (запропоновано відповідні зміни до ст. ст. 252, 615 КПК України).

Задля забезпечення всебічної оцінки результатів НС(Р)Д у кримінальних провадженнях, де відбулася подальша перекваліфікація діяння на менш суспільно небезпечне, встановлено необхідність аналізу широкого кола наступних факторів, що впливають на допустимість таких доказів: підстави для первинної кваліфікації діяння як тяжкого чи особливо тяжкого; можливість отримання відомостей, що свідчили про необхідність перекваліфікації, до проведення НС(Р)Д; проведення інших слідчих (розшукових) дій та отримання доказів до моменту перекваліфікації; часовий проміжок між проведенням НС(Р)Д і перекваліфікацією; підстави для перекваліфікації; значення результатів НС(Р)Д для встановлення істини у кримінальному провадженні.

Констатовано, що для застосовності й дієвості такого алгоритму необхідно внести низку доповнень до кримінального процесуального законодавства України, що регламентуватимуть можливість використання результатів НС(Р)Д після перекваліфікації діяння на менш суспільно небезпечне (запропоновано відповідні зміни до ст. 246 КПК України, доповнення Інструкції п. 1.15).

Ключові слова: *кримінальне провадження, досудове розслідування, слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії, докази, допустимість доказів, критерії допустимості результатів негласних слідчих (розшукових) дій, судовий контроль за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій, Європейський суд з прав людини, конфіденційне співробітництво, провокація (підбурювання) на вчинення кримінального правопорушення, особлива правова ситуація, воєнний стан, перекваліфікація, кримінальне правопорушення.*

SUMMARY

Humeniuk A. S. Admissibility of evidence received as a result of covert search (investigative) actions. – Qualifying research work as a manuscript.

Thesis for obtaining the Doctor of Philosophy degree in the specialty 081 – Law (field of knowledge 08 – Law). – National University "Odesa Law Academy". Odesa, 2025.

The thesis is the first special comprehensive scientific study since the adoption of the current Criminal Procedure Code of Ukraine (hereinafter – CPC of Ukraine) concerning the assessment of the admissibility of evidence obtained as a result of covert search (investigative) actions (hereinafter – CS(I)A).

The thesis defines the results of CS(I)A as a set of evidence obtained covertly (secretly) by specially authorised entities exclusively in cases where other methods of evidence collection cannot be used and characterised by a special procedure for recording and use in evidence, regulated by a system of legislative acts.

It has been established that the results of CS(I)A have the following characteristics: legal parity of use in evidence; covert (secret) method of obtaining; their obtaining is an exceptional method of gathering evidence; special procedure for authorising their obtaining; specific set of subjects participating in their obtaining; special procedure for recording and further use in criminal proceedings; the procedure for obtaining them is regulated by a complex system of legislative acts.

It has been determined that the admissibility of the results of CS(I)A is a feature of the results of CS(I)A that determines the possibility of their use as evidence in criminal proceedings, provided that the requirements regarding the appropriate subjects, the appropriate source and the appropriate legal procedure for obtaining and recording the relevant results are met. The criteria that should be used to assess the admissibility of the results of scientific and experimental research are: appropriate subject, appropriate source, and appropriate legal procedure.

The position that the prosecutor is a key actor in initiating, conducting and supervising criminal proceedings has been substantiated. At the same time, it has been proven that the systemic irregularity of his powers in this area creates both legal and

practical risks, which necessitates the urgent need to improve the current regulations. In particular, it is necessary to:

- eliminate regulatory ambiguity regarding the limits of the prosecutor's participation in conducting CS(I)A, clearly distinguishing his functions of procedural leadership and control from the functions of a direct executor, by excluding the regulatory provision on the possibility of the prosecutor independently conducting CS(I)A (by amending Article 36 of the CPC of Ukraine);

- establishing a fixed time limit for the prosecutor to consider the investigator's requests to the investigating judge to conduct CS(I)A – no more than six hours from the moment of receipt (by amending paragraph 2.4 of the Instructions on the organisation of covert search (investigative) actions and the use of their results in criminal proceedings (hereinafter – the Instructions));

- harmonising the provisions of the CPC of Ukraine regarding the issuance of orders for conducting CS(I)A to authorised operational units with the provisions of the Instructions and legal practice, clearly establishing the possibility for the prosecutor to issue such orders in criminal procedural law (by amending Article 246 of the CPC of Ukraine);

- a clear definition of the list of CS(I)A for which the prosecutor is authorised to prohibit their conduct or terminate their further conduct (by amending part 3 of Article 246, part 5 of Article 249 of the CPC of Ukraine, paragraphs 3.6 and 3.7 of the Instructions);

- taking into account the following criteria (conditions) under which the prosecutor has the right to decide to prohibit or terminate further implementation of CS(I)A: compliance with procedural requirements; accordance of the CS(I)A with the principles of necessity, proportionality and minimisation of interference with human rights; absence of signs of illegality or exceeding the limits of authorised interference in private life; absence of circumstances indicating that the objectives of the CS(I)A have been achieved, which makes their further implementation inappropriate; absence of significant risks of unlawful violation of human rights; absence of a threat to the safety of participants in criminal proceedings, operational personnel or third parties in

the event of continuation of the CS(I)A; compliance of the objectives of the CS(I)A with the tasks of criminal proceedings and the impossibility of achieving these objectives through other procedural actions;

- determination of the start of the period for notifying persons whose constitutional rights were temporarily restricted during the conduct of CS(I)A of such restriction from the moment of the actual termination of the restriction of their rights (by amending Article 253 of the CPC of Ukraine).

It has been established that the investigator's competence to initiate and conduct CS(I)A is limited, since such a person has the right to decide on conducting a relatively narrow list of CS(I)A; is obliged to inform the prosecutor about the decision to conduct CS(I)A and the results obtained; if the permission of an investigating judge is required to conduct CS(I)A, the investigator must agree on the relevant application with the procedural supervisor. If the investigator appeals the prosecutor's decision to terminate the CS(I)A, its implementation is not suspended, which may lead to the loss of important evidence due to the inability to complete the CS(I)A that has already been started in a timely manner.

In order to ensure the preservation of the results of the CS(I)A obtained before the prosecutor's decision to terminate it, it has been proven expedient to provide for the possibility of suspending not only the relevant procedural action, but also the prosecutor's decision in the event of its appeal by the investigator (by amending Article 312 of the CPC of Ukraine).

It has been determined that authorised operational units are entities that, acting based on a warrant issued by an investigator or prosecutor, most often directly carry out the majority of CS(I)A. It has been established that the procedure for issuing such orders actually involves at least three stages of coordination and transfer, which complicates and slows down both the performance of individual procedural actions and the conduct of pre-trial investigations as a whole. To eliminate excessive bureaucracy, there is a need to introduce a simplified, transparent and accountable procedure for issuing orders to conduct CS(I)A, which can be achieved by establishing the duty of

the investigator or prosecutor to directly send a written order to the authorised operational unit.

In order to improve the effectiveness of judicial control in the field of CS(I)A, it is reasonable to substantially expand the powers of the investigating judge – control functions should cover all stages of CS(I)A, including verification of compliance with the law in their application, assessing the proportionality of the intervention, as well as monitoring the further circulation and admissibility of the use of the information obtained (the corresponding amendments to Article 247 of the CPC of Ukraine have been proposed).

It has been stated that the attribution of the source of the results of the CS(I)A, as a criterion for the admissibility of evidence, covers not only the form and content of the protocols on the conduct of the CS(I)A and technical information carriers, but also the entire set of procedural documents that justify, authorise and accompany such procedural actions. It has been proven that the defence and the court must be provided with a full set of procedural documents relating to the CS(I)A, namely: the decision of the investigator or prosecutor to conduct CS(I)A; the motion for permission to conduct CS(I)A; the decision of the investigating judge to allow CS(I)A; the order to conduct CS(I)A; the protocol on the conduct of CS(I)A and its annexes.

The procedure for the prosecution in the event of non-disclosure by the appeal court of the investigating judge's ruling on permission to conduct CS(I)A has been established – the head of the prosecution authority shall apply to the head of the appeal court where the material carrier of information is classified with a repeated request for disclosure; in the event of repeated inaction or refusal on the part of the relevant authority, the prosecutor informs the defence and the court of the impossibility of obtaining the materials independently; the prosecutor initiates before the court the issue of requesting the relevant documents from the court of appeal that classified them (the corresponding amendment to paragraph 5.11 of the Instructions has been proposed).

It has been substantiated that the provisions concerning the inadmissibility of provocation in the CPC of Ukraine are rather fragmentary, as they actually oblige the prosecutor to assess the risks of provocation only at the stage of preparation for

monitoring the commission of a crime and also indicate only the investigator as the subject of possible provocative behaviour. The expediency of establishing the prosecutor's obligation to assess the real risks of provocation when making decisions and during the conduct of CS(I)A, as well as expanding the list of subjects who may commit provocative actions is highlighted (by amending Article 246 of the CPC of Ukraine).

It has been proven that narrowing the prohibition of provocative actions exclusively to the control of the commission of a crime is inappropriate, since the risks of provocation are inherent in the institution of CS(I)A in general. The existence of such risks requires a unified approach to the assessment of provocation regardless of the type of CS(I)A and the expansion of legislative regulation of relevant procedural safeguards (by amending Article 246 of the CPC of Ukraine).

It has been found that the use of confidential cooperation within the CS(I)A is complicated by the lack of clear regulatory framework for such a mechanism. In view of this, the need for regulatory consolidation of the definition of confidential cooperation has been argued; the duty of the investigator and prosecutor to issue a separate decision on involving a person in confidential cooperation; the absence of the duty to grant confidential access to state secrets (by amending Article 275 of the CPC of Ukraine).

It was determined that the prosecutor's authority to make decisions on the further use or destruction of the results of CS(I)A at the pre-trial investigation stage is unreasonable. It has been established that it is advisable to introduce a mandatory procedure for preserving all relevant results until the completion of the pre-trial investigation (by amending Articles 252 and 255 of the CPC of Ukraine, paragraph 6.1 of the Instruction).

Based on the analysis, the definition of the concept of "special legal situation" has been formulated – an exceptional temporary state caused by crisis phenomena that go beyond the normal conditions of functioning of society and the state, requiring an operational response and systematic adaptation of legal regulation in compliance with

the principle of the rule of law, characterised by dynamism, long-term impact of consequences, and may be local or global in nature.

It has been identified that a special legal situation has the following characteristics: specificity/atypicality of the preconditions for its emergence; the need to quickly take priority measures to adapt to the circumstances that have arisen; adaptation and transformation of legal regulation; legal limits of response; temporary nature of the situation; local or global nature; dynamism; systematicity and multi-level impact; long-term impact of consequences.

It has been proven that the use of CS(I)A tools in a special legal situation requires a special balanced approach and the preservation of procedural safeguards, which are a prerequisite for the admissibility of the results of such procedural actions. In the context of crisis reform of criminal procedural legislation, it is reasonable to conclude that it is inappropriate to automatically extend to the CS(I)A general rules designed to regulate the conduct of other procedural actions, as they do not take into account the specific nature of covert measures, in particular the level of interference with human rights and their secret nature.

It is proposed to harmonise the provisions of Article 615 and Chapter 21 of the CPC of Ukraine, namely: to provide for clarifications that would simultaneously establish the possibility of using special rules for drawing up CS(I)A protocols under martial law and clarify the procedure for applying such rules specifically in the case of recording the results of CS(I)A; not to extend the rules on the use of any available technical means to cases of CS(I)A; in exceptional cases, provide for the possibility of judicial control over the conduct of CS(I)A by the investigating judge of the court within whose territorial jurisdiction the pre-trial investigation is conducted (the corresponding amendments to Articles 252 and 615 of the CPC of Ukraine have been proposed).

In order to ensure a comprehensive assessment of the results of CS(I)A in criminal proceedings where the offence was subsequently reclassified as less socially dangerous, it is necessary to analyse a wide range of factors affecting the admissibility of such evidence: the grounds for the initial classification of the offence as serious or

particularly serious; the possibility of obtaining information that indicated the need for reclassification before conducting CS(I)A; conducting other search (investigative) actions and obtaining evidence before reclassification; the time interval between conducting CS(I)A and reclassification; grounds for reclassification; the significance of CS(I)A results for establishing the truth in criminal proceedings.

It has been concluded that for the applicability and effectiveness of such an algorithm, it is necessary to make a number of amendments to the criminal procedural legislation of Ukraine, which will regulate the possibility of using the results of CS(I)A after reclassification of the act as less socially dangerous (thee corresponding amendments to Article 246 of the CPC of Ukraine, supplement to the Instruction, paragraph 1.15, have been proposed).

Key words: *criminal proceedings, pre-trial investigation, search (investigative) actions, covert search (investigative) actions, evidence, admissibility of evidence, criteria for the admissibility of the results of covert search (investigative) actions, judicial control over the conduct of covert search (investigative) actions, European Court of Human Rights, confidential cooperation, provocation (incitement) to commit a criminal offence, special legal situation, martial law, reclassification, criminal offence.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Публікації, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Гуменюк А. Роль прокурора як належного суб'єкта ініціювання, проведення та контролю за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій. *Право і суспільство.* 2025. № 1. С. 536 – 545. DOI: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.79

2. Гуменюк А. Результати негласних слідчих (розшукових) дій як особливий різновид доказів у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 700 – 704. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/165

3. Гуменюк А. Допустимість результатів негласних слідчих (розшукових) дій при перекваліфікації: проблеми теорії та практики. *Juris Europensis Scientia.* 2024. № 6. С. 104 – 109. DOI: https://doi.org/10.32782/chern.v6.2024.21

4. Гуменюк А. Негласні слідчі (розшукові) дії в умовах особливих правових ситуацій : проблеми допустимості доказів. *Право та державне управління*. 2024. № 2. С. 487 – 495. DOI: https://doi.org/10.32782/pdu.2024.2.66

5. Волошина В., **Гуменюк А.** Аналіз законодавчих новел до глави 21 Кримінального процесуального кодексу України в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 701 – 704. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/172

(особистий внесок А. Гуменюк полягає в аналізі окремих законодавчих новел до глави 21 Кримінального процесуального кодексу України, а також формулюванні висновків щодо доцільності й обґрунтованості запровадження відповідних змін)

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів та додатково відображають наукові результати дисертації:

6. Гуменюк А. Установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) : новели законодавства. *Європейські орієнтири розвитку України : науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 26.04.2024 р.) / за заг. ред. С. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2024. С. 449 – 451.

7. Гуменюк А. Щодо доцільності обмеження повноважень прокурора розпоряджатися результатами негласних слідчих (розшукових) дій. *Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-й річниці набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України (м. Одеса, 09.12.2022 р.) / уклад. : Л. Аркуша, О. Торбас, В. Завтур ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2022. С. 165 – 169.

8. Гуменюк А. Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Проблеми розвитку суспільства та держави : сучасні наукові виклики* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених (м. Одеса, 02.12.2022 р.) / за ред. : Н. Маслій, К. Спасової ; Рада молодих вчених при Одеській обласній державній адміністрації. Одеса, 2022. С. 68 – 72.

9. Гуменюк А. Міжнародний досвід застосування негласних заходів розслідування у протидії злочинності. *Сталий розвиток суспільства та держави : сучасні виклики та напрямки розвитку* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених (м. Одеса, 18.11.2022 р.) / за ред. М. Аракеляна, К. Спасової. Одеса, 2022. С. 218 – 222.

10. Гуменюк А. Допустимість результатів негласних слідчих (розшукових) дій при перекваліфікації кримінального правопорушення. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя*

Одеської школи права) : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17.06.2022 р.). У 2-х т. / за заг. ред. С. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 445 – 447.

11. **Гуменюк А.,** Линник О. Знищення результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій як перепона належного здійснення права на захист. *Українське суспільство в умовах транзиції : сучасні виклики та напрямки розвитку* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених (м. Одеса, 24.05.2021 р.). У 2-х т. / за ред. М. Аракеляна, К. Спасової. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 387 – 390.

(особистий внесок А. Гуменюк полягає в аналізі впливу знищення результатів негласних слідчих (розшукових) дій на належне здійснення права на захист та формулюванні висновків дослідження)

12. **Гуменюк А.,** Линник О. Забезпечення права на захист у контексті обмеження сторони захисту в ознайомленні з матеріалами досудового розслідування. *Українське суспільство в умовах транзиції : сучасні виклики та напрямки розвитку* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених (м. Одеса, 24.05.2021 р.). У 2-х т. / за ред. М. Аракеляна, К. Спасової. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 384 – 387.

(особистий внесок А. Гуменюк полягає в аналізі повноважень сторони обвинувачення обмежувати право сторони захисту на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, зокрема результатами негласних слідчих (розшукових) дій, та формулюванні висновків дослідження)

13. Гуменюк А. Судовий контроль як інструмент забезпечення законності проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 21.05.2021 р.). У 2-х т. / за заг. ред. С. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 337 – 340.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ 3
ВСТУП 4
РОЗДІЛ 1. РЕЗУЛЬТАТИ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА ЇХ ДОПУСТИМІСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ДОКТРИНАЛЬНО-ЕМПІРИЧНІ ОСНОВИ 14
1.1. Місце й статус результатів негласних слідчих (розшукових) дій як фактичних даних, отриманих в межах кримінального провадження 14
1.2. Сутність допустимості результатів негласних слідчих (розшукових) дій ... 34
РОЗДІЛ 2. КРИТЕРІЇ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ, ОДЕРЖАНИХ ВНАСЛІДОК ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ 51
2.1. Суб’єкти ініціювання, проведення та контролю за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій 51
2.2. Джерела одержання допустимих результатів негласних слідчих (розшукових) дій 87
2.3. Процедура отримання та закріплення доказів, отриманих за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій 113
РОЗДІЛ 3. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ 138
3.1. Особливі правові ситуації та їх вплив на допустимість результатів негласних слідчих (розшукових) дій 138
3.2. Значення перекваліфікації кримінального правопорушення для допустимості доказів, одержаних під час негласних слідчих (розшукових) дій 163
ВИСНОВКИ 177
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 186
ДОДАТКИ 215

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВС – Верховний Суд

ЄКПЛ – Європейська конвенція з прав людини

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КК України – Кримінальний кодекс України

ККС ВС – Касаційний кримінальний суд Верховного Суду

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

НС(Р)Д – негласні слідчі (розшукові) дії

С(Р)Д – слідчі (розшукові) дії

СБУ – Служба безпеки України

абз. – абзац

ст. – стаття

ч. – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Властивість допустимості є ключовим індикатором, що відображає дотримання норм кримінального процесуального законодавства, має визначальне значення для формування доказової бази та зумовлює юридичну придатність фактичних даних для використання їх у доказуванні. Особливого значення така властивість набуває в контексті проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НС(Р)Д), які, з одного боку, є ефективним інструментом боротьби зі складними формами злочинності, а з іншого – пов’язані з підвищеним ризиком порушення прав людини через свій прихований, інвазивний характер. Такі процесуальні дії здійснюються без відома особи, фактично передбачають глибоке втручання у сферу її приватного життя, а тому вимагають особливо чіткої та деталізованої правової регламентації, яка б гарантувала дотримання основоположних засад кримінального провадження.

З огляду на специфіку НС(Р)Д, особливої ваги набуває поглиблене дослідження кожного з критеріїв допустимості доказів, здобутих внаслідок таємних заходів: належного суб’єкта, належного джерела, а також дотримання процесуального порядку одержання та закріплення відповідної доказової інформації. Це пов’язано з тим, що навіть незначне відхилення від встановленого порядку в межах одного з критеріїв допустимості може поставити під сумнів законність усієї зібраної під час проведення НС(Р)Д доказової бази, що, своєю чергою, здатне істотно вплинути на ефективність досудового розслідування, перешкодити встановленню об’єктивної істини та прийняттю законного, обґрунтованого та вмотивованого судового рішення про вину чи невинуватість особи у вчиненні конкретного кримінального правопорушення.

Водночас чинне нормативне регулювання інституту НС(Р)Д є недостатньо чітким, що ускладнює однозначне розуміння меж допустимості. Так, у низці випадків відсутні належні процесуальні орієнтири для встановлення того, які дії є порушенням закону, а які – допустимим варіантом поведінки. Це, своєю чергою, породжує неоднозначність у правозастосовній діяльності, значні

відмінності в судовому тлумаченні процедур використання інструментарію НС(Р)Д. Зокрема, у межах цього дослідження проаналізовано низку актуальних проблем, серед яких: розбіжності у розумінні поняття «результати НС(Р)Д»; нечіткість статусу та повноважень прокурора щодо самостійного проведення або надання доручень на здійснення НС(Р)Д, погодження та оцінки клопотань слідчого; фрагментарність судового контролю за проведенням НС(Р)Д; відсутність однозначного розуміння, що є належним джерелом результатів НС(Р)Д; питання провокації; нечіткість процедури застосування механізму конфіденційного співробітництва; абсолютне право прокурора визначати доказову цінність та знищувати результати НС(Р)Д; вплив особливих правових ситуацій на допустимості результатів НС(Р)Д; використання результатів НС(Р)Д у випадку перекваліфікації та інші питання.

Проблематиці допустимості доказів, отриманих в результаті НС(Р)Д, присвячені наукові напрацювання таких вчених, як Ю. Аленін, О. Альошина, Л. Аркуша, О. Бабіков, М. Багрій, Р. Балита, Н. Басай, В. Березнер, М. Бортун, В. Вапнярчук, В. Волошина, І. Гловюк, А. Гринь, Т. Гук, Л. Гуртієва, А. Даль, В. Дрозд, В. Завтур, І. Кайло, Л. Кирій, Д. Кисленко, В. Кікінчук, А. Коваль, В. Колесник, В. Комашко, Ю. Коробко, О. Кравченко, Г. Крет, Т. Лукашкіна, Т. Марченко, А. Мезенцева, І. Нечаєва, І. Озерський, А. Палюх, А. Панова, М. Погорецький, О. Полюхович, М. Приндюк, І. Рогатюк, М. Романов, О. Сало, Д. Сергєєва, С. Смаглюк, В. Смирнов, О. Соколов, О. Старенький, О. Степанов, М. Стоянов, С. Тагієв, Я. Тализіна, М. Тішин, О. Торбас, В. Тютюнник, Ж. Удовенко, І. Цилюрик, Р. Черниш, А. Чернушенко, І. Чупрікова, Б. Шабаровський, В. Шерудило, А. Шило, С. Шульгін, Л. Щербина та інших науковців.

Водночас слід зауважити, що на сьогодні відсутнє комплексне наукове дослідження тематики допустимості результатів НС(Р)Д у розрізі визначення та детального аналізу кожного з критеріїв допустимості. У зв’язку з цим існує об’єктивна потреба у ґрунтовному аналізі такої проблематики, що дасть змогу сформулювати чіткі правові орієнтири, які б забезпечували однакове розуміння

критеріїв допустимості таких доказів, зменшували рівень правової невизначеності та сприяли уніфікації правозастосовної й судової практики. Вироблення системного, логічного, послідовного, а головне – практично застосовного підходу до аналізу та оцінки результатів НС(Р)Д щодо їх допустимості є актуальним як з точки зору підвищення ефективності кримінального провадження, так і в контексті гарантування прав людини. Саме ця потреба обумовлює вибір теми дисертаційного дослідження, визначає його наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано в межах загальної п'ятирічної теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на 2021-2025 рр. «Правове і соціальне життя сучасної України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» (державний реєстраційний номер 122U000266), а також розробленого на її основі плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу «Сучасний стан та перспективи нормативної регламентації, теорії та практики здійснення кримінально-процесуальної, оперативно-розшукової та детективної діяльності при досягненні завдань кримінального провадження» (затверджений протоколом засідання кафедри від 17.05.2021 р. № 12).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексне теоретико-прикладне обґрунтування критеріїв допустимості доказів, отриманих під час проведення НС(Р)Д, з урахуванням особливостей їх правової природи, а також формування узгодженого підходу до правової оцінки результатів НС(Р)Д.

Для досягнення визначеної мети дисертаційного дослідження були поставлені наступні завдання:

- встановити місце й статус результатів НС(Р)Д як фактичних даних, отриманих в межах кримінального провадження;
- охарактеризувати сутність допустимості результатів НС(Р)Д;

- визначити суб’єктів ініціювання, проведення та контролю за проведенням НС(Р)Д;

- виокремити джерела одержання допустимих результатів НС(Р)Д;

- окреслити процедуру отримання та закріплення доказів, отриманих за результатами проведення НС(Р)Д;

- з’ясувати сутність особливих правових ситуацій та їх впливу на допустимість результатів НС(Р)Д;

- встановити значення перекваліфікації кримінального правопорушення для допустимості доказів, одержаних під час НС(Р)Д.

Об’єктом дослідження є кримінальні процесуальні правовідносини, що виникають у процесі одержання, закріплення та використання результатів НС(Р)Д як доказів у кримінальному провадженні.

Предметом дослідження є допустимість доказів, отриманих у результаті проведення НС(Р)Д.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, що використовуються в сучасній правовій науці. Вибір методів обумовлений особливостями мети, завдань, об’єкта та предмета дослідження, а їх застосування забезпечило комплексне, всебічне та системне вивчення обраної тематики. Методологічною основою дослідження став діалектичний метод, що був застосований при аналізі теоретичних підходів до поняття «результати НС(Р)Д», визначенні сутності допустимості, як властивості доказів, та критеріїв допустимості результатів НС(Р)Д (підрозділи 1.1, 1.2). Формально-юридичний метод використовувався при аналізі положень національного кримінального процесуального законодавства, судової практики Верховного Суду (далі – ВС) та Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2). За допомогою статистичного методу було досліджено звіти про роботу органів прокуратури за 2021 – 2024 рр. в частині проведення НС(Р)Д (підрозділ 2.1). Метод системно-структурного аналізу забезпечив розмежування компетенції суб’єктів, залучених до ініціювання, проведення та контролю за

проведенням НС(Р)Д, дозволив сформувати перелік критеріїв, що доцільно використовувати для оцінки допустимості доказів у випадку перекваліфікації кримінального правопорушення на менш тяжке (підрозділи 2.1, 3.2). Застосування методу системного аналізу дозволило виявити законодавчі прогалини та колізії, а з використанням логіко-нормативного методу та методу моделювання було запропоновано можливі шляхи розв'язання ідентифікованих проблем шляхом внесення змін до чинного кримінального процесуального законодавства (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2).

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим після прийняття чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) спеціальним комплексним науковим дослідженням, яке стосується питань оцінки допустимості доказів, отриманих в результаті проведення НСРД.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

запропоновано зміни до кримінального процесуального законодавства щодо закріплення фіксованого строку для розгляду прокурором клопотань слідчого до слідчого судді про проведення НС(Р)Д – не більше шести годин з моменту надходження;

чітко визначено перелік НС(Р)Д, відносно яких прокурор уповноважений заборонити їх проведення або припинити подальше проведення, а також критерії (умови), за наявності яких прокурор вправі ухвалити відповідне рішення, та запропоновано відповідні нормативні зміни до чинного кримінального процесуального законодавства;

сформульовану цілісну концепцію належного джерела результатів НС(Р)Д, що передбачає обов'язкове розкриття стороні захисту та суду повного комплексу процесуальних документів щодо НС(Р)Д, а саме: постанови слідчого, прокурора про проведення НС(Р)Д; клопотання про дозвіл на проведення НС(Р)Д; ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення НС(Р)Д; доручення на проведення НС(Р)Д; протоколу про проведення НС(Р)Д та додатків до нього;

запропоновано нормативно закріпити такий порядок дій сторони обвинувачення у випадку нерозсекречення апеляційним судом ухвал слідчого судді про дозвіл на проведення НС(Р)Д: керівник органу прокуратури звертається до керівника апеляційного суду, де засекречено матеріальний носій інформації, з повторним клопотанням про розсекречення; у разі повторної бездіяльності або відмови з боку відповідного органу прокурор інформує сторону захисту та суд про неможливість самостійного одержання матеріалів; прокурор ініціює перед судом питання про витребування відповідних документів в апеляційного суду, який здійснив засекречення;

сформовано дефініцію та визначено ознаки поняття «особлива правова ситуація» – це винятковий тимчасовий стан, зумовлений кризовими явищами, що виходять за межі звичайних умов функціонування суспільства та держави, вимагаючи оперативного реагування, системної адаптації правового регулювання з дотриманням принципу верховенства права, характеризується динамічністю, довгостроковим впливом наслідків та може мати локальний або глобальний характер;

доведено можливість використання результатів НС(Р)Д у кримінальних провадженнях, де відбулася перекваліфікація кримінального правопорушення на менш тяжке, та розроблено цілісний й структурований алгоритм перевірки отриманих у таких провадженнях результатів Н(С)РД щодо допустимості, що включає аналіз наступних факторів: підстави для первинної кваліфікації діяння як тяжкого чи особливо тяжкого злочину; можливість отримання відомостей, що свідчили про необхідність перекваліфікації, до проведення НС(Р)Д; проведення інших слідчих (розшукових) дій та отримання доказів до моменту перекваліфікації; часовий проміжок між проведенням НС(Р)Д і перекваліфікацією; підстави для перекваліфікації; значення результатів НС(Р)Д для встановлення істини у кримінальному провадженні.

удосконалено:

теоретичні підходи до розуміння поняття «результати НС(Р)Д» та його характерних ознак (юридична паритетність використання у доказуванні;

негласний (таємний) спосіб отримання; їх отримання є винятковим способом збирання доказів; спеціальний порядок санкціонування отримання; специфічний набір суб'єктів, що беруть участь в отриманні; спеціальна процедура закріплення та подальшого використання в кримінальному провадженні; порядок їх отримання регламентується розгалуженою системою законодавчих актів);

аргументацію необхідності усунення нормативної неоднозначності щодо меж участі прокурора у проведенні НС(Р)Д, що чітко розмежує його функції процесуального керівництва від функцій безпосереднього виконавця, шляхом виключення нормативного положення щодо можливості прокурора самостійно проводити НС(Р)Д;

пропозиції щодо оскарження слідчим рішення прокурора про припинення проведення НС(Р)Д – запропоновано нормативно передбачити можливість зупинення не лише проведення відповідної процесуальної дії, але й дії рішення прокурора у разі його оскарження слідчим;

законодавчу регламентацію повноважень слідчого судді під час проведення НС(Р)Д в частині здійснення контрольних функцій, які мають охоплювати перевірку дотримання законності при застосуванні НС(Р)Д, оцінку пропорційності втручання, а також контроль за подальшим використанням отриманої інформації;

нормативні положення про недопустимість провокації під час проведення НС(Р)Д шляхом закріплення обов'язку прокурора оцінювати реальні ризики провокації під час прийняття рішення та у ході проведення НС(Р)Д, а також розширення переліку суб'єктів, що можуть вчиняти провокативні дії, шляхом включення до нього прокурора й уповноважених оперативних підрозділів;

обґрунтування недоцільності закріплення права прокурора одноосібно приймати рішення про подальше використання або знищення результатів НС(Р)Д на етапі досудового розслідування.

набуло подальшого розвитку:

обґрунтування необхідності гармонізації кримінального процесуального законодавства й судової практики щодо надання прокурором доручень на

проведення НС(Р)Д уповноваженим оперативним підрозділам в частині чіткого закріплення у КПК України відповідного права прокурора;

положення щодо визначення моменту початку перебігу строку повідомлення осіб, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення НС(Р)Д, що має починатися з моменту фактичного припинення обмеження прав особи;

теоретичні підходи до питання усунення зайвої бюрократизації в процесі надання доручення на проведення НС(Р)Д шляхом законодавчого закріплення обов'язку слідчого або прокурора безпосередньо направляти письмове доручення уповноваженому оперативному підрозділу;

обґрунтування доцільності поширення нормативної заборони провокації на усі НС(Р)Д, оскільки такі ризики притаманні інституту НС(Р)Д загалом, а не лише контролю за вчиненням злочину;

нормативна регламентація використання механізму конфіденційного співробітництва під час НС(Р)Д в аспекті передбачення у кримінальному процесуальному законодавстві дефініції конфіденційного співробітництва, обов'язку слідчого, прокурора виносити окрему постанову про залучення особи до конфіденційного співробітництва; відсутності необхідності надавати конфіденту допуск до державної таємниці.

Практичне значення отриманих результатів. Наукові положення, висновки та пропозиції, сформульовані в дисертаційному дослідженні, мають теоретичну та прикладну цінність і можуть бути використані:

- у науково-дослідній діяльності – для подальшого комплексного вивчення проблематики допустимості доказів, одержаних у результаті проведення НС(Р)Д;

- у нормотворчій діяльності – для розробки обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України, зокрема глави 21 КПК України та спеціалізованих підзаконних актів;

- у правозастосовній діяльності – слідчими, прокурорами, суддями, адвокатами, а також працівниками оперативних підрозділів для забезпечення

правильного та однакового застосування положень кримінального процесуального законодавства щодо ініціювання, проведення, контролю та оцінки результатів НС(Р)Д;

- у навчальному процесі – при викладанні дисциплін «Кримінальний процес», «Досудове розслідування», «Проведення слідчих (розшукових) дій», «Теорія доказів у кримінальному процесі», «Права людини в сфері кримінальної юстиції» та інших пов'язаних з тематикою НС(Р)Д навчальних курсів, при підготовці навчальних матеріалів, а також у науково-дослідній роботі студентів та аспірантів (результати дисертаційного дослідження впроваджені в навчальну та науково-дослідну діяльність Національного університету «Одеська юридична академія», Акт впровадження від 23.04.2025 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням, а висновки та пропозиції, викладені у дисертації, є особистим здобутком автора. У науковій статті, опублікованій у співавторстві з В. Волошиною, «Аналіз законодавчих новел до глави 21 Кримінального процесуального кодексу України в умовах воєнного стану», особистий внесок автора полягає в аналізі окремих законодавчих новел до глави 21 КПК України, а також формулюванні висновків щодо доцільності й обґрунтованості запровадження відповідних нормативних змін. У тезах доповіді, опублікованих у співавторстві з О. Линник, «Знищення результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій як перепона належного здійснення права на захист» автором здійснено аналіз впливу знищення результатів НС(Р)Д на належне здійснення права на захист та формулювання висновків дослідження. У тезах доповіді, опублікованих у співавторстві О. Линник, «Забезпечення права на захист у контексті обмеження сторони захисту в ознайомленні з матеріалами досудового розслідування» особистий внесок автора полягає в аналізі повноважень сторони обвинувачення обмежувати право сторони захисту на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, зокрема результатами НС(Р)Д, та формулюванні висновків дослідження. Ідеї та пропозиції співавторів наукових публікацій у дисертації не використовувалися.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення, результати та висновки дисертаційного дослідження обговорювались на фаховому семінарі кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» та науково-практичних конференціях, зокрема: Всеукраїнській науковій конференції молодих вчених «Українське суспільство в умовах транзиції: сучасні виклики та напрямки розвитку» (м. Одеса, 24.05.2021 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)» (м. Одеса, 17.06.2022 р.), Всеукраїнській науковій конференції молодих вчених «Сталий розвиток суспільства та держави: сучасні виклики та напрямки розвитку» (м. Одеса, 18.11.2022 р.), Всеукраїнській науковій конференції молодих вчених «Проблеми розвитку суспільства та держави: сучасні наукові виклики» (м. Одеса, 02.12.2022 р.), Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 10-й річниці набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України «Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності» (м. Одеса, 09.12.2022 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів» (м. Одеса, 26.04.2024 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження відображено у тринадцяти наукових публікаціях, у тому числі в п’яти статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено Міністерством освіти і науки України, а також восьми тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, що включають 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (264 найменування) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 231 сторінка, із них основний текст – 185 сторінок, 3 додатки – 17 сторінок.

РОЗДІЛ 1. РЕЗУЛЬТАТИ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА ЇХ ДОПУСТИМІСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ДОКТРИНАЛЬНО-ЕМПІРИЧНІ ОСНОВИ

1.1. Місце й статус результатів негласних слідчих (розшукових) дій як фактичних даних, отриманих в межах кримінального провадження

Еволюція та динамічний розвиток суспільних відносин, поява нових загроз правопорядку і трансформація форм злочинності вимагають й постійного вдосконалення методів кримінального переслідування. Так, у сучасних умовах розслідування кримінальних правопорушень неможливе без використання спеціальних, у тому числі таємних, механізмів, що дозволяють своєчасно виявляти, документувати та попереджувати кримінальні правопорушення, зокрема тяжкі та особливо тяжкі злочини. Це набуває особливої актуальності для України в умовах сучасних викликів, передусім через зростання загроз національній безпеці та поширення злочинності, що має високий рівень латентності або вчиняється з використанням новітніх технологій.

Запровадження таємних методів розслідування є об’єктивною необхідністю, оскільки вони дозволяють правоохоронним органам ефективно реагувати на складні, організовані форми злочинної діяльності, які неможливо розкрити традиційними слідчими засобами. Враховуючи це, в міжнародній правовій практиці поступово сформувалися підходи до їх легалізації та регламентації, спрямовані на забезпечення балансу між ефективністю правоохоронної діяльності та дотриманням прав людини.

Зокрема, у Рекомендації Rec (2005) 10 Комітету Міністрів Ради Європи «Про «особливі методи розслідування» тяжких злочинів, у тому числі терористичних актів» від 20.04.2005 р. підкреслюється важливість удосконалення кримінальної політики держав-членів та розробки законодавчих механізмів, що дозволяють ефективно застосовувати негласні методи розслідування [196].

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у своїй практиці також неодноразово підтверджував допустимість застосування таємних методів

розслідування за умови дотримання відповідних процесуальних гарантій. Зокрема, у рішенні у справі Ramanauskas v. Lithuania Суд зазначив, що використання спеціальних методів розслідування, зокрема НС(Р)Д, не суперечить Європейській конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ), якщо національне законодавство передбачає чіткі та передбачувані процедури їх санкціонування, проведення та контролю [31].

Тобто міжнародна спільнота визнає доцільність використання таємних слідчих методів, у тому числі НС(Р)Д, проте встановлює вимоги щодо збалансування специфіки та характеру таких процесуальних дій шляхом запровадження належних та ефективних процедур санкціонування, проведення та незалежного контролю. Ці вимоги спрямовані на забезпечення правової визначеності, дотримання принципу пропорційності та недопущення свавільного втручання в права людини та громадянина. Відповідно, допустимість результатів НС(Р)Д у кримінальному провадженні безпосередньо залежить від дотримання цих вимог.

Враховуючи вимоги сучасності, в Україні запровадження інституту НС(Р)Д було реалізовано з прийняттям чинного КПК України у 2012 році, що дозволило погодити національне законодавство з міжнародними стандартами у сфері кримінального провадження. Водночас, попри нормативне закріплення цього інституту, питання правової природи, статусу та допустимості результатів НС(Р)Д залишаються предметом теоретичних і практичних дискусій. Це зумовлено особливим характером таких процесуальних дій – на відміну від інших С(Р)Д НС(Р)Д проводяться таємно, що створює серйозні ризики порушення прав та свобод особи, щодо якої вони застосовуються. Враховуючи значний потенціал втручання в приватне життя та обмеження конституційних прав, до НС(Р)Д висуваються й особливі вимоги щодо їх законності, пропорційності та контролю з боку незалежних органів.

Це дає змогу стверджувати, що актуальними залишаються питання визначення місця результатів НС(Р)Д у системі доказів, критеріїв їх допустимості, а також забезпечення ефективного механізму запобігання

зловживанням під час їх проведення. Ця проблематика набуває особливої актуальності в умовах дії особливих правил здійснення кримінального провадження, запроваджених у зв'язку з воєнним станом, які передбачають окремі зміни в процедурах санкціонування, фіксації та використання результатів НС(Р)Д.

Як цілком доцільно вказують науковці, «законодавець не дає змоги однозначно визначитися з тим, що слід розуміти під результатами НСРД, тобто що входить до переліку таких результатів» [135, с. 101], а допускає певну термінологічну непослідовність, називаючи відомості, речі та документи в одних нормах результатами, а в інших – матеріалами НС(Р)Д. Деякі вчені вважають ці терміни тотожними, зазначаючи, що категорії «результати НС(Р)Д» та «матеріали НС(Р)Д» є рівнозначними [45, с. 241, 245]. Водночас інші дослідники розрізняють ці поняття вважаючи, що «результати НС(Р)Д» є фактичними даними, отриманими в ході їх проведення, тоді як «матеріали НС(Р)Д» включають протоколи, додатки та інші документи, що фіксують ці результати [232, с. 86]. Ця невизначеність ускладнює тлумачення правової природи, визначення місця й статусу результатів НС(Р)Д як фактичних даних, отриманих у межах кримінального провадження, що, своєю чергою, створює й труднощі у оцінці їх допустимості та використанні у доказуванні.

У межах цього дослідження доцільно обґрунтувати позицію, що ширшим і змістовно точнішим є поняття «результати НС(Р)Д». Саме цей термін використовуватиметься для позначення як безпосередньо фактичних даних, отриманих завдяки проведенню НС(Р)Д, так і матеріальних носіїв, на яких ці відомості фіксуються. Такий підхід пояснюється тим, що категорія «матеріали НС(Р)Д» за своїм змістом може охоплювати лише обмежене коло фізичних (матеріальних) об'єктів – протоколи, інші документи, предмети та речі, що були отримані або виготовлені під час проведення таких процесуальних дій. Водночас поняття «результати НС(Р)Д» є більш комплексним, оскільки включає як отриману інформацію (факти, обставини, відомості), що є ключовим компонентом доказування, так і її матеріальну форму, в якій ці дані зафіксовані

та можуть бути використані у кримінальному провадженні. Зазначений підхід дозволить уникнути термінологічної плутанини, що виникає через паралельне використання різних понять у кримінальному процесуальному законодавстві та практиці.

Ситуація, пов'язана з термінологічною неоднозначністю та складністю розуміння категорії «результати НС(Р)Д», а також обмежувальна правова природа відповідних процесуальних дій обумовлює необхідність глибшого та системнішого аналізу сутності цього концепту. Найбільш логічним і методологічно коректним підходом до цього питання є першочергове встановлення ключових характеристик результатів НС(Р)Д, які дозволять чітко окреслити їх правовий зміст, з'ясувати особливості отримання, фіксації, зберігання та використання. Встановлення характеристик, своєю чергою, стане основою для визначення дефініції поняття «результати НС(Р)Д» та їх місця в системі доказів.

Розкриття характеристик результатів НС(Р)Д доцільно розпочинати зі встановлення їх взаємозв'язку з іншими С(Р)Д в контексті використання відповідних відомостей та матеріальних носіїв у доказуванні. У цьому питанні варто керуватися положеннями ч. 1 ст. 256 КПК України наступного змісту: «протоколи щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування» [118].

Відповідно, кримінальний процесуальний закон закріплює ***юридичну паритетність використання результатів НС(Р)Д у доказуванні***, тобто ставить знак рівності між статусом результатів НС(Р)Д та результатів інших С(Р)Д.

У цьому контексті варто погодитися з вченими, які стверджують, що позаяк НС(Р)Д є різновидом С(Р)Д [246, с. 41], їм притаманні всі ознаки останніх

[87, с. 69]. Це стосується характеру (особливий різновид процесуальних дій), мети (засоби збирання та перевірки доказів), уповноважених на їх проведення суб'єктів (оперативні підрозділи, слідчий, прокурор) та процесуального порядку їх проведення [235, с. 68]. Відповідно, результати НС(Р)Д після їх отримання використовуються у кримінальному провадженні на тих самих засадах, що й результати інших С(Р)Д.

Водночас необхідно зауважити, що юридична паритетність щодо можливості використання результатів НС(Р)Д у доказуванні не означає відсутність будь-яких особливостей у процесуальному статусі цієї категорії доказів [82, с. 701]. Очевидно, що НС(Р)Д характеризуються специфікою щодо процедури їх санкціонування, проведення, фіксації, закріплення та подальшого зберігання результатів. Зокрема, проведення НС(Р)Д передбачає застосування спеціальних технічних засобів та методів, часто супроводжуються істотними обмеженнями прав людини, а тому вимагає дотримання підвищених гарантій законності, обґрунтованості та процесуального контролю.

Зазначене підтверджується й практикою національних судів. Так, відповідно до рішення Вищого антикорупційного суду від 13.07.2022 р. у справі № 991/366/22, «положення чинного законодавства вказують на основні чинники отримання відомостей за допомогою проведення негласних слідчих (розшукових) дій: - наявність кримінального провадження відповідної тяжкості; - неможливість іншим способом отримати докази в цьому кримінальному провадженні; - закріплення в законі вичерпного переліку суб'єктів, уповноважених на прийняття рішення про проведення НСРД, та правомочних на їх проведення; - процесуальний алгоритм санкціонування проведення негласних слідчих (розшукових) дій; - отримання і фіксація доказової інформації в режимі реального часу тощо» [226].

Водночас ці відмінності в процедурі не впливають на кінцевий юридичний статус відповідних фактичних даних та матеріалів, отриманих у результаті проведення НС(Р)Д. Законодавець прямо вказує на те, що у контексті їх подальшого процесуального використання в доказуванні результати НС(Р)Д не

мають переваг або недоліків у порівнянні з іншими С(Р)Д. Отже, попри специфіку отримання та закріплення, вони характеризуються однаковим доказовим статусом та юридичною значущістю поряд з результатами гласних С(Р)Д. Це означає, що належним чином отримані й оформлені результати НС(Р)Д можуть використовуватись нарівні з іншими «гласними» доказами, слугуючи основою для встановлення істини та ухвалення процесуальних рішень у кримінальному провадженні.

Однією з основних характеристик результатів НС(Р)Д, що випливає із самої сутності таких процесуальних дій, також є їх ***негласний (таємний) спосіб отримання***.

Поняття «негласний» згідно з тлумачним словником трактується як «невідомий для інших, прихований, таємний» [234, с. 277]. В контексті кримінального процесу негласність означає, що процесуальні дії проводяться таємно, як без відома осіб, щодо яких вони здійснюються, так і без інформування інших суб'єктів, що безпосередньо не беруть участі в їх проведенні [109, с. 43], із застосуванням спеціальних методів та технічних засобів [103, с. 27]. Водночас цей аспект охоплює не лише момент проведення таких процесуальних дій, а й особливий порядок підготовки, фіксації, зберігання та використання отриманих результатів [108, с. 129]. Це, своєю чергою, вимагає спеціального нормативного регулювання, окремих правових процедур та встановлення додаткових гарантій захисту від необґрунтованого втручання у права людини.

Ознака негласності відрізняє НС(Р)Д від інших С(Р)Д, які, як правило, проводяться гласно та передбачають можливість відкритої участі сторін. Так, у багатьох випадках С(Р)Д здійснюються за участю слідчого, прокурора, захисника, підозрюваного чи інших залучених осіб. На противагу таким процесуальним діям, НС(Р)Д проводяться приховано, що зумовлено їхньою специфічною метою – отримання доказової інформації, яка не може бути здобута відкритими методами розслідування.

Варто погодитися з думкою, що «негласність абсолютно необхідна в умовах, коли відкрита форма здійснення досудового розслідування може

негативно вплинути на процес доказування обставин кримінального правопорушення, об'єктивність оцінки та правильність кваліфікацій дій осіб, причетних до кримінального правопорушення» [250]. Це особливо актуально при розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів [254, с. 299], зокрема корупційних правопорушень, організованої злочинності, терористичної діяльності та злочинів проти основ національної безпеки, де своєчасне отримання та документування інформації без відома осіб, які можуть бути причетні до їх вчинення, є ключовим для досягнення мети кримінального провадження, адже «успішність виявлення, розкриття та розслідування злочинів відповідної тяжкості неможлива без застосування уповноваженими суб'єктами кримінального провадження належного комплексу негласних засобів отримання доказів» [143, с. 87]. Крім того, негласність забезпечує ефективність слідства у випадках, коли відкрите збирання доказів може спровокувати підозрюваних або інших осіб до ухилення від слідства, знищення або фальсифікації доказів, тиску на свідків чи потерпілих.

Доволі слушним є й твердження, що саме негласність виступає тим чинником, який обумовлює процедуру отримання дозволів на проведення НС(Р)Д, встановлення спеціальних вимог до порядку їх проведення, визначення основних виконавців і кола учасників, обрання способу фіксування ходу й результатів проведення [108, с. 130]. Відповідно, саме з огляду на необхідність збереження таємниці щодо факту та методів проведення цих процесуальних дій законодавець встановлює окремі вимоги до порядку їх санкціонування, проведення та контролю, відмінні від гласних С(Р)Д.

Результати НС(Р)Д характеризуються й тим, що ***їх отримання є винятковим способом збирання доказів***, що прямо передбачено у ч. 2 ст. 246 КПК України, – «негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб» [118]. Тобто законодавець наголошує на винятковості та крайній необхідності застосування саме цього інструментарію для отримання інформації у кримінальному провадженні. Це свідчить про те, що

НС(Р)Д є процесуальними діями, проведення яких допускається лише у ситуаціях коли інші, менш інвазивні методи, виявилися недоступними, неефективними або не дозволяють виконати завдання кримінального провадження.

Вказаний підхід відповідає міжнародним стандартам, зокрема позиції ЄСПЛ, викладеній у рішенні у справі Klass and Others v. Germany, де зазначено, що рішення про застосування негласних заходів може видаватися лише у випадку, коли встановлення фактів за допомогою іншого методу є неможливим або значно складнішим. За цих обставин Суд наголошує, що встановлена процедура прийняття рішення про застосування таких заходів покликана виключити можливість їх ініціювання на підставі необдуманих, неприйнятних чи виданих без належного й ґрунтовного розгляду розпоряджень, а також запобігти використанню цих заходів у спосіб, що має експериментальний або загальний характер [21; 132, с. 431].

З цим погоджуються й науковці, які зазначають, що «вже на етапі формування правової підстави для проведення НСРД (складання клопотання, винесення постанови, постановлення ухвали слідчого судді) сторона обвинувачення має обґрунтувати, а у передбачених випадках і довести слідчому судді, що відомості, які необхідно зібрати, є особливими в аспекті складності їх отримання, а відтак єдиним результативним способом їх отримання буде проведення НСРД» [262, с. 65]. Відповідно, «визначення НС(Р)Д як «винятку із загального правила» обумовлено насамперед метою – забезпечити баланс інтересів кримінального провадження та прав і свобод людини. Збалансованість таких інтересів може бути досягнута за рахунок чітких критеріїв до підстав та умов проведення таких заходів, дієвого судового контролю за реалізацією органами правопорядку таких повноважень» [41, с. 117; 44, с. 279].

Варто цілком погодитися з обґрунтованістю такого підходу, адже винятковість, як характеристика результатів НС(Р)Д, – не просто абстрактна категорія. Вона матеріалізується в низці цілком практичних критерії, що повинні враховуватися при прийнятті рішення про проведення таких процесуальних дій,

зокрема при наданні слідчими суддями відповідного дозволу, адже «слідчі судді не вправі надавати дозволи на проведення оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій, якщо немає даних, які свідчили б про те, що отримати інформацію в інший спосіб неможливо» [255].

Водночас варто наголосити, що законодавець не встановлює чітких критеріїв, які дозволяли б однозначно визначити дотримання принципу винятковості під час прийняття рішення про проведення НС(Р)Д. Саме тому питання щодо того, чи було дотримано такого критерію у конкретному кримінальному провадженні, потребує ретельної оцінки індивідуальних обставин. У процесі такої оцінки важливе значення має низка факторів, які можуть вказувати на дотримання або, навпаки, недотримання принципу винятковості. До них, зокрема, слід віднести:

- проміжок часу, що минув з моменту відкриття кримінального провадження до звернення з клопотанням про проведення НС(Р)Д, адже проведення таких процесуальних дій на ранніх етапах розслідування, за відсутності достатніх спроб отримати докази гласними способами, може бути необґрунтованим;
- проведення до НС(Р)Д інших гласних С(Р)Д, спрямованих на отримання необхідних доказів, а також аналіз результативності та ефективності таких дій;
- обґрунтованість висновку слідчого чи прокурора про неможливість отримати потрібні докази в інший спосіб, окрім НС(Р)Д, у тому числі із застосуванням менш інвазивних методів з точки зору втручання у права людини.

Важливо також враховувати, що невиправдане застосування правоохоронними органами НС(Р)Д здатне негативно впливати не лише на окреме кримінальне провадження, а й загалом на суспільні відносини та довіру до держави. Так, науковці цілком справедливо звертають увагу на те, що «надмірне використання правоохоронними органами можливостей НС(Р)Д призводить до втрати громадянами впевненості у забезпеченні їх прав і свобод, «поглиблюється прірва» між державою і суспільством, виникають корупційні ризики щодо використання негласно одержаної інформації про приватне життя

не в інтересах кримінального судочинства, а «на замовлення» зацікавлених осіб» [42, с. 15].

Це дозволяє стверджувати, що винятковість не є формальною вимогою чи критерієм проведення НС(Р)Д, а являє собою важливий запобіжник, що захищає права людини від невиправданого втручання держави, адже саме з метою запобігання безпідставному втручанню у сферу особистого і сімейного життя в КПК України передбачено процесуальний механізм, що забезпечує дотримання законності під час провадження таких процесуальних дій [249, с. 120], частиною якого є й вимога, передбачена ч. 2 ст. 246 КПК України.

Результатам таких процесуальних дій також притаманний ***спеціальний порядок санкціонування їх отримання***, адже застосування більшості НС(Р)Д вимагає отримання дозволу на їх проведення у формі ухвали слідчого судді. Як влучно вказують науковці, саме судовий контроль передбачає перевірку законності та обґрунтованості дій і рішень сторони обвинувачення, яка наділена державно-владними повноваженнями (прокурора, органу досудового розслідування, керівника органу досудового розслідування, оперативних підрозділів), а тому роль слідчого судді у сфері захисту особи, суспільства, держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження набуває вагомого значення [131, с. 90; 261, с. 139], особливо в аспекті проведення настільки правообмежуючих процесуальних дій, як НС(Р)Д.

Ба більше, в контексті НС(Р)Д слідчим суддею, уповноваженим на розгляд відповідних клопотань, є слідчий суддя не суду першої інстанції, а «апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – слідчий суддя Вищого антикорупційного суду» [118]. Обрання суб’єктом, що «дає дозвіл» на проведення НС(Р)Д, саме слідчого судді апеляційного суду обґрунтовано з точки зору того, що ці процесуальні дії можуть значно обмежити конституційні права та свободи людини і громадянина з огляду на використання

специфічних негласних методів, можливість втручання в особисте життя та приватне спілкування особи. Оскільки НС(Р)Д відрізняються від інших С(Р)Д ступенем втручання у права та свободи, це й зумовлює специфічний вибір суб'єкта, що здійснює функцію судового контролю за дотриманням прав і свобод особи при проведенні таких процесуальних дій.

Також варто зауважити, що положення законодавства щодо ролі слідчого судді в контексті НС(Р)Д мають певну специфіку, а відповідні норми КПК України «слід розуміти в тому сенсі, що слідчий суддя надає дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, а не приймає сам рішення про її проведення, оскільки процесуальний документ, в якому визначено таке рішення слідчого судді, має назву "Ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії"» [108, с. 130]. Відповідно, ініціатива й обґрунтування необхідності проведення НС(Р)Д належать стороні обвинувачення, а завдання слідчого судді полягає в перевірці та оцінці достатності підстав, аргументованості клопотання та дотримання принципів пропорційності й законності такого втручання.

Окрім спеціальної процедури санкціонування результати НС(Р)Д характеризуються й ***специфічним набором суб'єктів, що беруть участь в їх отриманні*** [101, с. 11; 244, с. 92; 257, с. 86]. У цьому контексті слушно звернути увагу на положення ч. 3 та 6 ст. 246 КПК України:

- ч. 3 – «рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених цим Кодексом, – слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором…»;

- ч. 6 – «проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування кримінального правопорушення, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, органів Державного бюро розслідувань, органів Бюро економічної безпеки України, органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої

служби України, органів Державної прикордонної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи» [118].

Хоча це не єдині положення КПК України, що відображають набір суб'єктів, які можуть бути залучені до отримання результатів НС(Р)Д, можна зауважити, що слідчий суддя, слідчий, прокурор, а також оперативні підрозділи є основними «дійовими особами» у цьому процесі.

Така суб'єктна структура, знову ж таки, обумовлена правовою природою та специфікою НС(Р)Д – зважаючи на їх значний потенціал у контексті обмеження конституційних прав і свобод особи, необхідним стає формування багаторівневого механізму контролю та гарантій, спрямованих на запобігання можливим зловживанням і порушенням. Саме тому законодавець передбачає залучення широкого спектру суб'єктів, які взаємодіють на різних етапах підготовки, санкціонування, проведення та контролю за НС(Р)Д.

Результатам НС(Р)Д також властива ***спеціальна процедура їх закріплення та подальшого використання в кримінальному провадженні***, що зумовлено особливостями такої доказової інформації, яка отримується за допомогою негласних (таємних) методів, та часто стосується приватного життя конкретної особи чи багатьох осіб.

У контексті фіксації результатів НС(Р)Д законодавство вимагає наявності відповідного процесуального документа, що є одним із матеріальних виражень відповідних результатів, – протоколу про проведення НС(Р)Д [118] до якого долучаються необхідні матеріали (аудіо-, відеозаписи, документи, речі, файли тощо). І хоча така процедура, на перший погляд, співвідноситься з аналогічною процедурою закріплення результатів гласних С(Р)Д, проте складання протоколу – лише частина процесу закріплення результатів НС(Р)Д, адже зважаючи на характер самих процесуальних дій та інформації, що отримується внаслідок їх проведення, такі протоколи підлягають подальшому засекреченню.

Ці особливості знаходять своє нормативне закріплення в розділі V Інструкції про організацію проведення НС(Р)Д та використання їх результатів

у кримінальному провадженні, затвердженій спільним наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 (далі – Інструкція), який регламентує порядок засекречення та розсекречення матеріальних носіїв інформації, пов'язаної з проведенням НС(Р)Д, і де вказано наступне: «постанова слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії та додатки до нього, *протокол про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які містять відомості про факт та методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії***,** а також відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться або планується проведення такої дії, розголошення яких створює загрозу національним інтересам та безпеці, підлягають засекречуванню» [209].

Після завершення НС(Р)Д постає питання щодо подальшого використання отриманих результатів НС(Р)Д у доказуванні. Відповідно, якщо сторона обвинувачення вважає такі результати доказово значущими, виникає необхідність їх розсекречення. Рішення про розсекречення приймає прокурор – процесуальний керівник у кримінальному провадженні – з урахуванням конкретних обставин кримінального провадження, а також ризиків, пов'язаних із потенційними загрозами у разі розкриття змісту таких результатів [44, с. 272].

Розсекречення виступає не лише техніко-юридичним процесом, а й процесуальною передумовою реалізації конституційних гарантій сторони захисту, адже закритість матеріалів, що впливають на доведення вини, суперечить принципам змагальності та рівності сторін. Як слушно зазначає С. Смаглюк, дотримання вимог КПК України щодо відкриття доказів стороні захисту «визначає обов'язкове розсекречування та відкриття результатів НС(Р)Д, що є умовою їх включення до системи доказів» [235, с. 237].

Відповідно, недотримання цієї вимоги тягне за собою неможливість використання матеріалів НС(Р)Д у судовому провадженні, оскільки вони вважатимуться недопустимими доказами. З огляду на це, розсекречення набуває не факультативного, а обов'язкового характеру в разі наміру сторони обвинувачення використовувати результати НС(Р)Д як підставу для підтвердження своєї правової позиції.

Водночас слід розрізняти доступ до результатів НС(Р)Д та відомостей про методи їх проведення. Щодо останнього аспекту сформульовано єдиний загальноприйнятий підхід – методи завжди повинні залишатися таємними. Це обґрунтовується тим, що обізнаність про такі методи у злочинному середовищі може призвести до вироблення та впровадження злочинцями відповідних контрзаходів, спрямованих на перешкоджання ефективному розслідуванню [44, с. 272]. Відтак, секретність методів є важливим аспектом забезпечення ефективності НС(Р)Д у боротьбі зі злочинністю.

До характерних рис результатів НС(Р)Д варто відносити й те, що ***порядок їх отримання регламентується розгалуженою системою законодавчих актів,*** яка включає як міжнародні джерела (оскільки основи функціонування інституту НС(Р)Д закладені на міжнародному рівні), так і норми національного законодавства, зокрема галузевих для таких процесуальних дій КПК України та Інструкції, а також інших законів України й підзаконних актів.

У контексті класифікації нормативних джерел, що регламентують порядок здійснення НС(Р)Д та використання їх результатів, заслуговує на увагу позиція Тагієва С., який, спираючись на поширену в теорії держави та права диференціацію норм права за юридичною силою нормативно-правового акта, пропонує виокремлювати три рівні правового регулювання: 1) міжнародний; 2) загальнодержавний; 3) відомчий і міжвідомчий [244, с. 98]. Водночас, погоджуючись із загальною логікою підходу науковця, доцільно уточнити, що відомчі та міжвідомчі акти, зокрема інструкції, накази, розпорядження та інші нормативні документи, ухвалені уповноваженими органами в межах їх компетенції, також є складовою частиною загальнодержавного національного

законодавства. Отже, необхідно розглядати саме двокомпонентну структуру правового регулювання досліджуваного інституту, що включає міжнародний та національний рівні, останній з яких об'єднує всі внутрішньодержавні нормативно-правові акти, незалежно від рівня їх юридичної сили.

Що стосується міжнародного рівня правового регулювання інституту НС(Р)Д, його основу складають універсальні акти у сфері прав людини. Зокрема, Загальна декларація прав людини 1948 року [91], яка встановлює перелік основоположних прав, обмеження яких допускається лише у випадках, передбачених законом, зокрема в межах кримінального провадження. До цієї ж групи належать Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [128] та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права [129], які конкретизують положення Загальної декларації прав людини у відповідних сферах.

Окремий блок нормативних актів, що дотично стосуються інституту НС(Р)Д, становлять міжнародні документи, які врегульовують питання боротьби та протидії тероризму, зокрема: Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом [90] (1977 року), Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом [126] (1997 року), Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму [127] (1999 року), Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму [110] (2005 року) та інші акти. Останні закріплюють основні принципи боротьби з тероризмом та, серед іншого, допускають поєднання гласних та негласних методів у протидії такому явищу.

Особливу роль у контексті використання НС(Р)Д відіграє ЄКПЛ [89], зокрема ст. 8, яка гарантує право на повагу до приватного і сімейного життя та дозволяє втручання лише згідно із законом і за умови дотримання принципу необхідності в демократичному суспільстві. Також важливими є положення ст. 6 (право на справедливий суд) та ст. 13 (право на ефективний засіб юридичного захисту), які безпосередньо корелюються з особливостями застосування НС(Р)Д у кримінальному процесі.

З метою захисту прав, закріплених ЄКПЛ, створено судову інституцію, куди мають право звертатися громадяни держав, які є учасниками Конвенції – ЄСПЛ. Рішення ЄСПЛ є обов'язковими для виконання державами-учасницями ЄКПЛ [89], якою є й Україна. З метою врегулювання порядку виконання таких рішень прийнято Закон України «Про використання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [197]. Крім того, практика ЄСПЛ підлягає врахуванню під час застосування кримінального процесуального законодавства України [118], зокрема й в частині проведення НС(Р)Д.

Національний рівень нормативно-правового регулювання отримання результатів НС(Р)Д складає низка нормативних актів, положення яких стосуються досліджуваних процесуальних дій, серед них: Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, закони України, відомчі й міжвідомчі нормативні акти.

Конституція України як законодавчий акт, що має найвищу юридичну силу, містить окремі норми, які стосуються інституту НС(Р)Д, зокрема у ст. 3 закріплює пріоритет прав і свобод людини [134, с. 336], у ст. 30 – гарантує недоторканість житла, у ст. 31 – таємницю листування, а в ст. 32 – забороняє втручання в особисте і сімейне життя без належних підстав [111].

Основним нормативно-правовим актом, що регулює порядок отримання результатів НС(Р)Д у кримінальному провадженні, є КПК України. Використання інструментарію НС(Р)Д врегульовано, зокрема, нормами глави 21 кримінального процесуального закону, що й має назву «Негласні (слідчі) розшукові дії» й визначає їх перелік, підстави та процедуру проведення, порядок фіксації і використання результатів [118].

Водночас положення щодо НС(Р)Д містяться й в інших главах КПК України. Зокрема, глава 2 визначає загальні засади кримінального провадження (законність, верховенство права, недоторканність приватного життя тощо), які мають універсальне значення; глава 3 встановлює повноваження прокурора, слідчого, оперативних підрозділів й інших суб'єктів щодо ініціювання та проведення НС(Р)Д; глава 4 вміщує в собі загальні положення про докази та їх

використання в кримінальному процесі, визнання їх недопустимими, оцінку та вплив на хід й результати кримінального провадження; глава 5 регламентує загальний порядок фіксації будь-яких процесуальних, у тому числі й НС(Р)Д; глава 20 – визначає загальні засади проведення С(Р)Д, різновидом яких є й НС(Р)Д [118].

Серед законів України, що формують нормативну основу інституту НС(Р)Д, важливим є Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», який став підґрунтям для запровадження НС(Р)Д у кримінальний процес та визначення загальних принципів їх проведення [214]. Закон України «Про прокуратуру» регламентує повноваження органів прокуратури під час здійснення кримінального провадження в загальному та проведення процесуальних дій зокрема [221]. Важливими також є положення Кримінального кодексу України (далі – КК України), які визначають перелік кримінально караних діянь і санкцій за їх вчинення [116]. Особливе значення мають норми, що стосуються тяжких і особливо тяжких злочинів, адже саме щодо таких правопорушень найчастіше й проводяться НС(Р)Д.

Окрему групу нормативно-правових актів становлять закони України, які регулюють діяльність суб’єктів, уповноважених на проведення НС(Р)Д. Це закони України «Про Національну поліцію» [213], «Про Службу безпеки України» [223], «Про Національне антикорупційне бюро України» [212], «Про Державне бюро розслідувань» [200], «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [202], «Про державну прикордонну службу України» [203] та інші нормативні акти, положення яких розкривають специфіку діяльності конкретного органу, визначають обсяг його повноважень, зокрема й в частині проведення негласних та інших С(Р)Д.

З огляду на специфіку НС(Р)Д та необхідність обмеження доступу до чутливої інформації при їх проведенні підлягають обов’язковому врахуванню вимоги Закону України «Про державну таємницю», яким визначено комплекс заходів, спрямованих на запобігання розголошенню інформації, що становить державну таємницю, а також встановлено порядок засекречення, розсекречення

матеріальних носіїв такої інформації та її охорони з метою захисту національної безпеки України [204].

Правову основу отримання результатів НС(Р)Д також становлять закони України, положення яких, хоча прямо й не регламентують проведення таких процесуальних дій, але їх норми регулюють специфічні відносини, що виникають під час здійснення таких процесуальних дій. До таких законодавчих актів можна віднести закони України «Про судоустрій і статус суддів» [224], «Про Вищий антикорупційний суд» [198], «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [201], «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [206], «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» [218], «Про протидію торгівлі людьми» [222], «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [215], «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» [211] та інші нормативно-правові акти.

Серед відомчих та міжвідомчих актів, що регулюють окремі аспекти отримання результатів НС(Р)Д, ключовим є Інструкція. Цей нормативний акт деталізує положення КПК України та містить комплекс норм щодо методів проведення НС(Р)Д, кола уповноважених суб'єктів, порядку отримання дозволу, організації та фіксації результатів, засекречення, розсекречення і знищення матеріалів, а також забезпечення прав осіб, стосовно яких проводяться такі дії [209]. Крім того, важливими є й положення Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, затвердженого наказом Центрального управління Служби безпеки України (далі – СБУ) від 23.12.2020 р. № 383, який встановлює перелік відомостей, що «згідно із рішеннями державних експертів з питань таємниць становлять державну таємницю у визначених законодавством сферах» [207].

Окремі аспекти отримання доказів за допомогою НС(Р)Д та здійснення нагляду за їх проведенням регулюються також наказом Генерального прокурора

України «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 30.09.2021 р. № 309 [216], Положенням про слідчі підрозділи Національної поліції України, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 р. № 570 [217], Інструкцією з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, затвердженою наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2017 р. № 1044 [208] тощо.

Узагальнюючи проаналізовану законодавчу базу, яка стосується отримання результатів НС(Р)Д, варто зауважити, що вона не є вичерпною й не обмежується лише наведеними законодавчими актами. Хоча розглянуті міжнародні та національні джерела становлять основу правового регулювання досліджуваного питання, необхідно враховувати також велику кількість інших нормативно-правових актів різної правової природи та галузевої спрямованості, які безпосередньо або опосередковано впливають на отримання, фіксацію, зберігання та використання результатів НС(Р)Д.

Виокремлені вище характеристики результатів НС(Р)Д загалом відображають їх природу та сутність як особливого виду доказів у кримінальному процесі. Водночас варто наголосити, що зазначений перелік не має нормативного закріплення, а відтак – не є вичерпним і може підлягати подальшому уточненню або доповненню з урахуванням розвитку доктрини, правозастосовної практики та змін у законодавстві.

В аспекті формулювання дефініції категорії «результати НС(Р)Д» в наукових джерелах представлені різні підходи та позиції. Зокрема, М. Багрій зазначає, що «під результатами НСРД слід розуміти відомості, речі та документи, отримані в результаті проведення таких дій, які відображені в матеріально фіксованих джерелах у вигляді протоколів НСРД та додатків до них» [45, с. 245]. Р. Балита під результатами НС(Р)Д розуміє «матеріально фіксовані джерела, що виникають (отримуються) в процесі проведення негласних слідчих (розшукових) дій, змістом яких є відповідна інформація, дані, здобуті відповідно до мети конкретної негласної слідчої (розшукової) дії уповноваженим суб’єктом» [46, с. 176 – 177]. Ширше трактування пропонує С. Смаглюк, який стверджує, що

«результати проведення НСРД – це кінцевий підсумок проведення особливого різновиду процесуальних дій пошуково-пізнавального, розшукового та посвідчувального характеру, закономірний результат реалізації яких формується у вигляді отримання (збирання) доказів або перевірки вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні» [235, с. 69].

Хоча наведені визначення досить ґрунтовні й відображають деякі характерні риси результатів НС(Р)Д, однак кожне з них акцентує увагу переважно на окремих елементах або процесуальному порядку отримання таких доказів, не повною мірою враховуючи усю множину їх характеристик. Зокрема, визначення М. Багрія та Р. Балити зосереджені переважно на матеріальній формі фіксації таких результатів, тоді як дефініція, запропонована С. Смаглюком, акцентує увагу на процесуальному значенні результатів НС(Р)Д у доказуванні.

Зважаючи на це, а також враховуючи проведений в межах цього дослідження аналіз, доцільно запропонувати більш системну та комплексну дефініцію категорії «результати НС(Р)Д» наступного змісту:

Результати НС(Р)Д – це сукупність доказів, що негласно (таємно) отримуються спеціально уповноваженими суб’єктами винятково у випадках неможливості застосування інших способів збирання доказів та характеризуються особливим порядком закріплення й використання у доказуванні, регламентованим системою законодавчих актів.

Запропоноване визначення є оптимальним, оскільки враховує ключові характеристики результатів НС(Р)Д, визначені в процесі дослідження, а також максимально повно розкриває їхню правову природу та сутність як доказів у кримінальному провадженні. Використання вказаної дефініції сприятиме чіткості й однозначності в оцінці допустимості та використанні результатів НС(Р)Д у процесі доказування. Крім того, запропоноване визначення може слугувати підґрунтям для подальших наукових розвідок, спрямованих на удосконалення нормативного регулювання та практики застосування інституту НС(Р)Д.

1.2. Сутність допустимості результатів негласних слідчих (розшукових) дій

Фактичні дані, що отримуються в межах кримінального провадження, не набувають автоматично доказового значення лише завдяки тому, що містять інформацію щодо розслідуваного кримінального правопорушення. Для набуття статусу доказу та використання в процесі доказування вони повинні відповідати низці характеристик (властивостей та ознак), однією з яких є допустимість.

Саме ця властивість виступає гарантією того, що в доказуванні використовуватимуться лише такі фактичні дані, які отримані з дотриманням встановлених законом вимог щодо належного джерела, способу їх отримання та процесуального порядку закріплення. Так, як цілком обґрунтовано вказав Конституційний Суд України у рішенні від 20.10.2011 р. № 12-рп/2011 у справі за конституційним поданням СБУ щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України, «перевірка доказів на їх допустимість є найважливішою гарантією забезпечення прав й свобод людини і громадянина в кримінальному процесі та ухвалення законного і справедливого рішення у справі» [227].

Відповідну перевірку на допустимість, як невіддільну складову процесу доказування, проходять і результати НС(Р)Д. Водночас, з огляду на особливий інвазивний характер НС(Р)Д, питання допустимості їх результатів потребує додаткової уваги, адже такі процесуальні дії завжди супроводжуються підвищеним ризиком втручання у конституційні права й свободи особи. Це актуалізує необхідність визначення обґрунтованих, зрозумілих та чітких критеріїв оцінки допустимості результатів НС(Р)Д, які використовуються у доказуванні.

Характеризуючи сутність допустимості, варто, перш за все, виходити із законодавчо закріплених норм про таку властивість доказів. Так, галузевими для неї є ст. ст. 86-90 КПК України. Зокрема, у ст. 86 кримінального процесуального закону вказується, що «доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом» та, відповідно, «недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може

посилатися суд при ухваленні судового рішення». Стаття 87 встановлює поняття та окремі підстави недопустимості доказів – «недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини» [118].

Можна зауважити, що законодавець не надає однозначного й прямого визначення допустимості доказів, а радше визначає її через поняття та підстави визнання доказів недопустимими. Водночас це питання активно розробляється науковою спільнотою, що дало змогу сформувати широке коло доктринальних визначень поняття допустимості як ключової властивості доказів у кримінальному процесі.

Аналізуючи наявні наукові концепції, можна умовно виокремити декілька підходів до визначення поняття допустимості доказів. Першу групу становлять позиції науковців, які акцентують увагу на формальному аспекті допустимості, тобто відповідності процесуальних джерел та способів отримання доказів вимогам кримінального процесуального законодавства [96, с. 33]. Так, Л. Гуртієва та Т. Лукашкіна вказують, що «як доказ можна використовувати тільки відомості, які отримані із додержанням всіх вимог законодавства. Цю властивість доказів – одержання на підставі законодавства – називають допустимістю доказів» [84, с. 33; 132, с. 196]. М. Михеєнко наголошує, що у кримінальному процесі допустимо використовувати лише такі докази, які визначені в процесуальних джерелах та містять відомості про факти й обставини вчиненого правопорушення [125, с. 178]. В. Вапнярчук стверджує, що «допустимість стосується лише форми доказу і не зачіпає його змісту» та «визначається шляхом оцінки дотримання тих правил, що прямо зазначені в кримінальному процесуальному законі» [53, с. 262; 54, с. 245]. Подібно до цих позицій О. Муравін розглядає допустимість як придатність доказу з точки зору

законності джерел, законності методів, засобів і прийомів одержання інформації, а також відповідності форм закріплення цієї інформації закону [120, с. 248].

Тобто такий підхід зводить допустимість доказів до формально-процесуального аспекту, акцентуючи увагу лише на формальних вимогах до джерел і способів отримання доказів. Водночас він не враховує належним чином роль допустимості як гарантії захисту прав людини, зосереджуючи увагу виключно на відповідності формальним вимогам. Відтак, зазначений підхід до розуміння допустимості є дещо однобоким, оскільки ігнорує її окремі змістовні аспекти.

Другу групу становлять підходи, які поряд з формальною відповідністю доказів законодавчо встановленим правилам акцентують увагу на їх здатності підтверджувати обставини, що мають значення для кримінального провадження. Зокрема, М. Погорецький визначає допустимість як внутрішню якість доказів, завдяки якій вони здатні встановити необхідні для повного й правильного вирішення провадження обставини. Водночас автор наголошує, що допустимість охоплює процес отримання фактичних даних із законних джерел уповноваженими на це суб'єктами та закріплення їх у встановленій законом формі [142, с. 479, 481]. Подібної точки зору дотримується й В. Тютюнник, стверджуючи, що «під допустимістю доказів пропонується розуміти таку властивість, що обумовлена законністю їх отримання, а також здатністю підтверджувати обставини, що мають значення для кримінального провадження, що уможливлює їх використання при прийнятті процесуальних рішень» [248, с. 185].

Аналізуючи такі точки зору варто зауважити, що пропозиція розглядати допустимість як відповідність доказів вимогам закону щодо способу отримання, суб'єктів, які здійснювали таке отримання, та належного процесуального оформлення співвідноситься з першим підходом. З іншого боку, науковці додають до поняття допустимості й здатність доказів підтверджувати значущі для кримінального провадження обставини, тобто фактично інтегрують сюди

змістовне наповнення належності, що розмиває межу між цими двома властивостями доказів.

У доктрині також існують й інші позиції, які вказують на ризик змішування допустимості доказів з іншими властивостями, зокрема з належністю. Так, вчені доцільно стверджують, що введення у визначення допустимості додаткової характеристики «здатності підтверджувати обставини» може призводити до відповідного змішування понять [242, с. 195; 247, с. 37], а отже є нерелевантним.

Підходи до визначення допустимості доказів, у яких наголошується не тільки на законності отримання фактичних даних, але й на їх юридичній придатності для використання сторонами й судом у доказуванні, складають окрему групу. В межах цієї позиції допустимість розглядається як результат позитивної оцінки відповідності доказів встановленим процесуальним нормам, що, своєю чергою, уможливлює їх використання у доказовій діяльності учасниками кримінального провадження, включаючи суд [57, с. 205 – 206]. Акцент робиться на можливості використання фактичних даних саме через їх юридичну придатність та відповідність положенням кримінального процесуального законодавства, що забезпечує можливість суду й учасників провадження покладатися на такі докази під час ухвалення процесуальних рішень [122, с. 184]. Вбачається, що зазначене розуміння допустимості є найбільш практично орієнтованим, адже враховує не лише формальний аспект процедури отримання фактичних даних, а і їх реальну юридичну спроможність виконувати свою доказову функцію, тобто сприяти встановленню істини у кримінальному провадженні.

На основі проведеного аналізу наукових позицій доцільно зробити висновок, що найбільш раціональним є розуміння допустимості доказів як комплексної процесуально-правової категорії, що включає як дотримання законності отримання й закріплення доказів, так і їх юридичну придатність для використання у доказуванні. Водночас допустимість повинна чітко розмежовуватись з іншими властивостями й ознаками доказів, зокрема

належністю, яка окреслює саме змістовну релевантність фактичних даних для використання у кримінальному провадженні.

Беручи до уваги місце допустимості доказів у системі кримінального процесу, варто погодитися з аргументами, які розглядають таку властивість як одну з фундаментальних гарантій здійснення справедливого правосуддя, адже вона спрямована на захист прав людини, забезпечення законності та обґрунтованості процесуальних рішень, а також на створення умов для встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Крім цього, вона виступає важливим регулятором кримінальних процесуальних правовідносин, визначаючи межі допустимої поведінки учасників процесу під час збирання, перевірки та оцінки доказів [236, с. 11]. Тобто допустимість доказів є не лише формальною процесуальною вимогою, але й важливим інструментом забезпечення балансу між ефективністю кримінального провадження та захистом фундаментальних прав і свобод людини.

Сутність допустимості розкривається через її складові, які в науковій літературі позначаються різними термінами, зокрема: «критерії допустимості», «правила допустимості», «елементи допустимості», «умови прийнятності доказу», «юридичні обмеження» тощо. Незважаючи на варіативність термінології, йдеться про систему ознак, що визначають відповідність отриманого доказу встановленим законом критеріям. У межах цього дослідження для позначення зазначених складових буде використовуватися термін «критерії допустимості», оскільки вбачається, що саме він найточніше відображає їхню функцію – слугувати мірилом законності отримання доказів та підставою для визнання їх допустимими в кримінальному провадженні.

Традиційно до предмета допустимості включаються як мінімум три критерії: належний суб’єкт, належне джерело, належна правова процедура [117, с. 291 – 292] (в різних варіаціях найменування). Так, М. Шумило вказує на такі вимоги допустимості – законність джерела, законність способу отримання доказів, належний суб’єкт, що має право проводити процесуальні дії з отримання

доказів [133, с. 229 – 230]. Подібно до цього Р. Шабаровський зазначає, що «допустимими доказами є ті, які одночасно відповідають таким вимогам: 1) отримані належними суб'єктами; 2) отримані з передбачених законом джерел; 3) отримані з додержанням встановленої законом процедури» [259, с. 77]. І. Чупрікова, підтримуючи позицію Т. Лукашкіної та М. Стоянова, до умов допустимості доказів пропонує відносити «отримання доказів суб'єктами, які уповноважені на це законодавством; одержання доказів з належного джерела; дотримання належної процедури отримання, збирання доказів та фіксація відповідно до чинного кримінально-процесуального законодавства» [120, с. 250; 258, с. 29].

Така триєдина структура, яка охоплює вимоги до належного суб'єкта, належного джерела та належної процесуальної форми (процедури) є найбільш усталеним і загальновживаним у процесуальній доктрині підходом. Водночас загальновизнаність такої позиції не виключає потреби в її подальшій деталізації, адаптації або доповненні залежно від контексту (наприклад, отримання результатів НС(Р)Д) або з огляду на розвиток доктрини та правозастосовної практики.

Поширеним у науці також є підхід за яким третя вимога, а саме вимога про додержання процедури збирання доказів, розділяється на дві окремих: дотримання правил проведення процесуальної дії, в ході якої отримано доказ, та дотримання вимог закону щодо фіксації ходу та результатів проведення слідчої дії [259, с. 77]. Наприклад, у науково-практичному коментарі до КПК України вчені Одеської школи права серед критеріїв допустимості доказів називають: а) одержання доказів належним суб'єктом; б) одержання доказів з належного джерела; в) дотримання належної процедури одержання доказів; г) належне оформлення (закріплення) ходу та результатів процесуальної дії [132, с. 196 – 200].

В. Попелюшко вказує, що «допустимість доказу дослідники цього процесуального інституту визначають як сукупність вимог, що їх висунуто законом до процесу формування доказів, які полягають у тому, що належна до

справи інформація повинна бути одержана: а) уповноваженою на те особою або органом; б) зі встановленого законом джерела; в) із дотриманням правил проведення процесуальної дії, в ході якої отримано доказ; г) із дотриманням усіх вимог закону про фіксацію та результати слідчої дії» [146, с. 79]. Такої ж позиції дотримуються В. Рожнова [229, с. 302], Л. Лобойко та А. Банчук [122, с. 184; 259, с. 77].

Зазначений підхід до тлумачення допустимості доказів є логічним розвитком та деталізацією класичної триелементної моделі. Його цінність полягає в підвищенні аналітичної точності під час оцінки процесуального шляху формування доказу, адже подібне диференціювання дозволяє чіткіше виявляти порушення саме на стадії процесуального оформлення доказу, яке має не менше значення, ніж дотримання процедури його здобуття. Фактично йдеться про розширення змісту процесуального критерію допустимості, що дозволяє відокремлено розглядати, з одного боку, саму процесуальну дію (її підстави, спосіб, межі втручання тощо), а з іншого – документальне підтвердження та фіксацію її ходу й результатів, які є основою доказового використання. Тобто ця позиція не суперечить базовій моделі, а деталізує її, сприяючи глибшому та обґрунтованішому підходу до процесу формування доказової бази у кримінальному провадженні.

Окрім наведених «класичних» моделей щодо критеріїв допустимості доказів у науковій літературі зустрічаються й альтернативні, подекуди суттєво відмінні підходи, запропоновані окремими дослідниками. Наприклад, О. Степанов критеріями, що визначають допустимість доказів, вважає наступні: докази повинні бути отримані в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України; докази мають бути отримані компетентною посадовою особою, правомочною проводити процесуальні дії; докази повинні бути отримані з джерел, передбачених КПК України; при фіксації проведення і результатів процесуальної дії мають бути дотримані всі умови закону; інформація повинна містити не здогади та припущення, а фактичні дані:

відомості про факти й обставини, що підлягають доказуванню у конкретному кримінальному провадженні [241, с. 16].

Підхід О. Степанова вирізняється спробою охопити як процесуальні, так і змістовні вимоги до доказів. Водночас включення до критеріїв допустимості вимоги щодо фактичності інформації (на відміну від припущень чи здогадів) викликає певні сумніви. Адже лише ті відомості, які вже кваліфікуються як фактичні дані (тобто є доказами), підлягають оцінці щодо допустимості, тоді як пов'язаність доказів з конкретним кримінальним провадженням є питанням належності. У цьому зв'язку така позиція є недостатньо обґрунтованою та не позбавлена ризику змішування самостійних властивостей доказів.

На думку В. Вапнярчука «правилами допустимості доказів є: (а) правило про належного суб'єкта; (б) про належне джерело (стосується як належного фактичного джерела відомостей про факти (або належного носія відомостей), так і належного процесуального джерела (процесуальної форми закріплення доказової інформації)); в) про належний вид способу формування доказової основи (збирання доказів); г) про належний (законний) порядок здійснення способу формування доказової основи; ґ) про неприпустимість упередження у зв'язку з дослідженням даних про особу підозрюваного, обвинуваченого (щодо цього правила, зауважується, що положення ст. 88 КПК, яке його й регулює, повинно бути змістом не допустимості доказів, а такої їх властивості як значущість (сила))» [53, с. 398].

Такий підхід значно деталізує традиційну триєдину модель, пропонуючи ширше бачення критеріїв допустимості. Завдяки поділу загального поняття на вужчі компоненти (наприклад, поділ джерела на фактичне й процесуальне), розкривається багатовимірна структура процесу формування доказу. Це дозволяє точніше ідентифікувати момент та характер процесуальних порушень, які можуть вплинути на визнання доказу недопустимим.

Водночас запропонована модель охоплює критерії, що виходять за межі традиційного розуміння допустимості. Зокрема, включення до переліку критерію «про неприпустимість упередження» не охоплюється формальними

вимогами до доказу як процесуального інструменту й стосується, радше, оцінки його змісту. Крім того, важливо враховувати, що не всі докази стосуються персональних характеристик підозрюваного чи обвинуваченого, а тому такий критерій не може мати універсального застосування при оцінці будь-якого доказу з точки зору його допустимості.

На думку В. Тютюнника «до критеріїв допустимості доказів у кримінальному провадженні пропонується віднести: 1) дотримання під час збирання (закріплення), перевірки та оцінки фактичних даних вимог кримінального процесуального законодавства (законність); 2) дотримання під час кримінального провадження прав та свобод учасників кримінального провадження; 3) відповідність доказів вимогам науковості (науковість); 4) здатність фактичних даних прямо чи непрямо підтверджувати існування чи відсутність обставин, що мають значення для кримінального провадження (належність); 5) відповідність змісту фактичних даних меті встановлення обставин, на доведення яких вони надаються (цілеспрямованість); 6) урахування моменту (часу) прийняття рішення про визнання доказу недопустимим (своєчасність); 7) значущість доказу для кримінального провадження в цілому (його вплив на справедливість кримінального провадження) (значущість); 8) можливість перевірки фактичних даних, що надаються (перевірність)» [248, с. 185].

Цінність запропонованої вченим моделі полягає в тому, що він не обмежується суто процесуальними формальностями, а намагається охопити також етичний, епістемологічний та прагматичний виміри доказування. Водночас такий розширений підхід викликає низку методологічних та практичних застережень.

Перш за все, включення до критеріїв допустимості таких категорій як «науковість», «цілеспрямованість», «значущість», «перевірність», «своєчасність» значною мірою розмиває межі між різними властивостями доказів. Наприклад, науковість або перевірність радше стосуються надійності джерела доказу, ніж його відповідності формальним процесуальним умовам.

Аналогічно, значущість (вплив на результат провадження) є передусім питанням оцінки доказу, а не критерієм його допустимості у вузькому розумінні.

По-друге, критерії належності та цілеспрямованості, що запропоновані як окремі, дублюють або перетинаються з поняттям належності доказу, що традиційно вважається самостійною властивістю доказу, відмінною від допустимості. Їх включення до складу критеріїв допустимості може призвести до термінологічної плутанини та ускладнення правозастосовної практики. По-третє, вимога дотримання прав і свобод осіб дійсно має важливе значення, однак її інтеграція до системи критеріїв допустимості потребує чіткого формулювання меж. У сучасному кримінальному процесі вона, як правило, реалізується через заборону використання доказів, отриманих унаслідок істотного порушення прав та свобод людини.

Питання переліку критеріїв допустимості доказів неодноразово ставало предметом аналізу й у судовій практиці. Зокрема, ВС у своїх рішеннях не лише відображає доктринальні підходи, а й формулює власне бачення системи таких критеріїв. Так, у постановах ВС можна знайти такий опис критеріїв допустимості:

- «попри те, що кримінальний процесуальний закон не визначає критеріїв допустимості доказів у контексті реалізації приписів ст. 86 КПК, вони визначені в доктрині кримінального процесуального права: 1) одержання фактичних даних із належного процесуального джерела; 2) одержання фактичних даних належним суб`єктом; 3) одержання фактичних даних у належному процесуальному порядку; 4) належне оформлення джерела фактичних даних» [178];

- «критеріями допустимості доказів є, зокрема, належні джерело, суб’єкт, процесуальна форма, фіксація та належні процедура й вид способу формування доказової основи» [174];

- «основними критеріями допустимості доказів є, зокрема: належне процесуальне оформлення ходу і результатів проведення слідчих дій; належний суб`єкт, який має право проводити процесуальні дії з метою одержання доказів;

належний порядок проведення процесуальної дії, яка використовується як засіб одержання доказів» [186];

- «у кримінально-процесуальній доктрині загальновизнаними є такі критерії допустимості доказів: належне джерело; належний суб'єкт; належна процесуальна форма; належна фіксація; належна процедура; належний вид способу формування доказової основи» [176];

- «докази мають бути отримані тільки уповноваженими на це особами (органами); способами і засобами, які призначені для одержання певних доказів; у процесі отримання доказів мають бути дотримані вимоги закону, що визначають порядок проведення конкретних дій, їхню послідовність, склад учасників; докази мають бути закріплені належним чином» [164].

Аналіз судової практики ВС щодо критеріїв допустимості доказів свідчить про загальну тенденцію до опори на доктринальні підходи, проте водночас демонструє й певну непослідовність у формулюванні тих критеріїв, які суд вважає загальновизнаними чи обов'язковими для застосування.

З одного боку, у більшості позицій ВС відображено класичну триєдину модель допустимості: належний суб'єкт, належне джерело, належна процесуальна форма. Наприклад, формулювання про «одержання фактичних даних із належного процесуального джерела; належним суб'єктом; у належному процесуальному порядку; належне оформлення» відповідає традиційним доктринальним засадам.

Однак в окремих рішеннях ВС відходить від усталеної триєдиної моделі, розширюючи перелік критеріїв допустимості за рахунок додаткових елементів, зокрема таких, як «вид способу формування доказової основи». Крім того, спостерігається зміщення акцентів: замість узагальненого критерію дотримання процесуальної форми суд виокремлює такі аспекти як оформлення, фіксація, а також «послідовність» і «склад учасників» процесуальних дій. Хоча ці характеристики по суті є деталізацією однієї вимоги – дотримання належної процедури – вони подаються як самостійні критерії, що створює ризик дублювання вимог і плутанини у визначенні критеріїв допустимості.

У низці випадків ВС використовує різні формулювання критеріїв допустимості, не посилаючись на власну попередню практику або не обґрунтовуючи зміну правової позиції. Це створює ситуацію, за якої юридично обов'язкові висновки ВС (відповідно до ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [224]) можуть суперечити один одному, що, своєю чергою, породжує правову невизначеність для судів нижчих інстанцій та ускладнює однакове застосування норм кримінального процесуального законодавства.

Аналізуючи підходи до визначення критеріїв допустимості доказів, доцільно також звернутися до практики ЄСПЛ, яка має суттєве значення для розуміння меж національного розсуду в оцінці доказів. Варто зауважити, що ЄКПЛ не містить окремих положень щодо критеріїв допустимості, а натомість визначає загальні засади реалізації права на справедливий судовий розгляд, у межах якого й оцінюється правомірність використання доказів. Крім того, в практиці ЄСПЛ закріплено підхід згідно з яким питання допустимості доказів належить до сфери регулювання національного законодавства. Така позиція послідовно відображена у низці рішень Суду, зокрема у справах Schenk v. Switzerland [32]; Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain [7]; Teixeira de Castro v. Portugal [36]; Shabelnik v. Ukraine [35]; Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine [30].

Водночас, як цілком доцільно стверджують науковці, ЄСПЛ у своїх рішеннях допускає окремі міркування з питань допустимості доказів і доказування загалом. Так, Суд визнає недопустимими докази, отримані: «1. В результаті катування або нелюдського поводження. Суд вважає, що такі докази роблять судовий розгляд несправедливим, незалежно від їх впливу на засудження [17]. 2. Під тиском. Суд не визнає такі докази автоматично несправедливими, але створює сильну презумпцію несправедливості. Суд може, але не зобов'язаний, відкинути такі докази, ґрунтуючись на всіх обставинах справи [13]» [139, с. 477]. Можна зауважити, що такі міркування ЄСПЛ частково співвідносні з положеннями ст. 87 КПК України, яка встановлює правила недопустимості доказів, що отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини.

Крім того, ЄСПЛ встановлює, що для того, щоб визнаватися допустимим, доказ має відповідати низці критеріїв, включаючи: 1) законність: доказ має бути отриманий законним шляхом, з дотриманням усіх процесуальних норм; 2) надійність: доказ має бути достовірним і ґрунтуватися на фактах; 3) відповідність: доказ має бути релевантним до предмета розгляду справи; 4) справедливість: доказ не має бути отриманий шляхом порушення прав людини. При оцінці допустимості доказів Суд бере до уваги низку факторів, включаючи: спосіб отримання доказу, надійність доказу, важливість доказу, можливість оскаржити доказ [139, с. 478].

Аналіз практики й підходів ЄСПЛ щодо допустимості доказів дозволяє дійти висновку, що, попри визнання цього питання предметом національного регулювання, Суд застосовує власні підходи до його оцінки в контексті права на справедливий суд. Ці підходи не зводяться до формальної перевірки дотримання процесуальних норм, а ґрунтуються на балансі між процесуальними гарантіями та інтересами правосуддя.

ЄСПЛ фактично застосовує матеріально-процесуальний тест, де вирішальне значення має вплив способу отримання доказу на загальну справедливість провадження. Так, використання доказів, здобутих з порушенням прав людини (особливо у випадках катування або неналежного поводження), є апріорі несумісним з вимогами ст. 6 ЄКПЛ. Водночас порушення меншої інтенсивності можуть бути компенсовані іншими процесуальними гарантіями, якщо у підсумку провадження загалом відповідатиме стандарту справедливості.

Це свідчить про гнучкий, контекстуалізований підхід ЄСПЛ, який відрізняється від характерного для національного права формалізму. Суд акцентує увагу не лише на законності отримання доказів, але й на їх надійності, релевантності та впливі на справедливість судового розгляду. Така модель може слугувати важливим орієнтиром для подальшого розвитку як процесуальної доктрини, так і судової практики в Україні, зокрема в частині переосмислення критеріїв допустимості через призму міжнародних стандартів захисту прав

людини, а також балансу між ефективністю правосуддя та дотриманням гарантій справедливого судового розгляду.

Узагальнюючи аналіз доктринальних концепцій, судової практики та позицій ЄСПЛ щодо допустимості доказів, можна зробити висновок, що, попри існування різноманітних моделей і підходів, саме традиційна триєдина структура критеріїв – «належний суб'єкт», «належне джерело», «належна правова процедура» – залишається найбільш виваженою, функціонально придатною та практично орієнтованою. Цей підхід забезпечує чіткий алгоритм оцінки кожного доказу щодо його допустимості, не вдаючись до надмірної деталізації чи розмивання меж між суміжними процесуальними категоріями. Крім того, як обґрунтовано зазначається у науковій літературі, «для встановлення допустимості доказів необхідно дати відповідь на три питання: "хто?", "звідки?", "як?"» [243, с. 126], що повністю відповідає структурі класичної моделі. Саме тому в межах цього дослідження триєдина структура обрана як методологічна основа для подальшого аналізу критеріїв допустимості результатів НС(Р)Д.

Варто також зауважити, що розмаїття наукових підходів, а також практика ВС та ЄСПЛ виступають важливими орієнтирами для подальшого вдосконалення правозастосовних механізмів у сфері оцінки допустимості доказів. Вони сприяють глибшому осмисленню змісту кожного з елементів класичної моделі, дозволяють виявити проблемні аспекти її практичного застосування та водночас відкривають перспективи для формування чіткіших і послідовніших процесуальних стандартів у межах кожного критерію. Завдяки цьому забезпечується узгодженість між теоретичними засадами допустимості й практикою їх реалізації та формується підґрунтя для вироблення стабільної й передбачуваної правозастосовної практики.

У контексті визначення критеріїв допустимості результатів НС(Р)Д виникає потреба у з'ясуванні того, яким чином класична триєдина структура може бути адаптована до оцінки такого особливого виду доказів. Так, у сучасній процесуальній доктрині неодноразово зверталася увага на необхідність конкретизації змісту традиційних критеріїв з огляду на особливий порядок

отримання та використання результатів НС(Р)Д. Наприклад, О. Бабіков стверджує, що «досягнення мети та виконання завдань НС(Р)Д у кримінальному провадженні можливе лише в разі додержання вимог щодо порядку одержання та фіксації доказів під час проведення НС(Р)Д, що будуються на таких критеріях: Належне джерело – полягає у дотриманні приводів, підстав та порядку одержання інформації, у тому числі і залучення осіб до конфіденційного співробітництва, вимог щодо умов фіксації таких приводів. Належний суб'єкт – передбачає перевірку наявності відповідних повноважень (перебування у групі слідчих, прокурорів, відображення у постанові слідчого, прокурора про проведення НС(Р)Д відомостей про уповноважену особу, наявність доручення слідчому чи оперативному підрозділу на проведення НС(Р)Д, постанови про залучення іншої особи до проведення НС(Р)Д чи про використання конфіденційного співробітництва). Належна процедура – передбачає дотримання встановленого порядку отримання доказів та їх фіксації» [44, с. 112].

Позиція О. Бабікова є практично значущою, оскільки він не лише пристосовує класичну модель до специфіки НС(Р)Д, а й здійснює її деталізацію з урахуванням особливостей правового режиму таких процесуальних дій. Подібний підхід дозволяє не тільки виявити ключові точки правової вразливості на кожному з етапів отримання доказів у межах НС(Р)Д, а й окреслити конкретні індикатори, за якими може оцінюватися їх допустимість. Зокрема, автор наголошує на важливості детального визначення порядку одержання та фіксації інформації, акцентує увагу на повноваженнях конкретних суб'єктів, що особливо актуально у зв'язку з конфіденційним характером та обмеженим колом осіб, допущених до таких процесуальних дій. Відповідно, запропонована вченим деталізація класичної моделі дозволяє чіткіше і послідовніше оцінювати допустимість результатів НС(Р)Д, запобігати зловживанням та забезпечувати правомірність використання таких доказів у кримінальному провадженні.

Не применшуючи значущості підходу О. Бабікова, слід зауважити, що в частині аналізу критерію «належного суб'єкта» увага вченого зосереджена переважно на процесуальному статусі осіб, уповноважених на безпосереднє

здійснення НС(Р)Д (слідчих, прокурорів, оперативних працівників тощо). Натомість залишено поза увагою іншу, не менш важливу категорію суб'єктів – суб'єктів контролю за проведенням НС(Р)Д, зокрема слідчого суддю. Така прогалина видається методологічно необґрунтованою, адже саме функція судового контролю, що реалізується слідчим суддею при наданні дозволу на проведення НС(Р)Д, є фундаментальною гарантією захисту прав і свобод особи від надмірного або незаконного втручання в її приватне життя. Враховуючи зазначене, до змісту критерію допустимості результатів НС(Р)Д «належний суб'єкт» доцільно включати не лише осіб, уповноважених на ініціювання та безпосереднє проведення відповідних процесуальних дій, а й суб'єктів контролю за їх проведенням, зокрема слідчого суддю, який здійснює попередній судовий контроль за законністю втручання у конституційні права особи.

В межах цього дослідження, окрім критерію «належного суб'єкта», для комплексної оцінки допустимості результатів НС(Р)Д застосовуватимуться також традиційні критерії – «належне джерело» та «належна правова процедура». Їхній зміст розкриватиметься з урахуванням особливостей правового режиму НС(Р)Д як специфічного різновиду С(Р)Д, що передбачає підвищений рівень втручання у права особи та потребує додержання особливих процесуальних гарантій.

Здійснений аналіз і обґрунтування релевантних критеріїв допустимості результатів НС(Р)Д створюють підґрунтя для формулювання авторського визначення поняття «допустимість результатів НС(Р)Д» як теоретичної категорії, що визначає процесуальні умови допустимого використання таких результатів у кримінальному провадженні. Отже, доцільно сформулювати таку дефініцію:

Допустимість результатів НС(Р)Д – це властивість результатів НС(Р)Д, яка обумовлює можливість їх використання як доказів у кримінальному провадженні за умови дотримання вимог щодо належних суб'єктів, належного джерела та належної правової процедури одержання й закріплення відповідних результатів.

Запропоноване визначення допустимості результатів НС(Р)Д дозволяє системно відобразити зміст цієї категорії як самостійного інституту кримінального процесуального права, пов’язаного з особливостями використання результатів НС(Р)Д у доказуванні, дає можливість конкретизувати зміст властивості допустимості стосовно доказів, отриманих за умов істотного обмеження конституційних прав особи, та водночас слугує чіткою методологічною основою для оцінки таких результатів у межах кримінального провадження. Орієнтація на триєдину структуру критеріїв – належні суб’єкти, джерело та правова процедура – дає змогу уникнути концептуальної плутанини, яка нерідко простежується в доктрині, та забезпечити внутрішню узгодженість між науковими підходами, нормативним регулюванням і судовою практикою. У результаті запропоноване визначення набуває не лише теоретичного значення, але й може бути використане як інструмент прикладного аналізу правомірності використання результатів НС(Р)Д як доказів у кримінальному провадженні.

РОЗДІЛ 2. КРИТЕРІЇ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ, ОДЕРЖАНИХ ВНАСЛІДОК ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

2.1. Суб'єкти ініціювання, проведення та контролю за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій

З-поміж ключових критеріїв допустимості результатів НС(Р)Д особливе значення мають належні суб'єкти ініціювання, проведення та контролю за проведенням таких процесуальних дій, оскільки саме це визначає законність як самого втручання у сферу приватного життя особи, так і подальшого використання отриманих результатів. Проведення НС(Р)Д, які за своєю природою є надзвичайно інвазивними, можливе виключно за умови, що кожен етап – від ухвалення рішення про їх ініціювання до судового контролю – здійснюється належними, тобто уповноваженими законом суб'єктами. Відтак, чітке нормативне закріплення процесуального статусу таких осіб виступає однією з основних гарантій законності та є визначальним фактором при оцінці допустимості результатів НС(Р)Д у кримінальному провадженні.

Вбачається, що характеристику належних суб'єктів, залучених до використання інструментарію НС(Р)Д у кримінальному провадженні, логічно й доцільно розпочати з аналізу процесуального статусу та повноважень прокурора. Це обумовлено тим, що прокурор, як процесуальний керівник досудового розслідування, наділений найширшим обсягом повноважень у сфері ініціювання, контролю за проведенням, а також розпорядження результатами НС(Р)Д.

З урахуванням того, що прийняття рішення про доцільність проведення НС(Р)Д прямо пов'язане з обмеженням конституційних прав і свобод особи, саме прокурор виступає первинним гарантом забезпечення балансу між потребами кримінального переслідування та принципами верховенства права. Його повноваження охоплюють як процес ініціювання відповідних процесуальних дій, шляхом погодження або самостійного подання клопотань слідчому судді, так і безпосереднє прийняття рішень щодо обсягу, форми та меж здійснення окремих НС(Р)Д.

Узагальнений аналіз положень Основного Закону та Закону України «Про прокуратуру» дозволяє стверджувати, що в цілому на прокуратуру покладено такі функції: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими й розшуковими діями органів правопорядку (що включає, зокрема, нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у сфері кримінального судочинства, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян); 3) представництво інтересів держави (а в окремих випадках і громадянина) в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [111; 221].

Більш детальна регламентація повноваження прокурора у кримінальному провадженні, зокрема у контексті ролі в процесі проведення НС(Р)Д, передбачена у положеннях КПК України. Наприклад, у ст. 36 кримінального процесуального закону міститься такий перелік прав цього суб'єкта у сфері проведення негласних заходів: доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений строк С(Р)Д, НС(Р)Д, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках – особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії у визначеному законодавством порядку; доручати проведення С(Р)Д та НС(Р)Д відповідним оперативним підрозділам; погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення С(Р)Д, НС(Р)Д, інших процесуальних дій у встановлених випадках чи самостійно подавати слідчому судді клопотання тощо [118].

Аналіз вказаних повноважень прокурора у сфері ініціювання та реалізації НС(Р)Д свідчить про його провідну роль у забезпеченні законності проведення таких процесуальних дій. Це положення є справедливим і стосовно досудового розслідування загалом, що підтверджується доктринальними позиціями, в яких

послідовно акцентується увага на провідній ролі прокурора як гаранта дотримання засад кримінального провадження на цій стадії.

Так, вчені акцентують на обов'язку прокурора при вивченні матеріалів кримінального провадження контролювати дотримання порядку збирання та закріплення доказів, а також вказують, що прокурор має оцінювати зібрані відомості не лише з позицій допустимості, але й з урахуванням їх повноти, внутрішньої узгодженості, достовірності та достатності [137, с. 66, 68]. Крім того, підкреслюється, що прокурор, здійснюючи процесуальне керівництво, визначає коло необхідних доказів, обирає способи їх отримання, контролює законність дій слідчого та оперативного підрозділу [112, с. 88 – 90].

Прокурор наділений й повноваженнями визнавати докази недопустимими не лише за результатами розгляду скарг чи клопотань, а й з власної ініціативи. Водночас він зобов'язаний перевірити дотримання усіх критеріїв допустимості, а у випадку виявлення порушень – оцінити їх істотність та визначити можливість подальшого використання відповідного доказу у процесі доказування [47, с. 144 – 145].

Відтак, прокурор відіграє ключову роль у кримінальному провадженні загалом, особливо на стадії досудового розслідування, в межах якої найчастіше здійснюються НС(Р)Д. Його діяльність є системоутворюючою в контексті критерію «належного суб'єкта» щодо більшості процесуальних дій, зокрема НС(Р)Д, оскільки саме від ефективності та законності дій прокурора залежить як дотримання вимог законодавства іншими суб'єктами, так і забезпечення належного балансу між потребами досудового розслідування та захистом прав людини. У цьому зв'язку оцінка допустимості результатів НС(Р)Д є неможливою без комплексного аналізу ролі прокурора на всіх етапах отримання відповідних доказів.

Зазначені у спеціалізованій главі 21 КПК України повноваження прокурора щодо ініціювання, контролю, реалізації та подальшого використання результатів таких процесуальних дій також розкривають його домінантну роль в

архітектоніці кримінального процесу щодо легітимації та нагляду за реалізацією методів прихованого здобуття доказів.

Насамперед до повноважень прокурора належить прийняття рішення про проведення НС(Р)Д. Відповідно до ст. 246 КПК України, прокурор є одним із суб'єктів, уповноважених ініціювати такі процесуальні дії, а також наділений виключною компетенцією щодо санкціонування окремих їх видів, зокрема такого специфічного заходу як контроль за вчиненням злочину. Відповідно, у межах здійснення процесуального керівництва прокурор приймає рішення про окремі НС(Р)Д, забезпечуючи попередню оцінку їх правової обґрунтованості та відповідності критеріям законності. Особливої актуальності ці повноваження набувають у разі контролю за вчиненням злочину, де саме прокурор виступає запобіжником недопустимого стимулювання або провокації злочинної поведінки з боку правоохоронних органів.

Водночас повноваження прокурора щодо прийняття рішення про проведення НС(Р)Д не варто ототожнювати з його правом самостійно здійснювати такі процесуальні дії. Хоча законодавство не містить прямої заборони на участь прокурора у проведенні НС(Р)Д, відповідні положення викладені в досить нечіткій редакції, що породжує дискусії щодо меж фактичної реалізації цього повноваження.

Зокрема, відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК України прокурор має право «доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках – особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному цим Кодексом» [118]. Виходячи зі змісту такої норми, прокурор уповноважений як брати участь у проведенні НС(Р)Д, так і здійснювати їх самостійно, оскільки вказане положення не містить застереження про виключення НС(Р)Д із переліку процесуальних дій, які прокурор може проводити особисто.

Вбачається, що подібні законодавчі положення не узгоджуються з реаліями правозастосовної практики, оскільки не враховують специфіки НС(Р)Д як засобу глибокого, часто тривалого та технічно складного втручання у приватну сферу особи. Проведення таких процесуальних дій вимагає спеціальної підготовки, наявності відповідного технічного оснащення та практичного досвіду роботи з технічними засобами негласного спостереження, у зв'язку з чим самостійне здійснення НС(Р)Д прокурором видається малоймовірним і функціонально недоцільним.

З такою позицією погоджуються й науковці вказуючи, що самостійно прокурор не може проводити НС(Р)Д, адже це потребує від прокурора інших, ніж при звичайних С(Р)Д, способів забезпечення законності та оцінки допустимості доказів [50, с. 37]. Крім того, «перевірка законності та обґрунтованості проведення НСРД цілком охоплює прокурорський нагляд як процесуального керівника у сфері НСРД» [104, с. 160].

Здійснений аналіз дозволяє констатувати, що чинне нормативне регулювання повноважень прокурора щодо самостійного й безпосереднього проведення НС(Р)Д є недостатньо визначеним і створює ризики неоднозначного тлумачення, а фактична неможливість реалізації прокурором технічно складних негласних заходів у поєднанні з декларативною можливістю їх здійснення породжує нормативно-практичний дисбаланс [83, с. 539]. У таких умовах відсутність законодавчої чіткості щодо меж процесуальної участі прокурора у НС(Р)Д не лише ускладнює правозастосування, а й може створити передумови для визнання зібраних доказів недопустимими.

З огляду на це, положення п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК України доцільно уточнити, виключивши із його конструкції можливість самостійного проведення прокурором НС(Р)Д, та викласти їх у наступній редакції:

«4) доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках – особисто проводити

слідчі (розшукові) та процесуальні дії, крім негласних слідчих (розшукових) дій, в порядку, визначеному цим Кодексом;».

Запропонована редакція п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК України усуває нормативну неоднозначність щодо меж участі прокурора у проведенні НС(Р)Д, чітко розмежовуючи його функції процесуального керівництва від функцій безпосереднього виконавця, створюючи передумови для стабільності правозастосовної практики, підвищення ефективності прокурорського нагляду та забезпечення правової визначеності.

Прокурор також є одним із суб'єктів, наділених правом звертатися до слідчого судді з клопотанням про надання дозволу на проведення окремих НС(Р)Д. Така процесуальна ініціатива може здійснюватися ним як безпосередньо – шляхом самостійного звернення, так і опосередковано – через погодження відповідного клопотання слідчого. Тобто прокурор виконує функцію первинного процесуального фільтра, яким здійснюється попередня перевірка обґрунтованості, законності та доцільності втручання в конституційні права особи. Від якості здійснення такого попереднього контролю значною мірою залежить не лише подальше рішення слідчого судді, а й допустимість результатів НС(Р)Д як доказів у кримінальному провадженні.

У контексті погодження прокурором клопотання слідчого до слідчого судді про надання дозволу на проведення НС(Р)Д варто зауважити, що кримінальне процесуальне законодавство чітко не регламентує порядок такого погодження, зокрема в частині строків розгляду відповідного клопотання. Так, КПК України, окрім загальної вказівки на необхідність погодження прокурором клопотання слідчого до слідчого судді про проведення НС(Р)Д, не містить жодних інших положень, які б встановлювали порядок розгляду таких звернень слідчого до прокурора.

Відповідно до Інструкції, «розгляд та погодження прокурором клопотання слідчого про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії здійснюється невідкладно з моменту надходження» [209], хоча поняття невідкладності не деталізується ні в Інструкції, ні в інших актах кримінального

процесуального законодавства. Конкретних норм не міститься й у положеннях наказу Генерального прокурора України «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 30.09.2021 р. № 309, де лише вказано, що «перед погодженням клопотань про проведення слідчих (розшукових), процесуальних дій та негласних слідчих (розшукових) дій або ж при їх поданні прокурором у встановленому порядку перевіряти наявність правових підстав для прийняття таких процесуальних рішень, відповідність наведених у них даних вимогам законів, матеріалам і фактичним обставинам кримінального провадження» [216].

Тобто ані положення КПК України, ані наказ Генерального прокурора України, ані Інструкція не встановлюють чітких часових меж для розгляду та прийняття рішення прокурором щодо погодження чи відмови в погодженні клопотання слідчого до слідчого судді. Використання оціночного поняття «невідкладно», що не має чіткого нормативного визначення, не забезпечує належного рівня правової визначеності та, відповідно, не сприяє оперативності й ефективності досудового розслідування; навпаки, така невизначеність може призвести до втрати можливості своєчасного отримання доказової інформації, що має суттєве значення для встановлення істини у кримінальному провадженні.

У зв’язку з цим, доцільним є нормативне закріплення фіксованого строку для розгляду прокурором клопотань слідчого до слідчого судді про проведення НС(Р)Д. З метою забезпечення належного балансу між процесуальною гнучкістю та правовою визначеністю обґрунтованим видається встановлення строку розгляду таких клопотань, аналогічного передбаченому для слідчого судді, – не більше шести годин з моменту надходження. Такий підхід сприятиме уніфікації правозастосовної практики, підвищенню ефективності механізму реалізації НС(Р)Д та мінімізації ризиків затягування процесу прийняття процесуальних рішень.

Враховуючи зазначене, необхідно п. 2.4 Інструкції викласти у наступній редакції:

«2.4. Розгляд та погодження прокурором клопотання слідчого про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії здійснюється невідкладно, але не пізніше, ніж протягом шести годин з моменту його отримання. Прокурором вивчаються матеріали кримінального провадження, які є підставою для прийняття рішення про погодження клопотання. Відмова в погодженні клопотання приймається у формі постанови і не виключає повторного звернення слідчого після отримання додаткових доказів або усунення недоліків, вказаних прокурором у рішенні.».

До компетенції прокурора також належить надання доручень на проведення НС(Р)Д, що прямо передбачено п. 1.1 Інструкції. Враховуючи центральну роль прокурора у кримінальному провадженні, а також його ключові процесуальні повноваження з координації та нагляду за досудовим розслідуванням, наділення його правом надавати доручення на проведення НС(Р)Д виглядає логічним, функціонально доцільним і процесуально виправданим. Це узгоджується з концепцією процесуального керівництва, що передбачає не лише формальний контроль, а й активне спрямування досудового розслідування в частині застосування як інструментів збору доказів.

Особливої актуальності це набуває у контексті НС(Р)Д, які передбачають приховане, часто технічно складне втручання у сферу приватного життя особи й вимагають високого ступеня обґрунтованості та правової регламентованості. Саме прокурор як гарант дотримання законності має забезпечити, щоб такі дії були ініційовані, санкціоновані та здійснені виключно в межах закону, а результати їх проведення були придатними для подальшого використання у доказуванні. Отже, надання оперативним підрозділам доручення на проведення НС(Р)Д з боку прокурора є елементом втілення його функції процесуального керівництва, що сприяє реалізації як стратегічної мети розслідування, так і захисту прав людини у процесі кримінального переслідування.

Водночас варто звернути увагу на невідповідність між положеннями Інструкції та кримінального процесуального закону. Так, ч. 6 ст. 246 КПК України визначає суб’єктів, які мають право проводити та надавати доручення

на проведення НС(Р)Д, зазначаючи: «проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування кримінального правопорушення, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, органів Державного бюро розслідувань, органів Бюро економічної безпеки України, органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України» [118]. У цьому переліку прокурор не згадується як суб'єкт, уповноважений надавати доручення на проведення НС(Р)Д.

Незважаючи на відсутність прямої згадки про прокурора як суб'єкта, уповноваженого надавати доручення на проведення НС(Р)Д, у положеннях ч. 6 ст. 246 КПК України, легітимність реалізації ним такого повноваження підтверджується й судовою практикою. Свідченням цього є, наприклад, вироки Кагарлицького районного суду Київської області від 13.01.2025 р. у справі № 368/1558/19 [62], Косівського районного суду Івано-Франківської області від 13.01.2025 р. у справі № 347/1994/23 [64], Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 23.10.2024 р. у справі № 274/301/15-к [69], Барського районного суду Вінницької області від 30.08.2024 р. у справі № 125/1401/22 [59], Дубенського міськрайонного суду Рівненської області від 30.04.2924 р. у справі № 559/2020/22 [61], Дніпровського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 03.04.2024 р. у справі № 208/9650/23 [60], Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 15.08.2022 р. у справі № 607/15457/21 [68], Шевченківського районного суду м. Чернівці від 22.12.2021 р. у справі № 727/6909/21 [70], Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 16.12.2021 р. у справі № 243/9515/20 [67], Ковпаківського районного суду м. Суми від 25.01.2021 р. у справі № 592/3786/20 [63], Орджонікідзевського районного суду м. Харкова від 23.09.2019 р. у справі № 644/3830/16-к [65], Приморського районного суду м. Одеси від 13.06.2017 р. у справі № 522/25215/15-к [66]. Варто враховувати, що найчастіше прокурор надає доручення саме на проведення контролю за вчиненням злочину, що є

закономірним, враховуючи віднесення прийняття рішення про здійснення цієї НС(Р)Д до його виключної компетенції.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що чинна редакція ч. 6 ст. 246 КПК України не відображає реального обсягу повноважень прокурора в межах організації та проведення НС(Р)Д, зокрема у частині надання відповідних доручень. Така неузгодженість чинного процесуального регулювання у сфері НС(Р)Д породжує ризики неоднозначного тлумачення та правозастосування. З огляду на це, з метою чіткого й однозначного закріплення повноважень прокурора надавати доручення на проведення НС(Р)Д, доцільно внести зміни до ч. 6 ст. 246 КПК України та викласти її у такій редакції:

«Проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування кримінального правопорушення, або за його дорученням чи дорученням прокурора – уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, органів Державного бюро розслідувань, органів Бюро економічної безпеки України, органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи.».

Запропоновані зміни сприятимуть усуненню нормативної невизначеності та погодженню положень кримінального процесуального закону з реальною практикою здійснення досудового розслідування. Крім того, така редакція норми позитивно вплине на підвищення визначеності процесуальної взаємодії, забезпечить узгодженість між нормами КПК України та підзаконними актами, а також зміцнить гарантії законності при здійсненні негласних заходів, що мають високий ступінь втручання у приватне життя особи.

Здійснюючи процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та, відповідно, нагляд за додержанням законів уповноваженими органами, прокурор також має право заборонити або припинити подальше проведення НС(Р)Д. Така

компетенція є елементом механізму стримувань та противаг, що покликаний запобігати необґрунтованому застосуванню процесуальних дій із суттєвим втручанням у приватне життя особи, та відіграє важливу роль у забезпеченні законності, виступаючи процесуальним запобіжником від зловживання спеціальними засобами кримінального переслідування. Водночас аналіз чинного нормативного регулювання дає підстави стверджувати, що вказані повноваження прокурора сформульовані надто загально, без належної деталізації порядку їх реалізації, критеріїв та підстав прийняття відповідного рішення.

Для глибшого розуміння проблематики необхідно проаналізувати положення КПК України та Інструкції, які стосуються відповідних повноважень прокурора. Так, у кримінальному процесуальному законі відображені такі положення: 1) ч. 3 ст. 246 – «прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій»; 2) ч. 5 ст. 249 – «прокурор зобов'язаний прийняти рішення про припинення подальшого проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо в цьому відпала необхідність» [118]. Інструкція містить наступні норми, які стосуються такої компетенції: 1) п. 3.6 – «прокурор має право заборонити проведення ще не розпочатої негласної слідчої (розшукової) дії, оформивши своє рішення вмотивованою постановою»; 2) п 3.7 – «прокурор зобов'язаний припинити подальше проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо в цьому відпала необхідність, та з інших підстав, викладених ним у постанові, що негайно надається керівнику органу, який проводить негласну слідчу (розшукову) дію за дорученням слідчого, прокурора, або слідчому, який проводить зазначені дії безпосередньо» [209].

Зазначені положення дають змогу виокремити щонайменше два концептуальні виміри реалізації таких повноважень прокурора: по-перше, поділ на заборону проведення НС(Р)Д та припинення їх подальшого здійснення; по-друге, розмежування між дискреційним правом прокурора та його обов'язком.

У першому випадку йдеться про розмежування між забороною проведення НС(Р)Д, яка має запобіжний характер і стосується процесуальних дій, що ще не були розпочаті, та припиненням подальшого проведення вже розпочатих НС(Р)Д, яке є реакцією на зміну обставин чи виявлені порушення. Відповідно, заборона проведення НС(Р)Д прокурором у багатьох випадках фактично реалізується у формі відмови в погодженні клопотання слідчого для подальшого звернення до слідчого судді за дозволом на проведення відповідних процесуальних дій. У таких ситуаціях мова не йде про заборону вже ініційованої дії, а лише про недопущення її початку внаслідок неотримання належного процесуального погодження. Натомість якщо НС(Р)Д уже розпочата на підставі належним чином погодженого та санкціонованого клопотання, прокурор не може заборонити її проведення в буквальному сенсі, а може лише ухвалити рішення про припинення її подальшої реалізації з урахуванням нових фактичних або процесуальних обставин.

Щодо другого виміру вбачається важливим розрізнення права прокурора заборонити або припинити НС(Р)Д, що передбачає наявність елементу оціночної дискреції, та обов'язку прокурора припинити такі процесуальні дії, зокрема у випадку відсутності подальшої необхідності у їх здійсненні. Також необхідно звернути увагу на деяку невідповідність між положеннями КПК України та Інструкції – остання є дещо однозначнішою в аспекті визначення права та обов'язку прокурора припиняти НС(Р)Д. Так, Інструкція передбачає право припинення прокурором тільки «ще не розпочатої негласної слідчої (розшукової) дії», лишаючи поза увагою триваючі НС(Р)Д, та встановлює обов'язок «припинити подальше проведення негласної слідчої (розшукової) дії» лише якщо в цьому відпала необхідність «та з інших підстав, викладених ним у постанові» [209].

Не додає однозначності й відсутність чіткої вказівки на коло НС(Р)Д, щодо яких прокурор може реалізовувати повноваження з припинення їх подальшого проведення. Цілком логічним є поширення такого повноваження на ті процесуальні дії, що були розпочаті за його санкцією, зокрема у випадках, коли

подальше проведення НС(Р)Д втрачає доцільність, а зібрані фактичні дані є достатніми для формування доказової бази щодо вини або невинуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення. З огляду на керівну роль прокурора у досудовому розслідуванні, аналогічне повноваження доцільно поширювати й на НС(Р)Д, розпочаті за рішенням слідчого, адже останній зобов'язаний інформувати прокурора про прийняття відповідного рішення, результати та хід реалізації відповідних процесуальних дій. У таких умовах прокурор володіє повним обсягом інформації, що дозволяє йому здійснювати належну процесуальну оцінку законності та доцільності продовження таких дій.

Натомість значно складнішим виглядає питання щодо обсягу повноважень прокурора у частині припинення проведення НС(Р)Д, що здійснюються на підставі ухвали слідчого судді. Зважаючи на те, що слідчий суддя є незалежним процесуальним суб'єктом, наділеним функцією судового контролю за дотриманням прав особи під час досудового розслідування, виникає обґрунтоване питання: чи має прокурор повноваження скасувати або зупинити процесуальну дію, що вже дозволена судом? Відсутність нормативно врегульованої відповіді на це питання не лише ускладнює правозастосування, а й створює ризики для визнання отриманих у межах таких дій доказів недопустимими, зокрема у разі, якщо припинення буде визнане таким, що виходить за межі компетенції прокурора.

Ідентифіковані прогалини та невідповідності у нормативному регулюванні повноважень прокурора щодо заборони на проведення та припинення НС(Р)Д мають низку істотних негативних наслідків як для ефективності кримінального провадження, так і для забезпечення гарантій прав людини. Насамперед відсутність чітких критеріїв прийняття відповідних рішень відкриває простір для суб'єктивного та довільного трактування, створюючи ризик формування розрізненої правозастосовної практики у подібних ситуаціях. Крім того, правова невизначеність у межах відповідних процедур знижує рівень передбачуваності дій процесуальних суб'єктів. Як наслідок, можуть виникати ситуації, коли

порушення формальних процедур призводить до втрати доказового матеріалу, навіть за умови його фактичної достовірності та значущості для розслідування.

Крім того, відсутність нормативно врегульованого порядку взаємодії прокурора з іншими суб'єктами при реалізації повноважень щодо заборони або припинення НС(Р)Д створює ризики дублювання, конфлікту компетенцій або безконтрольного втручання у вже санкціоновані слідчим суддею процесуальні дії. Це не лише підриває баланс взаємодії між суб'єктами кримінального процесу, а й може розглядатися як перевищення повноважень, що матиме правові наслідки не лише для конкретного провадження, а й негативно вплинути на рівень інституційної довіри до органів прокуратури.

Системна неврегульованість окресленого блоку повноважень прокурора створює як правові, так і практичні ризики, що обумовлює нагальну потребу у вдосконаленні чинного кримінального процесуального регулювання. Зокрема, необхідним є чітке визначення переліку НС(Р)Д, щодо яких прокурор уповноважений приймати рішення про їх припинення, з одночасним розмежуванням права та обов'язку прокурора в межах реалізації відповідних повноважень. Крім того, існує об'єктивна потреба у визначенні переліку критеріїв (умов), за наявності яких прокурор вправі ухвалити рішення про заборону проведення або припинення подальшого здійснення НС(Р)Д, що дозволить забезпечити передбачуваність процесуального регулювання та запобігти ризикам свавільного втручання у сферу приватного життя особи.

У контексті визначення переліку НС(Р)Д, щодо яких прокурор уповноважений заборонити їх проведення, доцільно стверджувати, що відповідна компетенція має охоплювати ті процесуальні дії, стосовно яких прокурор або наділений правом самостійного прийняття рішення про їх проведення, або здійснює погодження клопотання слідчого для звернення до слідчого судді. За цих обставин заборона проведення НС(Р)Д є реалізацією права прокурора, а не його обов'язку, і застосовується на стадії до фактичного початку відповідної процесуальної дії. Такий підхід є логічним, оскільки втручання у приватне життя особи ще не відбулося, і прокурор, виявивши порушення на етапі

ініціювання НС(Р)Д, виступає своєрідним процесуальним фільтром, що запобігає порушенням прав людини та забезпечує дотримання вимог закону.

Що стосується повноважень прокурора щодо припинення вже розпочатих НС(Р)Д, то для коректного розв'язання цього питання доцільно враховувати суб'єктний склад, залучений до ініціювання конкретної процесуальної дії. У випадках, коли рішення про проведення НС(Р)Д було прийнято слідчим або прокурором, надання прокурору права на припинення таких дій є логічним і обґрунтованим. До того ж за таких обставин прокурор фактично діє в межах власної процесуальної вертикалі, що цілком обґрунтовує його повноваження щодо коригування або припинення відповідних заходів у разі виявлення порушень чи втрати підстав для їх подальшого здійснення.

Натомість у випадках, коли дозвіл на проведення НС(Р)Д надано слідчим суддею, який виступає незалежним суб'єктом судового контролю, наділення прокурора правом припиняти такі дії виглядає суперечливим та недостатньо обґрунтованим. Хоча прокурор й виконує «функцію процесуального контролю при отриманні ухвали слідчого судді на проведення негласної слідчої (розшукової) дії» [113, с. 16] вбачається, що у подібних випадках він не може бути наділений дискреційним правом самостійно припиняти НС(Р)Д, санкціоновані слідчим суддею, однак зберігає обов'язок «прийняти рішення про припинення подальшого проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо в цьому відпала необхідність». Вказаний обов'язок має поширюватися на всі НС(Р)Д, незалежно від суб'єкта ініціювання та/або надання дозволу на проведення, і має на меті запобігти безпідставному або надмірному втручанню у права особи в умовах зміни обставин провадження.

На підставі зазначеного доцільно скоригувати окремі норми кримінального процесуального законодавства та викласти їх у наступних редакціях:

<u>КПК України:</u>

- ч. 3 ст. 246 – «…Прокурор має право заборонити проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що проводяться за рішенням прокурора або за

клопотанням слідчого до слідчого судді, погодженого з прокурором, або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій, розпочатих на підставі рішення прокурора або слідчого.».

- ч. 5 ст. 249 – «Прокурор зобов'язаний прийняти рішення про припинення подальшого проведення будь-якої негласної слідчої (розшукової) дії, якщо в цьому відпала необхідність.».

Інструкція:

- п. 3.6 – «Прокурор має право заборонити проведення ще не розпочатої негласної слідчої (розшукової) дії, що проводитиметься за рішенням прокурора чи за клопотанням слідчого до слідчого судді, погодженого з прокурором, або припинити подальше проведення негласної слідчої (розшукової) дії, розпочатої на підставі рішення прокурора або слідчого, оформивши своє рішення вмотивованою постановою (ст. ст. 110, 246, 249 КПК України).».

- п. 3.7 – «Прокурор зобов'язаний припинити подальше проведення будь-якої негласної слідчої (розшукової) дії якщо в цьому відпала необхідність, виклавши мотиви такого рішення у постанові, що негайно надається керівнику органу, який проводить негласну слідчу (розшукову) дію за дорученням слідчого, прокурора, або слідчому, який проводить зазначені дії безпосередньо (ст. ст. 246, 249 КПК України).».

Що стосується питання визначення переліку критеріїв (умов), за наявності яких прокурор вправі ухвалити рішення про заборону проведення або припинення подальшого здійснення НС(Р)Д, то тут варто виходити щонайменше з кількох ключових моментів:

1. дотримання процесуальних вимог (зокрема, проведення НС(Р)Д щодо злочину відповідної тяжкості, здійснення процесуальних дій уповноваженим суб'єктом, наявність належної судової санкції тощо);

2. відповідність НС(Р)Д принципам необхідності, пропорційності та мінімізації втручання у права людини;

3. відсутність ознак незаконності або перевищення меж санкціонованого втручання у приватне життя;

4. відсутність обставин, які свідчать про досягнення мети НС(Р)Д, що робить їх подальше здійснення недоцільним;

5. відсутність істотних ризиків незаконного порушення прав людини, включно з ризиками провокації злочину чи створення штучних підстав для кримінального переслідування;

6. відсутність загрози для безпеки учасників кримінального провадження, оперативних працівників або третіх осіб у разі продовження НС(Р)Д;

7. відповідність цілей НС(Р)Д завданням кримінального провадження та неможливість досягнення цих цілей шляхом проведення інших процесуальних дій.

Врахування зазначених критеріїв має стати обов'язковим елементом оцінки прокурором доцільності та законності продовження або припинення НС(Р)Д. Такий підхід забезпечить належний баланс між потребами кримінального провадження та захистом основоположних прав і свобод людини, підвищить обґрунтованість і прозорість процесуальних рішень прокурора, мінімізує ризики визнання зібраних доказів недопустимими, а також сприятиме зміцненню довіри суспільства до правоохоронної системи та утвердженню принципу верховенства права у сфері кримінального процесу.

До кола повноважень прокурора належить й обов'язок самостійно або шляхом доручення слідчому письмово повідомляти осіб, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення НС(Р)Д, а також підозрюваного та його захисника про такі обмеження. Запровадження відповідної процедури стало складовою реформування кримінального процесуального законодавства України: серед цілей прийняття чинного КПК України 2012 року прямо вказувалося на необхідність «впровадження процедури повідомлення особі про проведення стосовно неї таких дій» [239, с. 124].

Як цілком доречно вказують науковці, обов'язок повідомлення є важливою гарантією захисту прав людини під час НС(Р)Д. Так, А. Даль зазначає, що «найбільш вагому гарантію законності проведення НС(Р)Д забезпечує обов'язок прокурора у встановлений законом строк повідомити підозрюваного та його

захисника про факт та результати їх проведення (ст. 253 КПК)» [85, с. 94]. Доцільно погодитися з такою позицією, адже наявність відповідного обов'язку прокурора свідчить про врахування кримінальним процесуальним законодавством потреби у забезпеченні прав особи, недопущенні необґрунтованого втручання у приватне життя, а також у наданні відповідним суб'єктам окремих можливостей оскаржити неправомірні процесуальні дії та отримані внаслідок них результати.

Водночас на практиці у реалізації обов'язку повідомлення виникають проблемні моменти. Один із них є визначення початку відліку строку для повідомлення. Так, КПК України вказує, що строк у 12 місяців для здійснення повідомлення починає обраховуватися «з дня припинення таких дій», проте прямо не уточнює, з якого моменту його рахувати, особливо якщо НС(Р)Д тривала певний час. Зважаючи на таке, В. Колесник звертає увагу, що положення ст. 253 КПК України «не мають чіткості у викладенні вимог щодо початку обрахування строку 12 місяців, не пізніше якого особу … має бути повідомлено про факт тимчасового обмеження її конституційних прав». Частина друга говорить про «дванадцять місяців з дня припинення таких дій», тоді як частина перша – про обов'язок письмового повідомлення про факт обмеження прав [106, с. 295].

Враховуючи, що деякі НС(Р)Д є довготривалими, «може мати місце розрив у даті дня припинення тимчасового обмеження прав особи та у часі, що визначає дату завершення проведення процесуальної дії». У таких випадках датою відліку 12-місячного строку варто, на думку вчених, вважати день фактичного припинення обмеження прав особи, а не час «припинення проведення негласної слідчої (розшукової) дії» [106, с. 295]. Такий підхід видається цілком обґрунтованим, оскільки саме момент фактичного припинення обмеження конституційних прав особи, а не формальне завершення процесуальної дії, є юридично значущим для цілей реалізації гарантій, закріплених у статті 253 КПК України. Визначення початку обчислення відповідного строку саме з моменту припинення втручання у права особи забезпечує реальне, а не декларативне

дотримання її права на інформування та подальше оскарження можливих порушень. Це мінімізує ризики звуження змісту та обсягу конституційних гарантій, перешкоджає зловживанням з боку органів досудового розслідування та прокурора, сприяє підвищенню рівня захищеності особи від свавільного або непропорційного втручання у її права.

Отже, доцільно скоригувати положення ч. 2 ст. 253 та викласти її у наступній редакції:

«Конкретний час повідомлення визначається із урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідне повідомлення про факт і результати негласної слідчої (розшукової) дії повинне бути здійснене протягом дванадцяти місяців з дня фактичного припинення обмеження прав особи, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом.».

До органів, залучених до проведення НС(Р)Д, належить також слідчий, який поряд з прокурором уповноважений не лише приймати рішення про здійснення відповідних процесуальних заходів, а й безпосередньо проводити НС(Р)Д з метою отримання нових або перевірки уже наявних доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Основною функцією слідчого є здійснення досудового розслідування, що підтверджується й переліком повноважень цього суб'єкта, викладених у ст. 40 КПК України, серед яких, зокрема, проводити С(Р)Д та НС(Р)Д; доручати проведення таких процесуальних дій відповідним оперативним підрозділам; звертатися за погодженням з прокурором до слідчого судді з клопотаннями про проведення С(Р)Д та НС(Р)Д [118].

Положення глави 21 КПК України також містять норми, що регламентують повноваження слідчого у сфері здійснення НС(Р)Д, зокрема передбачають його право самостійно приймати рішення про проведення відповідних процесуальних дій та безпосередньо їх проводити.

У контексті можливості слідчого приймати рішення про проведення НС(Р)Д варто зауважити, що його компетенція в цій сфері має обмежений характер і стосується відносно вузького переліку процесуальних дій. Крім того, слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення НС(Р)Д та отримані результати. Якщо ж для здійснення відповідної НС(Р)Д потрібен дозвіл слідчого судді, слідчий зобов'язаний погодити відповідне клопотання з процесуальним керівником.

Аналізуючи компетенцію слідчого, не можна залишати поза увагою повноваження прокурора щодо заборони проведення або припинення подальшого здійснення НС(Р)Д. Такі повноваження можуть реалізовуватися як шляхом відмови у погодженні клопотання про надання дозволу на проведення НС(Р)Д, так і через припинення вже санкціонованого заходу. У разі відмови у погодженні клопотання така дія прокурора не позбавляє слідчого права повторно звернутися з новим чи доповненим клопотанням після усунення виявлених недоліків. Відтак у межах досудового розслідування механізм забезпечення ініціативи слідчого збережений і залишається реалізованим через узгодженість з процесуальним керівником. Суттєвих питань щодо можливості «подолання наслідків» відмови прокурора на цій стадії не виникає, оскільки мова йде про попередній процесуальний контроль за допустимістю та обґрунтованістю втручання у права людини.

Крім того, у випадку незгоди з відмовою прокурора в погодженні клопотання слідчий має право звернутися до керівника органу досудового розслідування. Після вивчення обставин провадження такий керівник, за необхідності, ініціює перед прокурором вищого рівня розгляд питання про погодження відповідного клопотання або відмову в ньому. Прокурор вищого рівня зобов'язаний у строк, що не перевищує трьох днів, ухвалити рішення за таким клопотанням: або погодити його, або відмовити в погодженні [118; 209].

Такий механізм демонструє багаторівневу систему процесуального контролю за використанням інструментів негласного втручання у приватне життя особи, спрямовану на забезпечення додаткових гарантій законності та

дотримання прав людини в умовах особливо чутливого для правового статусу особи виду С(Р)Д.

Складнішою виглядає ситуація щодо можливості оскарження рішення прокурора про припинення подальшого проведення вже розпочатих НС(Р)Д. Водночас не йдеться про припинення НС(Р)Д у випадках, коли у їх подальшому проведенні відпала необхідність, наприклад через достатність доказової бази для встановлення істини у кримінальному провадженні. Що ж стосується інших підстав припинення прокурором таких процесуальних дій, то, з одного боку, положення ст. 311 КПК України передбачає можливість слідчого оскаржувати будь-які рішення, дії чи бездіяльність прокурора, прийняті або вчинені у відповідному досудовому провадженні, за винятком випадків, прямо передбачених законом [118]. До того ж кримінальне процесуальне законодавство не містить норм, які б прямо забороняли слідчому оскаржувати рішення прокурора про припинення проведення НС(Р)Д. З огляду на це, на перший погляд, можна дійти висновку про наявність у слідчого права на подання скарги на рішення прокурора про припинення проведення НС(Р)Д.

Водночас у ч. 3 ст. 312 КПК України вказано, що оскарження слідчим такого рішення прокурора не зупиняє його виконання [118]. Фактично це означає, що припинення проведення НС(Р)Д здійснюється незалежно від поданої скарги, що унеможливлює подальше отримання потенційно важливих доказів, необхідних для розкриття кримінального правопорушення та встановлення істини. Ба більше, беручи до уваги той факт, що питання використання результатів НС(Р)Д у кримінальному провадженні належить до виключної компетенції прокурора, існує об’єктивний ризик визнання зібраних матеріалів такими, що не матимуть доказового значення. Це може негативно вплинути на повноту та об’єктивність досудового розслідування, а також поставити під сумнів ефективність використання інструментарію НС(Р)Д. Тобто чинний механізм оскарження відповідного рішення прокурора обмежує можливості слідчого впливати на відновлення або продовження НС(Р)Д навіть у випадках, коли припинення таких процесуальних дій є передчасним або необґрунтованим.

Подібні положення кримінального процесуального законодавства фактично ставлять слідчого у глухий кут, оскільки, з одного боку, він юридично наділений правом ініціювати та проводити НС(Р)Д, а з іншого – на практиці може бути у будь-який момент обмежений у здійсненні цього права внаслідок рішення прокурора, оскарження якого не призупиняє його виконання. Така ситуація означає, що навіть за умови подання скарги, проведення НС(Р)Д припиняється, а у разі задоволення скарги виникає необхідність повторного проведення негласних заходів, що не завжди є можливим або ефективним. У цьому контексті більш доцільним вбачається запровадження права прокурора припиняти проведення НС(Р)Д з тим, щоб у разі оскарження такого рішення слідчим, зупиняти проведення як процесуальної дії, так і дію рішення прокурора. Якщо відповідну скаргу слідчого буде задоволено такий підхід дозволить забезпечити безперервність проведення НС(Р)Д та отримання необхідної для розслідування і розкриття кримінального правопорушення доказової інформації, без потреби у повторному ініціюванні та здійсненні процесуально складних таємних заходів.

На підставі зазначеного доцільно скоригувати ч. 3 ст. 312 КПК України та викласти її у наступній редакції:

«Оскарження слідчим, дізнавачем рішень, дій чи бездіяльності прокурора не зупиняє їх виконання, крім випадків оскарження рішень прокурора про припинення подальшого проведення негласних слідчих (розшукових) дій.».

Що стосується права слідчого самостійно проводити НС(Р)Д, то це питання залишається доволі дискусійним у доктрині кримінального процесу. Попри те, що положення чинного КПК України та Інструкції прямо передбачають можливість проведення таких процесуальних дій безпосередньо слідчим (без залучення інших суб’єктів, тобто оперативних підрозділів, які взаємодіють зі слідчим та виконують його доручення [231, с. 151 – 152]), реалізація такого права на практиці супроводжується низкою складнощів. Зокрема, йдеться про обмеження, зумовлені специфікою НС(Р)Д, необхідністю володіння спеціальними знаннями, технічними засобами, застосуванням

конспіративних методів та іншими факторами, що значно ускладнюють самостійне проведення слідчим цього виду С(Р)Д, без залучення уповноважених оперативних підрозділів.

Хоча вчені в цілому позитивно оцінюють новації чинного КПК України, відмічаючи, що «надання слідчому права проведення негласних слідчих (розшукових) дій (або щонайменше – ініціювання їх здійснення та контроль за їх проведенням) у цілому сприятиме розв'язанню споконвічних організаційних проблем професійних стосунків між слідчим та оперативними підрозділами, а також розширить пізнавальні (пошукові) можливості слідчого в отриманні доказової інформації» [251, с. 306], вони також стверджують, що на практиці проведення НС(Р)Д, як правило, слідчим не здійснюється, а доручається уповноваженим оперативним підрозділам, які також їх безпосередньо не проводять, а для цього на підставі свого завдання згідно з п. 3.8 Інструкції залучають відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи [141, с. 270 – 276]. Отже, «законодавець значно перебільшив можливості слідчого щодо самостійного проведення НРСД, адже ці процесуальні дії потребують не лише особливих спеціальних знань і навичок, а й цілком належать до категорії підвищеного ризику, оскільки неможливо передбачити наслідки їхнього проведення» [55, с. 24 – 28; 261, с. 1012 – 103].

Крім того, слідчий – це публічна особа, тому він не має можливості проводити НСРД, що мають «конспіративний характер» (наприклад, контроль за вчиненням злочину). Слідчий не має для проведення їх ні спеціальних знань і навичок, ні технічних засобів, ні допоміжних сил. Більш того, розшифрувати зміст зафіксованої інформації може далеко не кожний слідчий, оперативний працівник чи інший посадовець правоохоронного органу [140, с. 190 – 194; 240, с. 15 – 25; 261, с. 102]. З огляду на це, науковці вважають, що недоцільно слідчому самостійно «проводити НСРД, які потребують спеціальних знань і виходять за межі його професійної підготовки» [261, с. 103]. Зважаючи на те, що всі НС(Р)Д потребують спеціальних знань і навичок, очевидним є висновок, що йдеться про усі процесуальні дії цього виду.

Доцільно також стверджувати, що на практиці роль слідчого у проведенні НС(Р)Д полягає передусім в організації й контролі, тоді як безпосереднє виконання таких процесуальних дій здійснюють оперативні підрозділи. Як зауважує В. Колесник, «думка про те, що частину оперативно-розшукових заходів віддали слідчому й той проводить їх, називаючи негласними слідчими діями, насправді є хибною: слідчий не виконує, не перекриває (якщо можна так сказати) ті завдання, які у зв'язку з розслідуванням злочину ставляться перед оперативними підрозділами» [107]. З урахуванням цього І. Озерський пропонує «виключити вказівку про право слідчого проводити винятково будь-які негласні слідчі (розшукові) дії» [136, с. 234 – 235].

Проте зустрічаються в літературі й протилежні думки щодо компетенції слідчого в контексті самостійного проведення НС(Р)Д. Так, І. Цилюрик зазначає, що «проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій як спосіб збирання доказів є прерогативою слідчого. І якщо проводити слідчі розшукові дії в одному кримінальному провадженні крім нього може і прокурор, то негласні слідчі (розшукові) дії, за відсутності вказівки на їх виконання відповідними оперативними підрозділами, може проводити тільки слідчий» [253, с. 131 – 132]. Вбачається, що таке позиція є не зовсім обґрунтованою, адже, по-перше, переважна більшість НС(Р)Д за своєю природою вимагає спеціальних технічних засобів, конспіративних методів і спеціальної підготовки, якими слідчі зазвичай не володіють. По-друге, негласний характер таких заходів, що часто передбачає приховане спостереження, контроль за обставинами злочину чи застосування технічних засобів збору інформації, є несумісним зі статусом слідчого. По-третє, практичне виконання багатьох НС(Р)Д потребує залучення команд оперативних працівників, технічних фахівців, агентури, що виходить за межі процесуальних можливостей слідчого.

Зазначене дає змогу стверджувати, що хоча чинне кримінальне процесуальне законодавство формально надає слідчому право самостійно проводити НС(Р)Д, практична реалізація цього повноваження є істотно обмеженою. Так, проведення більшості НС(Р)Д дійсно потребує використання

спеціальних засобів, володіння специфічними знаннями, конспіративними методами та оперативними навичками, що об'єктивно виходить за межі професійної підготовки слідчого. З огляду на це, фактична участь слідчого у НС(Р)Д полягає насамперед в організації, процесуальному контролі за законністю та обґрунтованістю їх проведення, а також первинній оцінці отриманих результатів.

Вбачається, що така модель розподілу функцій може забезпечити належний баланс між ефективністю досудового розслідування та захистом прав людини під час застосування засобів негласного втручання у приватне життя. Удосконалення законодавчого регулювання у цьому аспекті має передбачати чітке закріплення за слідчим функції організації й процесуального контролю за проведенням НС(Р)Д, з можливістю самостійного здійснення лише таких процесуальних дій, які не вимагають спеціальної технічної або оперативної підготовки та не мають вираженого конспіративного характеру.

Зважаючи на обмежену компетенцію слідчого щодо самостійного проведення НС(Р)Д, більшість таких процесуальних дій фактично здійснюють уповноважені оперативні підрозділи. У цьому контексті слушно зауважити, що налагодження ефективної співпраці між слідчим і оперативними підрозділами є важливою умовою успішного застосування негласних методів та досягнення цілей розслідування, адже як слушно зауважує М. Климчук, в процесі взаємодії слідчого, прокурора й оперативних підрозділів виникає не лише процесуальне правовідношення, а й ділове співробітництво; відбувається якісне об'єднання сил, засобів і методів, що забезпечує оптимізацію завдань [102, с. 371 – 373]. Тобто відповідні суб'єкти діють спільно для досягнення мети розслідування, узгоджуючи свої зусилля. Законодавець передбачив формалізований механізм такої взаємодії у вигляді письмового доручення – саме цей процесуальний документ слугує підставою, на якій слідчий і прокурор реалізують свої владні повноваження щодо проведення конкретної НС(Р)Д.

У контексті визначення статусу оперативних підрозділів під час виконання доручень на проведення НС(Р)Д слід зауважити, що під час реалізації

відповідного доручення вони користуються повноваженнями слідчого, однак водночас суворо обмежені його змістом і не мають права виходити за встановлені межі. Зокрема, співробітники таких підрозділів не наділені повноваженнями здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні з власної ініціативи, а також звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Своєю чергою доручення слідчого або прокурора щодо проведення НС(Р)Д є обов'язковими для виконання уповноваженим оперативним підрозділом.

Деякі науковці вважають, що компетенція оперативних підрозділів є надто вузькою та потребує розширення. Так, О. Керевич зазначає, що «оперативним працівникам при наявності інформації про доцільність проведення негласних слідчих (розшукових) дій слід ініціювати їх проведення перед слідчими, з наданням матеріалів на обґрунтування пропозиції, з метою розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів використовувати можливості оперативно-технічних підрозділів» [98, с. 302; 262, с. 32 – 33]. Така позиція хоча й може виглядати обґрунтовано з точки зору оперативної ефективності, проте вбачається такою, що суперечить принципам кримінального процесуального права та створює загрозу для необґрунтованого втручання в права і свободи людини.

Насамперед пропозиція надати оперативним працівникам право ініціювати проведення НС(Р)Д поза межами процесуального керівництва слідчого чи прокурора фактично розмиває межі відповідальності між суб'єктами кримінального провадження. Це може призвести до зміщення акценту з процесуальних гарантій на оперативну доцільність, що є неприйнятним у демократичному правопорядку.

До того ж оперативні працівники не є суб'єктами, наділеними функцією збирання доказів у процесуальному сенсі, а отже їхнє втручання в ініціювання НС(Р)Д без належної процесуальної форми створює загрозу отримання недопустимих доказів. Запропонований підхід також ігнорує фундаментальний принцип процесуального контролю прокурора за здійсненням досудового розслідування, адже ініціатива оперативного підрозділу має розглядатися

виключно як допоміжна, а не рівнозначна слідчій або прокурорській. Встановлення формального механізму ініціювання НС(Р)Д безпосередньо з боку оперативного працівника, навіть за наявності відповідних матеріалів, підриває процесуальну логіку розслідування, яка ґрунтується на принципі розподілення компетенції між уповноваженими законом суб'єктами. Відповідно, розширення компетенції оперативних підрозділів у частині ініціювання проведення НС(Р)Д не вбачається доцільним та обґрунтованим.

Одним із дискусійних аспектів у практиці реалізації НС(Р)Д є й порядок надання доручень уповноваженим оперативним підрозділам та механізм їх виконання. Наразі алгоритм здійснення НС(Р)Д оперативними підрозділами в загальних рисах передбачає таку послідовність дій: ініціатор (слідчий або прокурор) надсилає письмове доручення керівнику органу, в юрисдикції якого перебуває відповідний оперативний підрозділ. Керівник відповідного органу, отримавши доручення, визначає виконавця – один або кілька оперативних підрозділів, уповноважених на здійснення НС(Р)Д. Для забезпечення практичного виконання доручення зазначені підрозділи, як правило, залучають оперативні та оперативно-технічні підрозділи, надаючи їм відповідне завдання. Саме ці підрозділи виступають безпосередніми виконавцями доручення слідчого або прокурора.

Тобто доручення на проведення НС(Р)Д оперативними підрозділами проходить щонайменше три етапи узгодження та передачі, що, безперечно, ускладнює та уповільнює як виконання окремих процесуальних дій, так і здійснення досудового розслідування загалом. У ситуаціях, що потребують швидкого реагування у стислі строки, такий порядок може істотно знижувати оперативність кримінального провадження, ставлячи під загрозу досягнення його завдань.

Враховуючи, що як безпосереднє проведення НС(Р)Д, так і складання протоколу про їх результати належить до повноважень оперативних та оперативно-технічних підрозділів, проходження доручення через кілька рівнів передачі фактично не має суттєвого впливу на якість чи повноту його виконання.

Такий багаторівневий механізм виглядає радше проявом зайвої адміністративної формалізації, ніж необхідним елементом забезпечення ефективності процесуальної діяльності.

Ба більше, з огляду на те, що виконання доручення є імперативним обов'язком оперативного підрозділу, передбаченим кримінальним процесуальним законодавством, питання щодо додаткової перевірки його змісту або обґрунтованості на проміжних рівнях не виникає. Тобто багатоетапна передача доручення між суб'єктами, які не впливають на зміст чи юридичну силу процесуального документа, виглядає невиправданою і суперечить принципу процесуальної економії, знижуючи загальну ефективність досудового розслідування.

У цьому контексті цілком обґрунтованою видається необхідність внесення змін до чинного кримінального процесуального законодавства, спрямованих на запровадження спрощеної, проте зрозумілої та підзвітної процедури направлення доручень на проведення НС(Р)Д. Досягнення цього може бути забезпечено шляхом законодавчого закріплення обов'язку слідчого або прокурора безпосередньо направляти письмове доручення уповноваженому оперативному підрозділу, який, «з урахуванням необхідності забезпечення умов для проведення негласних слідчих (розшукових) дій, залучає на підставі свого завдання відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи».

Водночас з метою належного інформування керівника органу, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення й у складі якого знаходяться орган розслідування та/або оперативні підрозділи, про факт надання доручення, доцільно встановити обов'язок одночасного направлення копії відповідного доручення такому керівнику. Такий підхід забезпечить інформування адміністративного керівництва відповідного органу про зміст та обсяг доручення, не створюючи зайвих проміжних процедур, що перешкоджають оперативності досудового розслідування.

Вбачається, що запровадження такої моделі комунікації дозволить суттєво скоротити час реагування на надані доручення, що, своєю чергою, забезпечить

вищий рівень оперативності, скоординованості та своєчасності проведення НС(Р)Д. Оптимізація взаємодії між суб'єктами, які приймають рішення про проведення таких процесуальних дій, та їх виконавцями сприятиме мінімізації ризиків зниження актуальності оперативної інформації, затягування строків досудового розслідування, дублювання управлінських функцій та перевантаження адміністративної ланки. Крім того, така модель сприятиме більш ефективному використанню процесуальних ресурсів та відповідатиме принципам процесуальної економії й розумності строків.

До процесу проведення та контролю за проведенням НС(Р)Д залучений й слідчий суддя, основною функцією якого у сфері НС(Р)Д є здійснення судового контролю за допустимістю та обґрунтованістю втручання у конституційні права особи. Відповідно, слідчий суддя залучається до процедури санкціонування НС(Р)Д у разі надходження на розгляд клопотання слідчого або прокурора про надання дозволу на проведення конкретної С(Р)Д такого виду.

Відсутність чіткого нормативного визначення поняття «судовий контроль» у кримінальному процесуальному законодавстві України зумовила появу численних наукових підходів до його змістовного розуміння. Так, І. Гловюк визначає функцію судового контролю як передбачену законом діяльність суду з розгляду та вирішення по суті скарг на дії, бездіяльність і рішення відповідних уповноважених суб'єктів, перевірки правильності та повноти досудового розслідування, законності та обґрунтованості судових рішень [75, с. 371].

Схожого підходу дотримується Л. Кирій, яка під судовим контролем розуміє діяльність суду, направлену на перевірку законності й обґрунтованості дій та рішень державних органів і посадових осіб, що здійснюють кримінальне провадження, на підставі ініціативи суб'єктів кримінального процесу та осіб, інтересів яких торкається кримінальне провадження [99, с. 122].

Д. Кисленко визначає судовий контроль під час розслідування кримінальних правопорушень як передбачену Конституцією України та КПК України діяльність суду в досудових стадіях кримінального судочинства, яка реалізується ним у встановленій процесуальній формі, спрямована на

гарантування законності, обґрунтованості процесуальних дій та рішень органу дізнання, слідчого і прокурора та має на меті захист і охорону прав та свобод особи [100, с. 5].

На думку О. Полюховича специфікою судового контролю під час здійснення НС(Р)Д є виконання слідчим суддею «компенсаторної» функції стосовно механізмів засади змагальності у зв'язку з її істотним обмеженням в межах процедури надання дозволу на проведення таких процесуальних дій. Вчений вважає, що поняттям «судовий контроль» у контексті проведення НС(Р)Д «охоплюється діяльність слідчого судді апеляційного суду області, міста Києва з розгляду клопотань слідчого, прокурора про надання дозволів на проведення НСРД («попередній» судовий контроль), а також перевірки законності та виправданості НСРД, які у невідкладних випадках були розпочаті до постановлення ухвали слідчого судді в порядку ст. 250 КПК («наступний» судовий контроль)» [144, с. 14, 119].

Розгляд судового контролю у сфері НС(Р)Д у світлі поділу на попередній та наступний вбачається досить обґрунтованим, адже слідчий суддя дійсно наділений повноваженнями здійснювати як превентивну, так і ретроспективну (в окремих випадках) оцінку правомірності втручання в конституційні права особи. Так, попередній судовий контроль є ключовим запобіжником незаконного та непропорційного втручання в особисту сферу, оскільки реалізується до моменту проведення НС(Р)Д й покликаний забезпечити дотримання принципів законності, обґрунтованості та пропорційності. Саме на цьому етапі слідчий суддя вирішує питання про надання дозволу на проведення лише тих НС(Р)Д, які прямо передбачені КПК України, на підставі клопотання прокурора або слідчого.

Не дивлячись на доречність запровадження механізму попереднього судового контролю щодо здійснення окремих НС(Р)Д, варто констатувати, що такий контроль є досить обмеженим, адже на етапі прийняття відповідного рішення повноваження слідчого судді, фактично, закінчується. Так, він не уповноважений ні здійснювати контроль за проведенням НС(Р)Д, дозвіл на які

ним було надано, ні, власне, отримувати будь-яку інформацію про хід та результати проведення відповідного негласного заходу.

Що стосується наступного судового контролю, то чинне кримінальне процесуальне законодавство передбачає його здійснення лише в межах спеціального порядку, передбаченого ст. 250 КПК України, – у випадках, коли НС(Р)Д були розпочаті до отримання відповідної ухвали слідчого судді у зв'язку з невідкладністю. Відповідно, «у межах наступного судового контролю слідчий суддя перевіряє не тільки рішення, дію, бездіяльність, а й його законність і дотримання прав осіб під час їх здійснення» [130, с. 58].

У такому разі повноваження слідчого судді є дещо ширшими, ніж при розгляді клопотання в загальному порядку, адже включають не лише оцінку наявності підстав для надання дозволу, а й правомірності вже здійснених процесуальних дій. Зокрема, у разі постановлення слідчим суддею ухвали про відмову в наданні дозволу на проведення НС(Р)Д, «виконання будь-яких дій з проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинно бути негайно припинено», а «отримана внаслідок такої негласної слідчої (розшукової) дії інформація повинна бути знищена [118]». Такий механізм є важливим елементом забезпечення принципів законності та недопущення ретроспективної легітимації неправомірного втручання у права і свободи.

Проведений аналіз свідчить про те, що чинне кримінальне процесуальне законодавство істотно обмежує повноваження слідчого судді щодо реалізації наступного судового контролю, що потенційно створює дисбаланс у механізмах контролю та ризик надмірної концентрації повноважень у руках окремих учасників кримінального провадження. Це дещо нівелює роль судового контролю за забезпеченням законності проведення окремих процесуальних дій та досудового розслідування в цілому. Адже слідчий суддя є тим арбітром, якому під час досудового розслідування належить вирішити наскільки втручання відповідних органів у права особи було необхідним для розслідування та розкриття конкретного кримінального правопорушення та чи підкріплювалося воно достатніми процесуальними гарантіями. Проте обмеження функцій

слідчого судді в частині здійснення наступного контролю ускладнює реалізацію цього завдання та не сприяє забезпеченню ефективного контролю за діяльністю органів, уповноважених приймати рішення та проводити НС(Р)Д, і, відповідно, не гарантує в повному обсязі дотримання прав та свобод в контексті застосування таких заходів.

Така проблематика неодноразово ставала предметом наукового аналізу. Зокрема, дослідники М. Кобак та А. Коваль акцентують увагу на тому, що чинний «КПК взагалі не містить норм, які дозволяли б йому здійснювати контроль за виконанням НСРД після надання ухвали про дозвіл на її проведення» [230, с. 98, 180]. З огляду на це, вчені обґрунтовано наголошують на необхідності розширення повноважень слідчого судді, насамперед у частині надання йому права втручатися у випадках перевищення встановлених строків або допущення інших порушень закону під час проведення НС(Р)Д.

О. Дроздова, К. Заріцька вважають, що для забезпечення дієвого судового контролю за дотриманням прав і свобод особи під час проведення НС(Р)Д до чинного КПК України слід внести зміни, зокрема: закріпити положення про обов’язок слідчого чи прокурора надавати слідчому судді для ознайомлення матеріали кримінального провадження, якими підтверджується обґрунтованість клопотання про надання дозволу на проведення НС(Р)Д, здійснення судового контролю і за результатами проведення НС(Р)Д [88, с. 104].

На думку Ю. Сливи та А. Кислого для забезпечення належної регламентації процедури судового контролю за НС(Р)Д необхідно розробити «Інструкцію про організацію судового контролю за додержанням законів при проведенні НСРД органами Національної поліції України» [233, с. 471]. Своєю чергою, А. Гринь наполягає на тому, що особа, яка зазнала таємного стеження, повинна мати механізми судового захисту вже після проведення НС(Р)Д [77, с. 172].

Як цілком обґрунтовано відзначає А. Мезенцева, на необхідності чіткої та передбачуваної процедури санкціонування слідчих дій, а також її належного контролю, зокрема з боку суду, наполягає і ЄСПЛ [124, с. 196]. У численних

рішеннях Суду було констатовано порушення ЄКПЛ в контексті відсутності належного, зокрема судового, контролю за використанням таємних методів розслідування:

- Kopp v. Switzerland – ЄСПЛ встановив, що національне законодавство не забезпечувало достатніх гарантій проти зловживань під час таємного прослуховування. Хоча санкцію на перехоплення надавала посадова особа (Федеральний радник), контроль за його виконанням здійснював прокурор – зацікавлена сторона провадження. Суд розцінив це як неналежний механізм контролю й наголосив, що відсутність незалежного нагляду, зокрема судового, є несумісним з вимогами ЄКПЛ. У результаті ЄСПЛ чітко встановив, що ефективний судовий контроль є необхідним запобіжником від зловживань у сфері таємного стеження, оскільки саме суд забезпечує незалежність, неупередженість і дотримання принципу верховенства права [22];

- Valenzuela Contreras v. Spain – ЄСПЛ оцінив законність прослуховування, санкціонованого слідчим суддею, та встановив, що національне законодавство не передбачало жодного подальшого контролю за виконанням цього заходу. Зокрема, рішення суду не підлягало перегляду, а особа, щодо якої здійснювалося втручання, не мала ефективного засобу оскарження. Суд наголосив, що сам факт судового дозволу не є достатнім, якщо він не супроводжується прозорою процедурою та наступним контролем. Відсутність можливості оцінити пропорційність і необхідність прослуховування (зокрема шляхом подальшого нагляду) призвела до визнання порушення ст. 8 ЄКПЛ. ЄСПЛ підкреслив: ефективний судовий контроль має здійснюватися не лише на етапі дозволу, а й після застосування заходу [37];

- Iordachi and Others v. Moldova – ЄСПЛ визнав, що молдовське законодавство, яке дозволяло негласне прослуховування без участі суду, не забезпечувало належних гарантій проти свавільного втручання у приватне життя. Закон покладав санкціонування та нагляд за перехопленням виключно на прокурорів, що, на думку Суду, не відповідало принципам верховенства права. ЄСПЛ наголосив, що втручання у право на приватність може бути виправданим

лише за умови існування чітких норм, незалежного контролю та ефективних засобів оскарження. Оскільки таких механізмів не було передбачено, Суд констатував порушення статті 8 ЄКПЛ [16];

- Dragojević v. Croatia – ЄСПЛ розглянув ситуацію, коли поліція здійснила негласне перехоплення повідомлень у кримінальному провадженні, маючи потребу в судовому дозволі, але допустивши порушення процедури. Національні суди вже post factum визнали ці порушення несуттєвими й допустили докази. Суд наголосив, що ретроспективне виправдання порушень не може замінити належного попереднього судового контролю та зазначив, що ефективна система спостереження повинна включати чіткі підстави для втручання, незалежні органи для санкціонування і контролю, а також доступні засоби правового захисту. У цій справі порушення процедури санкціонування прослуховування фактично нівелювали захисну функцію судового контролю, що призвело до порушення ст. 8 ЄКПЛ. Суд підкреслив, що судовий дозвіл має бути реальним і дієвим механізмом, а не формальністю, яку можна замінити подальшим прийняттям здобутих доказів [11].

Важливість поширення судового контролю як на етап надання дозволу про проведення НС(Р)Д, так і на стадію їх проведення та перевірки отриманих результатів підтверджується й статистичними даними, зібраними Офісом Генерального прокурора. Аналізуючи звіти про роботу органів прокуратури 2021 – 2024 рр., можна зауважити, що кількість як НС(Р)Д, проведених в порядку ст. 250 КПК України (тобто до отримання ухвали слідчого судді), так і число відмов слідчих суддів у задоволенні подальших клопотань про надання дозволу на проведення НС(Р)Д (які, фактично, легалізують результати проведених до моменту отримання ухвали процесуальних дій) зростає: у 2021 р. було прийнято 48 рішень про проведення НС(Р)Д у порядку ст. 250 КПК України, у тому числі з 1 подальшою відмовою у задоволенні клопотання слідчим суддею [92]; у 2022 р. такі показники складали 76 та 4 відповідно [93]; у 2023 р. – 111 та 27 відповідно [94]; у 2024 р. було прийнято 122 рішення про проведення НС(Р)Д у відповідному порядку, 59 з яких (тобто близько 50%) – з подальшою відмовою у

задоволенні клопотання про надання дозволу на проведення слідчим суддею [95].

Для коректного сприйняття наведених статистичних даних варто зауважити, що такі дані відображають число відмов у подальшій легалізації лише двох НС(Р)Д, які можуть бути проведені в порядку ст. 250 КПК України, – установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) та спостереження за особою. Законність процедури проведення інших НС(Р)Д, без забезпечення судової перевірки їх результатів, та реальна кількість проведених з порушеннями законодавства НС(Р)Д залишається невідомою.

Проведений аналіз свідчить про наявність концептуального дисбалансу між проголошеною роллю судового контролю як гарантії дотримання прав людини у сфері кримінального провадження та його фактичною реалізацією у випадку проведення НС(Р)Д. Наявні нормативні положення передбачають участь слідчого судді переважно на етапі попереднього контролю – тобто ухвалення рішення про дозвіл на проведення НС(Р)Д. Водночас подальші етапи – зокрема, моніторинг за дотриманням умов проведення таких процесуальних дій, реагування на порушення, перевірка правомірності здобутої інформації та контроль за її використанням – залишаються поза межами юрисдикції слідчого судді. Така модель унеможливлює повноцінне виконання функції гаранта забезпечення прав і свобод особи, знижуючи ефективність механізму судового контролю.

Аналіз підходів науковців та практики ЄСПЛ переконливо демонструє, що ефективний судовий контроль не може обмежуватися формальним санкціонуванням втручання в приватну сферу. Він має охоплювати всі етапи застосування НС(Р)Д, включаючи перевірку дотримання законності при їх застосуванні, оцінку пропорційності втручання, а також контроль за подальшим обігом і допустимістю використання отриманої інформації. Відсутність таких елементів судового контролю порушує баланс між інтересами правосуддя і правами особи, що, своєю чергою, підриває легітимність застосування таємних заходів у демократичному суспільстві.

Отже, можна обґрунтовано стверджувати, що чинне регулювання інституту судового контролю потребує системного оновлення з метою забезпечення його дієвості та ефективності. З урахуванням цього доцільно скоригувати зміст ст. 247 КПК України та викласти її у такій редакції:

«Стаття 247. Слідчий суддя, який здійснює судовий контроль за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій

1. Судовий контроль за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється слідчим суддею апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – слідчим суддею Вищого антикорупційного суду.

2. Судовий контроль за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій полягає у розгляді клопотань слідчого, прокурора про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (у тому числі у випадку, коли негласна слідча (розшукова) дія була розпочата до постановлення ухвали слідчого судді в порядку, передбаченому статтею 250 цього Кодексу), контролі за виконанням ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

3. Виконання будь-яких дій з проведення негласної слідчої (розшукової) дії, дозвіл на проведення якої надано слідчим суддею, повинно бути негайно припинено, якщо слідчий суддя постановить ухвалу про припинення подальшого проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

4. Слідчий, прокурор зобов’язані повідомити слідчого суддю, який надав дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, про отримані результати.

5. Розгляд клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо суддів, працівників суду та правоохоронних органів та/або у приміщеннях судових та правоохоронних органів, який віднесений згідно з положеннями цієї глави до повноважень слідчого судді, може

здійснюватися слідчим суддею відповідного апеляційного суду поза межами територіальної юрисдикції органу досудового розслідування, який здійснює досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, здійснюється слідчим суддею Вищого антикорупційного суду (крім випадку, передбаченого абзацом сьомим частини першої статті 34 цього Кодексу).».

Отже, критерій належного суб'єкта у контексті проведення НС(Р)Д є однією з базових передумов допустимості отриманих результатів, оскільки правомірність кожного етапу таких дій – від ініціювання до санкціонування, виконання та процесуального оформлення – безпосередньо залежить від дотримання вимог щодо суб'єктної компетенції. Особливого значення в цьому аспекті набуває належне нормативне врегулювання статусу, повноважень і функціонального розмежування між суб'єктами, залученими до реалізації НС(Р)Д, що дозволяє забезпечити юридичну чистоту доказового процесу. Чітке закріплення ролей ініціатора (слідчого, прокурора), виконавця (уповноваженого оперативного підрозділу) та суб'єкта контролю (слідчого судді) є важливою передумовою не лише організаційної ефективності, а й правової допустимості зібраної інформації. Недотримання відповідних норм нівелює легітимність отриманих результатів, підриває довіру до правоохоронної та судової систем та механізмів забезпечення прав людини у сфері кримінального процесу.

2.2. Джерела одержання допустимих результатів негласних слідчих (розшукових) дій

У контексті оцінки допустимості доказів, отриманих у результаті НС(Р)Д, важливу роль відіграє не лише дотриманням критерію належного суб'єкта, а й характеристика джерела, з якого ці результати отримані. Саме тому визначення кола джерел, що можуть вважатися «належними» у розумінні кримінального процесуального закону, набуває ключового значення для забезпечення можливості використовувати результати НС(Р)Д у доказуванні.

Попри свою практичну значущість, поняття «належне джерело» не має чіткого законодавчого визначення. Так, КПК України «не визначає конкретно,

які саме дані можна одержати з певного джерела» [132, с. 199], а лише містить вказівку на процесуальні джерела доказів, якими в розумінні кримінального процесуального закону є «показання, речові докази, документи, висновки експертів» [118]. Це зумовлює необхідність звернення до наукових джерел та судової практики для з'ясування змістовного наповнення та ознак, що дозволяють кваліфікувати джерело як належне в цілому та у контексті одержання допустимих результатів НС(Р)Д зокрема.

Окреслюючи сутність критерію «належного джерела» більшість науковців надають описові характеристики цього поняття. Так, В. Вапнярчук пропонує розглядати належне джерело як таке, що стосується наступних аспектів: «а) належного фактичного джерела відомостей про факти (належного носія відомостей); б) належного процесуального джерела (процесуальної форми закріплення доказової інформації)» [52, с. 228]. Тобто науковець має на увазі, що повинна бути відома особа, яка є носієм інформації в кримінальному провадженні для того, щоб мати можливість з'ясувати відомості про неї [237, с. 51].

Запропоноване вченим двоаспектне бачення критерію належного джерела є загалом обґрунтованим і дозволяє комплексно охопити як змістовну (матеріальну), так і процесуальну складові джерела доказової інформації. Такий підхід дає змогу не лише оцінити, чи походить доказ від суб'єкта або об'єкта, який здатен бути носієм фактичних даних, а й перевірити, чи зафіксовано ці дані у належній процесуальній формі відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства. Водночас запропоноване розуміння потребує певного уточнення або доповнення з огляду на те, що докази не завжди походять від особи – адже джерелом може бути й нежива річ (предмет, документ, електронний носій тощо).

У цьому контексті обмеження такого критерію «особою-носієм відомостей» є надто вузьким. Наприклад, речовий доказ може не мати «особистого джерела», але цілком здатен містити доказову інформацію, якщо отриманий з дотриманням належної процедури й закріплений у належній

процесуальній формі. Тому при розкритті сутності критерію належного джерела доцільно виходити з того, що ним можуть бути як особи, так і матеріальні об'єкти, технічні засоби чи документи – за умови, що вони є передбаченими законом носіями інформації, та їх залучення відбулося з дотриманням визначеного кримінальним процесуальним законодавством порядку.

Дещо більш розширено трактує поняття «належне джерело» Т. Лукашкіна, яка вважає, що «належне джерело, як критерій допустимості доказу означає, що створено (одержано) таке джерело внаслідок проведення тих дій, які пристосовані для одержання інформації певного роду (для показань – це допит, а не інша слідча дія, для даних про можливість вчинення певних дій (бачити, чути, подолати якусь відстань) – слідчий експеримент) тощо» [123, с. 128 – 129].

Тобто вчена стверджує, що спосіб отримання доказу має відповідати природі самого джерела. Якщо ж доказові відомості здобуті шляхом, не властивим для відповідного виду джерела, то джерело фактично є неналежним. Наприклад, «маскування» однієї С(Р)Д під іншу створює ситуацію, коли джерело кінцевих фактичних даних буде неналежним.

Доцільність такої позиції демонструється й судовою практикою, яка ілюструє наслідки так званого «маскування». Наприклад, як вказано в постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду (далі – ККС ВС) від 22.05.2019 р. у справі № 640/2449/16-к, в межах досудового розслідування «було проведено огляд, під час якого виявлено маску, пістолет, газові балончики та гроші (22 000 іракських динарів), котрі вилучено. Зазначену слідчу дію … було процесуально оформлено відповідним протоколом як огляд місця події, одразу після чого ОСОБА_10 була затримана (т. 2, а.п. 46-47). Як убачається з указаного протоколу, єдиною метою цієї слідчої дії було виявлення знарядь та засобів вчинення злочину, оскільки при огляді відкривались шухляди столу та комоду, тобто проведений органами досудового розслідування 23 листопада 2015 року огляд місця події фактично був обшуком, який згідно приписів ч. 2 ст. 234 КПК проводиться лише на підставі ухвали слідчого судді» [177]. Відповідно, зібрані докази були визнані недопустимими, оскільки подібний підхід прямо суперечить

критерію належного джерела, адже доказова інформація походить не з тієї форми, яка передбачена законом для її одержання.

Досліджуючи допустимість доказів у кримінальному процесі І. Кайло виділяє два структурних елементи змістовного наповнення критерію «належне джерело доказів»: 1) передбаченість джерела доказів у КПК України, під яким він розуміє неможливість розширеного тлумачення джерел доказів, визначених ч. 2 ст. 84 КПК України; 2) якість джерел доказів – науковцем мається на увазі недопустимість використання як доказів даних, повідомлених особою, джерело яких невідоме [96, с. 38 – 46; 237, с. 51 – 52].

Така позиція хоча й не безпідставною, проте все ж потребує певного уточнення. З одного боку, обов'язкова передбаченість джерела в законі цілком виправдана – вона забезпечує правову визначеність і запобігає включенню до доказової бази матеріалів, що походять із процесуально несанкціонованих джерел. Водночас категорична вимога до «якості» джерела – наприклад відкидання будь-яких даних, що надходять «зі слів третьої особи», – видається надто суворою, адже як національне кримінальне процесуальне законодавство й судова практика, так і позиції ЄСПЛ дають підстави стверджувати, що такі фактичні дані можуть визнаватися допустимими при дотриманні спеціалізованих умов (наприклад, якщо вони не є єдиною підставою прийняття судового рішення, а сторона захисту мала можливість їх перевірити; провадження загалом було справедливим тощо). Відтак доцільно оцінювати якість джерела не абстрактно, а з урахуванням конкретних критеріїв та впливу відповідних доказів на кримінальне провадження в цілому.

Як цілком обґрунтовано стверджує А. Смирнов, у контексті належного джерела «не менш важливою є процесуальна форма закріплення доказової інформації, у зв'язку з чим законодавець в ст. 103 КПК України передбачив форми фіксування кримінального провадження. Процесуальна форма закріплення доказової інформації є належною в тому випадку, коли відповідний процесуальний документ відповідає вимогам, що висуваються до нього» [237, с. 51]. Варто погодитися з таким підходом, адже відповідність

процесуальних документів (зокрема протоколів про проведення С(Р)Д, у тому числі НС(Р)Д) вимогам КПК України гарантує не лише формальну допустимість доказів, а й забезпечує їхню перевірюваність та справедливу оцінку судом. Позиція вченого підтверджує взаємозв'язок між формою та змістом доказу, підкреслюючи практичну значущість належного процесуального закріплення доказової інформації у належному джерелі.

Необхідно також констатувати, що критерій належного джерела завжди повинен розглядатися нерозривно з іншими критеріями допустимості, адже порушення, допущені в контексті належного суб'єкта чи процедури, автоматично впливають і на належність джерела доказів. Це підтверджується судовою практикою, зокрема постановою ККС ВС від 07.08.2019 р. у справі № 607/14707/17 щодо крадіжки, де ключовим доказом був DVD-диск із записом камер спостереження магазину. ВС підтримав висновок апеляційного суду про недопустимість цього доказу, зазначивши, що диск отримано оперативним працівником до початку досудового розслідування (до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР)), тобто неуповноваженою особою та з порушенням процесуального порядку. Внаслідок цього зазначений доказ було виключено з доказової бази як отриманий з неналежного джерела [157].

Особливого значення критерій належного джерела набуває у контексті оцінки допустимості результатів НС(Р)Д, з огляду на специфіку їх правової природи, режиму проведення та фіксації. З одного боку, результати НС(Р)Д часто містять важливу, інколи ключову для кримінального провадження доказову інформацію; з іншого – закон висуває жорсткі процесуальні вимоги до порядку їх одержання і документування, будь-яке відхилення від яких автоматично робить джерело здобутих даних неналежним, а отримані докази – недопустимими. Саме тому дотримання критерію належного джерела в межах НС(Р)Д є не лише питанням законності та процесуальної дисципліни, а й важливою гарантією дотримання конституційних прав і свобод учасників кримінального провадження.

Визначаючи належне джерело результатів НС(Р)Д варто, перш за все, звернутися до положень КПК України, які встановлюють правила фіксації таких процесуальних дій. Так, відповідно до ст. 252 кримінального процесуального закону, «фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим цим Кодексом. За результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії складається протокол, до якого в разі необхідності долучаються додатки» [118]. Очевидним є висновок, що безпосереднім джерелом результатів НС(Р)Д у кримінальному провадженні є відповідні протоколи з додатками, що фіксують інформацію про здобуті фактичні дані в межах проведення негласних заходів.

Судова практика переконливо свідчить, що, попри відносну чіткість законодавчих формулювань щодо фіксації результатів НС(Р)Д, питання допустимості протоколів НС(Р)Д та доданих до них носіїв інформації залишається багатогранним і потребує комплексного аналізу. Так, у постанові ККС ВС від 06.06.2019 р. у справі № 756/13170/14-к суд підтримав висновки судів першої та апеляційної інстанцій про недопустимість результатів НСРД через істотні процесуальні порушення. Суд встановив, що носій інформації (карта пам’яті MicroSD), який було долучено до протоколу аудіо- та відеоконтролю особи, не містив жодних даних, які б підтверджували обставини, викладені у самому протоколі. Це означає, що протокол не був підкріплений об’єктивним технічним записом, а фактичні дані не могли вважатися достовірними та перевірюваними, що є ключовою умовою належності джерела доказу [155].

Натомість у постанові ККС ВС від 05.11.2019 р. у справі № 128/6255/14-к розглядалося питання допустимості результатів НСРД у випадку часткової фіксації дії – зокрема, коли до протоколу було додано лише аудіозаписи без відеозаписів. Сторона захисту наполягала на тому, що така неповна фіксація робить джерело доказів неналежним. Проте ВС відхилив ці доводи, зазначивши, що в самому протоколі чітко відображено зміст аудіозаписів, які містили

розмови між обвинуваченими, а також, що додані до справи DVD-диски повністю відповідали змісту протоколу й були досліджені судом. Суд підкреслив: сам факт відсутності відеозапису, за умови наявності належного аудіозапису та відповідності змісту процесуальній формі, не може бути підставою для визнання результатів НСРД недопустимими. Оскільки аудіофіксація була проведена в межах наданого судом дозволу, здійснена уповноваженим суб'єктом та належно задокументована, критерій належного джерела, на думку суду, було дотримано [153].

У справі № 738/329/17 (постанова ККС ВС від 28.01.2020 р.) ключовим стало питання автентичності носія інформації як елементу належного джерела результатів НС(Р)Д. Суд встановив, що диски з відеозаписами, надані стороною обвинувачення, є копіями, створеними шляхом запису на комп'ютері, а не оригінальними носіями, отриманими під час НС(Р)Д. З урахуванням цього було констатовано порушення норм ч. 3 ст. 254 КПК України, а суд дійшов висновку, що подання копій замість оригіналів свідчить про відсутність належного джерела доказової інформації, а отже, такі матеріали є завідомо недопустимими [190].

У контексті носіїв інформації, де зберігаються отримані результати НС(Р)Д, доцільно також звернути увагу на окремі законодавчі положення КПК України, які зазнали змін на підставі Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» від 15.03.2022 р. № 2137-IX (далі – Закон України № 2137-IX). Йдеться про оновлений підхід до питання зберігання технічних пристроїв, що використовувалися при проведенні НС(Р)Д, та носіїв інформації, де відповідні результати зафіксовані.

До моменту внесення змін до тексту ст. 266 КПК України ч. ч. 2 та 3 закріплювали обов'язок зберігати «технічні засоби, що застосовувалися під час проведення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій, а також первинні носії отриманої інформації» до набрання законної сили вироком суду. Надалі як

технічні засоби, так і носії інформації могли бути «предметом дослідження відповідних спеціалістів або експертів» [119].

Після набрання чинності Законом України № 2137-IX ст. 266 КПК України передбачає обов'язок зберігання лише носіїв інформації (саме у такій редакції, без характеристики «первинні»), на яких зафіксовані відомості, отримані в результаті проведення НС(Р)Д, які надалі також можуть підлягати дослідженню з боку експертів або спеціалістів [118; 199]. Тобто до моменту набуття чинності Законом України № 2137-IX кримінальний процесуальний закон закріплював необхідність зберігання та можливість дослідження як тих засобів, що безпосередньо використовувалися для здобуття інформації під час проведення НС(Р)Д, так і самого відображення таких С(Р)Д на матеріальних носіях (флешнакопичувачах, дисках тощо). Чинна ж редакція кримінального процесуального закону передбачає обов'язок зберігати лише матеріальні носії інформації, де міститься відображення результатів проведених НС(Р)Д.

Також варто звернути увагу на зміну підходів до виду носія інформації, що повинен зберігатися: до моменту внесення означених змін обов'язковому зберіганню підлягав «первинний носій інформації», після реформування – «носій інформації». Фактично це означає, що нині носій інформації, який зберігається в порядку ст. 266 КПК України, може технічно бути не первинним носієм на який за допомогою технічних засобів здійснювалася фіксація результатів НС(Р)Д. Визначальним для зберігання та можливості дослідження відповідного матеріального носія є саме наявність на ньому зафіксованих результатів НС(Р)Д, а не його первинний характер використання для фіксації відповідних результатів.

Системний аналіз означених змін до ст. 266 КПК України демонструє як переваги, так і потенційні проблеми реформування законодавчого підходу до зберігання технічних засобів та носіїв інформації в контексті НС(Р)Д. До позитивних аспектів нововведень можна віднести наступне:

- оптимізація зберігання доказів – обов'язок зберігати лише носії інформації, а не технічні засоби, зменшує адміністративний і фінансовий тягар на правоохоронні органи, адже відповідні пристрої можуть вимагати значних

ресурсів для тривалого зберігання. Тому фокус на носіях інформації, як об'єктах зберігання, виглядає доцільним, оскільки саме вони містять доказову інформацію;

- підвищення ефективності процесу – спрощення вимог до зберігання полегшує організацію С(Р)Д, звільняє ресурси для зосередження уваги на обробці й дослідженні саме результатів НС(Р)Д, відображених на матеріальних носіях;

- технологічна адаптація – в умовах стрімкої цифровізації та розвитку технологій відповідні технічні засоби можуть швидко застарівати. Саме тому їх збереження на тривалий термін не завжди є виправданим, адже такі пристрої можуть втратити свою функціональність або релевантність для подальшого використання [71, с. 704].

Водночас необхідно закцентувати увагу й на наступних потенційних проблемах, які можуть виникнути через внесення відповідних змін до ст. 266 КПК України:

- втрата окремих можливостей перевірки достовірності результатів НС(Р)Д – технічні засоби можуть бути важливими для оцінки автентичності результатів НС(Р)Д, а їхня відсутність унеможливлює проведення експертного аналізу апаратури, що використовувалася для фіксації інформації, та перевірку наявності будь-яких технічних збоїв, маніпуляцій або несанкціонованого втручання;

- загроза маніпуляцій – виключення вимоги зберігати саме «первинні» носії інформації створює ризики маніпуляцій, адже вторинні копії можуть бути піддані модифікаціям, що негативно впливає на достовірність отриманих доказів і стає підставою для їх виключення з процесу доказування;

- обмеження контролю за законністю дій суб'єктів, уповноважених проводити НС(Р)Д – зберігання технічних засобів може слугувати додатковим елементом контролю за законністю проведення НС(Р)Д, а відсутність таких об'єктів в матеріалах кримінального провадження знижує можливість перевірки правомірності використання відповідного обладнання, що може впливати на допустимість отриманих доказів.

Зазначене надає підстави стверджувати, що внесені до ст. 266 КПК України зміни хоча й націлені на оптимізацію процедури проведення НС(Р)Д, проте не повністю урівноважені відповідними процесуальними гарантіями, зокрема в аспекті зберігання носіїв інформації, де зафіксовані фактичні дані, отримані в результаті НС(Р)Д. Адже «не первинний носій» може спотворити отримані фактичні дані, некоректно їх відтворити або містити ознаки змін, внесених після фіксації результатів НС(Р)Д, що значно ускладнить перевірку достовірності та автентичності. Своєю чергою, це створює обґрунтовані ризики визнання результатів НС(Р)Д недопустимими доказами, зважаючи на відсутність гарантій того, що інформація на збереженому носії повністю відповідає фактично зафіксованим під час проведення НС(Р)Д даним. З урахуванням цього доцільно скоригувати положення ст. 266 КПК України та викласти їх у наступній редакції:

ч. 2 – «Первинні носії інформації, на яких зафіксовані відомості, отримані в результаті проведення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій, повинні зберігатися у стані, придатному для їх дослідження, до набрання законної сили вироком суду.»;

ч. 3 – «Первинні носії інформації, на яких зафіксовані відомості, отримані в результаті проведення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій, можуть бути предметом дослідження відповідних спеціалістів або експертів у порядку, передбаченому цим Кодексом.».

Проведений аналіз свідчить про те, що допустимість результатів НС(Р)Д як доказів у кримінальному провадженні безпосередньо залежить від дотримання низки взаємопов’язаних вимог до їх джерела, адже ВС послідовно підкреслює: належним джерелом результатів НС(Р)Д може вважатися тільки та інформація, яка не лише формально оформлена у вигляді протоколу з додатками, а й підтверджена достовірними та перевірюваними матеріальними носіями. Отже, навіть незначне порушення цих вимог нівелює правовий статус джерела, роблячи відповідні докази недопустимими. Такий підхід формує високі стандарти щодо фіксації, зберігання та документування результатів НС(Р)Д, які

слугують важливим запобіжником від зловживань у сфері кримінального переслідування.

Окрім протоколів про проведення НС(Р)Д з відповідними додатками, які умовно можна вважати безпосереднім джерелом доказів у контексті оцінки допустимості результатів негласних заходів, важливе значення мають також інші процесуальні документи, зокрема ті, що слугували підставою для проведення таких процесуальних дій. Узагальнений перелік цих процесуальних документів можна виокремити, аналізуючи положення п. 5.1 Інструкції, зокрема у контексті актів, що підлягають засекреченню, до яких належать «постанова слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії та додатки до нього, протокол про проведення негласних слідчих (розшукових) дій» [209].

Водночас варто звернути увагу, що в переліку відповідних процесуальних документів, передбаченому в п. 5.1 Інструкції, відсутні доручення, які надаються оперативним підрозділам для проведення НС(Р)Д. Вбачається, що такі доручення також повинні бути як складовою «пакету документів», що підлягає засекреченню, так і надаватися стороні захисту та суду для визначення того, наскільки законною була процедура проведення конкретної НС(Р)Д, оскільки, як цілком обґрунтовано стверджує ВС, «відсутність доручення слідчого, дізнавача, прокурора працівнику оперативного підрозділу щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій є істотним порушення вимог кримінального процесуального закону, вказує на отримання доказів неуповноваженою на проведення відповідної слідчої (розшукової) дії особою, що є безумовною підставою для визнання таких доказів недопустимими» [115; 154].

З урахуванням цього доцільно скоригувати положення п. 5.1 Інструкції та викласти його у наступній редакції:

«5.1. Постанова слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної

слідчої (розшукової) дії та додатки до нього, доручення на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, протокол про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які містять відомості про факт та методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії, а також відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться або планується проведення такої дії, розголошення яких створює загрозу національним інтересам та безпеці, підлягають засекречуванню.».

Отже, очевидно, що проведення НС(Р)Д супроводжується оформленням низки взаємопов'язаних процесуальних документів, кожен з яких є джерелом важливої процесуальної інформації, що має значення для оцінки допустимості отриманих результатів. У сукупності такі процесуальні джерела дозволяють простежити весь ланцюг дій – від ініціювання та санкціонування до безпосереднього проведення й фіксації НС(Р)Д – що є необхідним для перевірки дотримання вимог кримінального процесуального законодавства. Своєю чергою, відсутність або недоступність хоча б одного з таких документів (наприклад, ухвали слідчого судді чи клопотання слідчого) може поставити під сумнів допустимість результатів НС(Р)Д.

Водночас усі інші процесуальні акти, що складаються в процесі санкціонування, проведення та закріплення результатів НС(Р)Д, крім протоколів про проведення таких процесуальних дій з відповідними додатками, в розумінні КПК України не належать до доказів, що створює певні проблеми у контексті оцінки допустимості результатів НС(Р)Д. Так, положення кримінального процесуального закону до документів відносять лише: «1) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі комп'ютерні дані); 2) матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України; 3) складені в порядку, передбаченому цим Кодексом, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії; 4) висновки ревізій та акти перевірок;

5) довідки, висновки та інші документи спеціалістів» [118]. Це підтверджується й правовою позицією ВС, який у постанові від 08.07.2020 р. у справі № 718/1433/17 чітко вказав, що «процесуальні документи про надання дозволу на проведення НСРД не є самостійним доказом у кримінальному провадженні … оскільки не містять зафіксованих та зібраних оперативними підрозділами фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб або групи осіб» [159].

Відповідно, оскільки постанова слідчого, прокурора про проведення НС(Р)Д, клопотання про дозвіл на проведення НС(Р)Д, ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення НС(Р)Д, доручення на проведення НС(Р)Д не є доказами, на них не можуть повністю розповсюджуватися положення ст. 290 КПК України, яка хоча й стосується порядку відкриття та надання доступу до матеріалів досудового розслідування, проте під такими матеріалами в цілому розуміються саме докази (наприклад речові докази чи документи). За таких обставин «неможливо з'ясувати, чи відповідають протоколи й інші оперативні документи, що містять фактичні дані, завдяки яким встановлюється наявність чи відсутність фактів та обставин, які мають значення для кримінального провадження, як докази вимогам допустимості» [264, с. 297].

Водночас ВС у своїй практиці все ж наголошує на необхідності дослідження не тільки безпосередньо протоколів про проведення НС(Р)Д, а й процесуальних документів, що стали підставою для проведення відповідних процесуальних дій. Як стверджує суд, «для оцінки доказів, отриманих в результаті НСРД, необхідно дослідити процесуальні документи, які стали підставою для проведення НСРД. Процесуальні документи про дозвіл на проведення НСРД повинні бути взяті до уваги судом, який розглядає справу, оскільки без з'ясування їх змісту неможливо прийняти рішення про допустимість доказів, отриманих в результаті проведення НСРД». Відповідно, «висновки про те, що суд повинен оцінити докази, отримані у результаті НСРД у комплексі із правовою підставою для проведення НСРД, у тому числі з відповідною ухвалою слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД, сумнівів не викликають» [149]. І така позиція послідовно підтверджується рішеннями ВС [156; 170; 180; 181].

На важливості розкриття не лише протоколів про проведення процесуальних дій, а й процесуальних підстав, що стали основою для їх проведення, чітко наголошується й у практиці ЄСПЛ. Показовим у цьому контексті є рішення у справі Denysyuk and Others v. Ukraine від 13.02.2025 р. [10], де Суд встановив порушення, зокрема у зв'язку з відмовою надати заявникам доступ до матеріалів, що стали підставою для проведення НС(Р)Д.

ЄСПЛ констатував, що така відмова порушила низку конвенційних гарантій, насамперед:

- статтю 8 ЄКПЛ (право на повагу до приватного життя), оскільки втручання у приватне життя заявників через НС(Р)Д було здійснено не «відповідно до закону», адже вони не мали можливості перевірити правомірність і пропорційність такого втручання через недоступність відповідних підставових документів;
- статтю 13 ЄКПЛ (право на ефективний засіб юридичного захисту), оскільки заявники не могли ефективно оскаржити застосування до них негласних заходів через відсутність доступу до процесуальних матеріалів, які ініціювали чи санкціонували ці дії;
- статтю 38 ЄКПЛ (обов'язок держави співпрацювати з ЄСПЛ), оскільки держава відмовилася надати Суду повний доступ до документів, що були запитані в межах провадження, чим унеможливила повний і неупереджений аналіз ситуації [10].

Суд окремо підкреслив, що у випадках застосування НС(Р)Д держава зобов'язана забезпечити адекватні процесуальні гарантії, які дозволяють особі, щодо якої вчинене втручання у приватне життя, ознайомитися з достатнім обсягом інформації, необхідної для перевірки законності дій держави. Невиконання цього зобов'язання підриває принцип змагальності сторін, рівності у доступі до доказів та порушує саму суть права на захист [10]. Подібні висновки викладені й у низці інших справ ЄСПЛ, наприклад Beraru v. Romania [8], Leas v. Estonia [24], McMichael v. the United Kingdom [28].

Тобто навіть ті матеріали, які, на перший погляд, можуть здаватися побічними чи незначущими у порівнянні з безпосередніми результатами НС(Р)Д, мають істотне значення для оцінки допустимості доказів. У таких документах – зокрема в постановах слідчого або прокурора, клопотаннях про надання дозволу на проведення НС(Р)Д, відповідних ухвалах слідчого судді, а також дорученнях – може міститися інформація, що вказує на порушення кримінального процесуального законодавства: недотримання вимог до форми та змісту процесуальних рішень, відсутність достатнього обґрунтування необхідності втручання у приватне життя, невідповідність заходів принципу пропорційності тощо.

У разі відмови в доступі до матеріалів, що стали підставою для проведення НС(Р)Д, фактично унеможливлюється реалізація доктрини «плодів отруєного дерева», оскільки сторона захисту позбавляється можливості перевірити законність ключових етапів санкціонування та здійснення негласних заходів. Такий підхід суперечить як національним процесуальним нормам (ч. 1 ст. 87 КПК України [118]), так і усталеній практиці ЄСПЛ (зокрема, справи Gäfgen v. Germany [13], Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine [30], Balitskiy v. Ukraine [6]), відповідно до яких порушення, допущені на рівні процесуальних підстав, фактично «інфікують» весь ланцюг доказів, роблять їх недопустимими та виключають можливість використання таких доказів під час розгляду справи по суті.

Здійснений аналіз дозволяє стверджувати, що належність джерела результатів НС(Р)Д як критерію допустимості доказів охоплює не лише форму та зміст протоколів і технічних носіїв інформації, а й усю сукупність процесуальних документів, які обґрунтовують, санкціонують і супроводжують такі процесуальні дії. Постанова слідчого або прокурора, клопотання про дозвіл, ухвала слідчого судді, навіть попри те, що формально не є доказами в розумінні КПК України, відіграють ключову роль у визначенні допустимості результатів НС(Р)Д, адже містять інформацію, необхідну для перевірки законності втручання у конституційні права особи, зокрема право на приватне життя, і тому

підлягають оцінці нарівні з основними доказами. Своєю чергою, недоступність або формальне ігнорування процесуальних підстав проведення НС(Р)Д суперечить доктрині «плодів отруєного дерева» та стандартам ЄСПЛ. Як наслідок, навіть належно оформлені результати НС(Р)Д можуть втратити процесуальну цінність, якщо з'ясується, що вони були здобуті на підставі незаконних, недостатньо обґрунтованих або таких, що не відповідають вимогам закону, рішень. Відтак забезпечення повного і своєчасного доступу до всієї документальної бази, що супроводжує проведення НС(Р)Д, є не лише складовою процесуальної доброчесності, а й необхідною гарантією дотримання права на справедливий суд.

Необхідно також враховувати, що на відмінну від гласних С(Р)Д, процесуальні документи, які стали підставою для проведення, та самі результати НС(Р)Д підлягають засекреченню, що ще більше утруднює доступ сторони захисту до відповідної інформації. Зважаючи на таке, перед наданням суду та сторонам процесуальних підстав для проведення НС(Р)Д необхідно здійснити їх розсекречення (скасування грифу секретності), щоб відповідні суб'єкти мали можливість ознайомитися з такими документами та здійснити належну перевірку їх змісту. До того ж, відповідно до положень Інструкції, розсекречення здійснюється органом, де засекречено матеріальний носій інформації [209], тобто тим суб'єктом, хто фактично склав відповідні процесуальні документи.

Це дає підстави погодитися з висновком вчених, що закритий, конфіденційний характер НС(Р)Д об'єктивно зумовлює і проблему підтвердження достовірності отриманих у їх результату відомостей, їх оцінки з погляду належності та допустимості та, як наслідок, обґрунтування легітимності використання як доказів у кримінальному провадженні. Своєю чергою, без можливості встановлення та перевірки під час досудового розслідування та судового розгляду джерел інформації, що стали фактичною підставою для проведення НС(Р)Д, говорити про належність та допустимість отриманих фактичних даних, а також можливість повноцінного використання їх результатів для доказування не варто [72, с. 32].

У випадку необхідності розсекречення документів, складених слідчим чи прокурором (зокрема, постанови слідчого, прокурора про проведення НС(Р)Д, клопотання про дозвіл на проведення НС(Р)Д, доручення на проведення НС(Р)Д), зазвичай не виникає істотних складнощів – оскільки ці документи створені представниками сторони обвинувачення / підпорядкованими їм суб'єктами, які одночасно й приймали рішення про їх засекречення, вони можуть самостійно ініціювати процедуру скасування грифу секретності. Натомість принципово складнішим є питання розсекречення та надання для ознайомлення ухвал слідчого судді, оскільки така процедура повинна здійснюватися безпосередньо апеляційним судом, де працює суддя, який надав дозвіл на проведення конкретної НС(Р)Д.

Аналіз судової практики свідчить, що саме вимога розкривати ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення НС(Р)Д часто ігнорується стороною обвинувачення, що остання аргументує як відсутністю у КПК України вимог розкривати такі матеріали, так і неможливістю / несвоєчасністю розсекречення та отримання таких документів від апеляційного суду. Водночас такий підхід суперечить правовій позиції ВС згідно з якою «на прокурора або слідчого за його дорученням покладено не тільки обов'язок надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, а й вжити необхідних та своєчасних заходів, спрямованих на відкриття стороні захисту процесуальних документів, що стали процесуальною підставою для проведення НСРД, щодо розсекречення таких процесуальних підстав, якщо їх немає в розпорядженні сторони обвинувачення». Якщо ж не було надано «фактичних даних стосовно того, що сторона обвинувачення вживала необхідних та своєчасних заходів, спрямованих на розсекречення процесуальних документів, які стали процесуальною підставою для проведення НСРД і яких не було в її розпорядженні … має місце порушення ст. 290 КПК України» [158; 175; 193]. Водночас кримінальний процесуальний закон не покладає на сторону захисту необхідність подання будь-яких клопотань щодо такого відкриття, а обов'язок

відкрити процесуальні документи щодо проведення НС(Р)Д повністю покладається на сторону обвинувачення [182].

Така позиція ВС є цілком обґрунтованою, оскільки саме «сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій» [118]. Відповідно, лише вона володіє повною інформацією про характер і обсяг проведених НС(Р)Д, осіб, які здійснювали їх виконання, органи, що надавали дозвіл тощо. Тому саме сторона обвинувачення зобов'язана не лише забезпечити документальне оформлення кожного етапу проведення НС(Р)Д, а й вчасно вжити заходів для забезпечення належного розкриття відповідних процесуальних підстав – у тому числі шляхом ініціювання їх розсекречення, якщо вони не перебувають безпосередньо в її розпорядженні. Покладення цього обов'язку на сторону захисту є неприпустимим і суперечить принципу змагальності сторін, оскільки створює штучні перепони для реалізації права на захист та позбавляє підозрюваного, обвинуваченого ефективної можливості оскаржити законність, обґрунтованість і допустимість доказів, отриманих у результаті НС(Р)Д.

У контексті неправомірності нерозкриття ухвал слідчого судді про надання дозволу на проведення НС(Р)Д під час відкриття матеріалів в порядку ст. 290 КПК України доцільно звернути увагу на такі приклади судової практики ВС:

- Постанова від 08.04.2024 р. у справі № 756/16942/17 – у судовому рішенні вказано, що «твердження прокурора про те, що в матеріалах кримінального провадження містяться ухвали апеляційного суду від 22 червня, 04 липня, 03, 30 серпня, 06, 20 вересня 2017 року (у кількості 8 штук) про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які, своєю чергою, були відкриті стороні захисту в порядку ст. 290 КПК не ґрунтується на матеріалах кримінального провадження». «Так, дійсно ухвалою слідчого судді Апеляційного суду м. Києва від 06 вересня 2017 року, що міститься в матеріалах кримінального провадження, задоволено клопотання прокурора та надано дозвіл прокурору Київської місцевої прокуратури ОСОБА_14 на проведення негласних слідчих (розшукових) дій … разом з цим це єдина ухвала слідчого судді

апеляційного суду про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, яка наявна в матеріалах кримінального провадження». Як наслідок – результати проведених НС(Р)Д були визнані недопустимими доказами, а суд дійшов «обґрунтованого висновку про те, що сторона обвинувачення не надала допустимих, достовірних та достатніх доказів, які би підтверджували винуватість ОСОБА_7» [160].

- Постанова від 21.04.2021 р. у справі № 522/9869/16-к – судом звернуто увагу, що «стороні захисту не були відкриті в порядку ч. 2 ст. 290 КПК долучені прокурором ухвали слідчого судді апеляційного суду Миколаївської області щодо надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій у даному кримінальному провадженні, гриф секретності щодо яких скасовано актом від 27 грудня 2016 року № 4756 за клопотанням про розсекречення матеріальних носіїв інформації № 15-641 вих. 16 від 19 грудня 2016 року». «За висновками судів попередніх інстанцій ненадання стороні захисту доступу до матеріалів НСРД, зокрема ухвал апеляційного суду про дозвіл на їх проведення, під час ознайомлення сторони захисту з матеріалами кримінального провадження в порядку ч. 2 ст. 290 КПК України свідчить про порушення процесуального порядку отримання обвинуваченням цих доказів та є істотним порушенням прав обвинуваченого на захист, що вказує на їх недопустимість», з чим погодився й ВС. Відповідно, «ненадання стороні захисту доступу до матеріалів НСРД, зокрема ухвал апеляційного суду про дозвіл на їх проведення, під час ознайомлення сторони захисту з матеріалами кримінального провадження… свідчить про порушення процесуального порядку отримання обвинуваченням цих доказів та є істотним порушенням прав обвинуваченого на захист, що вказує на їх недопустимість» [173].

- Постанова від 05.02.2020 р. у справі № 552/6480/17 – згідно з мотивувальною частиною рішення «на виконання вимог ст. 290 КПК стороною обвинувачення не було надано ОСОБА_7 та його захисникам для ознайомлення ухвал слідчого судді апеляційного суду від 28 квітня та 29 червня 2017 року, на підставі яких у кримінальному провадженні № 22017170000000003 проводилися

негласні слідчі (розшукові) дії». «06 жовтня 2017 року сторона обвинувачення звернулася до апеляційного суду з клопотанням про розсекречення... у задоволенні якого апеляційним судом було відмовлено. Причиною відмови… слугувало неналежне оформлення та відсутність усіх необхідних документів для розгляду клопотання щодо розсекречення матеріальних носіїв інформації». «Протягом судового розгляду в судах першої та апеляційної інстанцій… стороною обвинувачення не вживалося заходів щодо повторного звернення до апеляційного суду з клопотанням про розсекречення ухвал». Такі дії сторони обвинувачення були визнані порушенням ст. 290 КПК України, яке унеможливило визнання доказів, отриманих внаслідок НС(Р)Д, допустимими [152].

Тобто у випадках, коли сторона обвинувачення не розкриває ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення НС(Р)Д або розкриває їх лише частково, не вживає необхідних і своєчасних заходів для розсекречення чи надання стороні захисту та суду вже розсекречених ухвал, такі дії є порушенням вимог кримінального процесуального законодавства. Як наслідок, подібна процесуальна недбалість призводить до визнання відповідних результатів НС(Р)Д недопустимими доказами.

Водночас необхідно констатувати й той факт, що у питанні отримання доступу до ухвал слідчого судді про надання дозволу на проведення НС(Р)Д сторона обвинувачення перебуває в залежності від суду апеляційної інстанції, а тому не може виступати безумовним гарантом розкриття таких процесуальних документів, як і нести повну відповідальність у випадку нерозсекречення відповідних матеріалів з незалежних від такої сторони причин.

Як цілком обґрунтовано стверджує В. Дрозд, «у кожному конкретному випадку під час вирішення питання про допустимість таких доказів суду необхідно враховувати всі обставини та неможливість відкриття матеріалів НС(Р)Д з незалежних від сторони обвинувачення причин. Зокрема, якщо сторона обвинувачення під час досудового розслідування своєчасно вжила всіх необхідних і залежних від неї заходів, спрямованих на розсекречення

процесуальних документів, які стали підставою для проведення НС(Р)Д, однак такі документи не були розсекречені з причин, що не залежали від волі та процесуальної поведінки прокурора, суд не може автоматично визнавати протоколи НС(Р)Д недопустимими доказами з мотивів не відкриття процесуальних документів, якими санкціоноване їх проведення» [86, с. 186 – 187].

Це підтверджується й судовою практикою. Так, у постанові від 16.10.2019 р. (справа № 640/6847/15-к) Великою Палатою ВС зроблено важливі висновки про застосування норм права у цьому аспекті, а саме:

- «якщо сторона обвинувачення під час досудового розслідування своєчасно вжила всі необхідні та залежні від неї заходи, спрямовані на розсекречення процесуальних документів, які стали підставою для проведення НСРД, однак такі документи не були розсекречені з причин, що не залежали від волі і процесуальної поведінки прокурора, то суд не може автоматично визнавати протоколи НСРД недопустимими доказами з мотивів невідкриття процесуальних документів, якими санкціоноване їх проведення»;

- «процесуальні документи, які стали підставою для проведення НСРД (ухвали, постанови, клопотання) та які на стадії досудового розслідування не було відкрито стороні захисту в порядку, передбаченому статтею 290 КПК України з тієї причини, що їх не було у розпорядженні сторони обвинувачення (процесуальні документи не були розсекречені на момент відкриття стороною обвинувачення матеріалів кримінального провадження), можуть бути відкриті іншій стороні під час розгляду справи у суді за умови своєчасного вжиття прокурором всіх необхідних заходів для їх отримання»;

- «якщо у ході розгляду кримінального провадження у суді було задоволене повторне клопотання прокурора про розсекречення процесуальних документів, які стали підставою для проведення НСРД, і розсекречено їх, то відповідні процесуальні документи як такі, що отримані стороною обвинувачення після передачі справи в суд, повинні бути відкриті згідно з частиною одинадцятою статті 290 КПК України»;

- «якщо процесуальні документи, які стали підставою для проведення НСРД, розсекречені під час судового розгляду, і сторона захисту у змагальному процесі могла довести перед судом свої аргументи щодо допустимості доказів, отриманих у результаті НСРД, в сукупності з оцінкою правової підстави для їх проведення, то суд повинен оцінити отримані докази та вирішити питання про їх допустимість»;

- «у випадку розкриття процесуальних документів, які стали підставою для проведення НСРД після передачі кримінального провадження до суду, суд зобов'язаний забезпечити стороні захисту достатній час та реальну можливість для доведення перед судом своєї позиції щодо належності та допустимості доказів, отриманих в результаті НСРД в комплексі із процесуальною підставою для проведення НСРД з метою реалізації принципу змагальності» [149].

Показовою у контексті оцінки допустимості результатів НС(Р)Д є й постанова ККС ВС від 26.03.2025 р. у справі № 743/799/22, де ухвали слідчого про надання дозволу на проведення НС(Р)Д були знищені у зв'язку з воєнним станом та бойовими діями, що об'єктивно не може бути провиною сторони обвинувачення. Так, ВС підтримав позицію судів першої та апеляційної інстанцій, які визнали допустимими докази, отримані в ході НС(Р)Д, адже «відповідно до відповіді Київського апеляційного суду від 06 листопада 2023 року, ... відповідно до наказу голови суду матеріальні носії інформації та їх облікові форми знищено, у зв'язку із виникненням загрози їх захоплення». Було встановлено, що «відсутні порушення в проведених процесуальних діях, оскільки за цих обставин не має підстав вважати, що відбулись процедурні порушення проведених НСРД» [184].

Вбачається, що така позиція є збалансованою й обґрунтованою, адже дозволяє уникнути автоматичного визнання результатів НС(Р)Д недопустимими виключно через формальне порушення порядку відкриття процесуальних документів. Такий підхід не лише забезпечує дотримання прав сторони захисту, а й уможливлює збереження в обігу доказів, отриманих унаслідок НС(Р)Д, за умови дотримання належної процесуальної поведінки з боку сторони

обвинувачення. Це сприяє досягненню справедливого балансу між забезпеченням змагальності сторін та потребою у всебічному, повному й неупередженому судовому розгляді, за якого кожен доказ оцінюється в контексті конкретних обставин провадження, а не підлягає відкиданню лише через суто технічні обмеження доступу до засекречених ухвал. Відповідно, судова практика, яка визнає можливість відкриття розсекречених процесуальних документів на стадії судового розгляду, демонструє позитивну тенденцію до індивідуалізованої оцінки доказів і недопущення втрати потенційно релевантних відомостей, що можуть мати вирішальне значення для встановлення істини у конкретному кримінальному провадженні.

У цьому контексті також варто звернути увагу на недостатню законодавчу регламентацію дій сторони обвинувачення у випадку нерозсекречення матеріальних носіїв інформації, що засекречені апеляційним судом. Так, Інструкція вказує лише на порядок дій щодо первинного звернення: «керівник органу прокуратури надсилає керівнику органу, де засекречено матеріальний носій інформації, клопотання, у якому зазначаються підстави для скасування грифа секретності, обліковий номер та назва матеріального носія інформації», а такі носії «мають бути розсекречені в максимально стислий строк, але не більше 10 діб з моменту отримання клопотання» [209]. Водночас немає жодної вказівки на порядок дій у випадку нереагування / незадоволення такого клопотання.

Для усунення зазначеної прогалини вбачається обґрунтованим нормативне закріплення обов’язку керівника органу прокуратури звернутися до керівника апеляційного суду, де засекречено матеріальний носій інформації, з повторним клопотанням про розсекречення. У разі повторної бездіяльності або відмови з боку відповідного органу, прокурор повинен поінформувати сторону захисту та суд про неможливість самостійного одержання матеріалів. Крім того, у таких випадках доцільно передбачити обов’язок прокурора ініціювати перед судом питання про витребування відповідних документів в апеляційного суду, який здійснив засекречення.

З урахування зазначеного доцільно доповнити п. 5.11 Інструкції абзацами 3 та 4 наступного змісту:

- абз. 3 – «У випадку нерозсекречення конкретних матеріальних носіїв інформації щодо проведення негласної слідчої (розшукової) дії протягом встановленого пунктом 5.26 цієї Інструкції строку, керівник органу прокуратури надсилає керівнику органу, де засекречено матеріальний носій інформації, повторне клопотання, у якому зазначаються підстави для скасування грифа секретності, обліковий номер та назва матеріального носія інформації, з відповідними додатками.»;

абз. 4 – «У разі нерозсекречення конкретних матеріальних носіїв інформації щодо проведення негласної слідчої (розшукової) дії після направлення керівником органу прокуратури повторного клопотання керівнику органу, де засекречено матеріальний носій інформації, прокурор, який здійснює процесуальне керівництво, інформує про це сторону захисту та суд, що здійснюватиме судове провадження, та заявляє клопотання про витребування конкретних матеріальних носіїв інформації щодо проведення негласної слідчої (розшукової) судом.».

Такий підхід, з одного боку, дозволить мінімізувати ризики маніпуляцій або затягування процесу розсекречення, що можуть поставити під сумнів допустимість доказів і викликати недовіру до справедливості кримінального провадження. Водночас належна фіксація дій сторони обвинувачення щодо ініціювання повторних клопотань про розсекречення та інформування суду і сторони захисту про їх результати надасть суду можливість об’єктивно оцінити добросовісність сторони обвинувачення у виконанні процесуальних обов’язків. Це, своєю чергою, забезпечить належний баланс між інтересами обвинувачення й захисту та сприятиме утвердженню сталої практики, відповідно до якої допустимими можуть визнаватися докази, здобуті за умови вжиття стороною обвинувачення усіх розумних і доступних заходів для відкриття засекречених процесуальних документів.

Комплексний аналіз національного кримінального процесуального законодавства, практики ВС та ЄСПЛ дозволяє чітко констатувати, що відкриття не лише безпосередньо результатів НС(Р)Д, але й усіх процесуальних документів, що обґрунтовують, санкціонують та супроводжують такі процесуальні дії, є обов'язковою умовою забезпечення принципу справедливого судового розгляду, змагальності сторін та ефективної реалізації права на захист.

Тобто документи, що формують процесуальний фундамент НС(Р)Д, слугують не лише формальностями, а є суттєвими процесуальними елементами, які дозволяють суду та стороні захисту оцінити законність ініціювання, обґрунтованість необхідності та дотримання принципу пропорційності під час втручання у приватне життя. Нерозкриття вказаних документів, незалежно від мотивів, перешкоджає здійсненню перевірки легітимності отриманих доказів, що ставить сторону захисту в нерівне становище, виключаючи можливість встановити, чи мали місце процесуальні порушення. Як наслідок, будь-який доказ, отриманий у результаті НС(Р)Д, стає процесуально вразливим, оскільки його допустимість не може бути перевірена без аналізу ланцюга передумов, що забезпечили його отримання. Своєю чергою, розкриття лише протоколу про проведення НС(Р)Д без надання доступу до процесуальних підстав – є ілюзією відкритості, що підриває сутність права на захист і суперечить усталеним стандартам правосуддя.

Відповідно, обов'язковому розкриттю підлягає повний комплекс процесуальних документів щодо НС(Р)Д, а саме:

- постанова слідчого, прокурора про проведення НС(Р)Д;
- клопотання про дозвіл на проведення НС(Р)Д;
- ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення НС(Р)Д;
- доручення на проведення НС(Р)Д;
- протокол про проведення НС(Р)Д та додатки до нього.

Оскільки усі ці процесуальні документи прямо впливають на допустимість отриманих результатів НС(Р)Д, обмеження доступу до них слід розцінювати як істотне процесуальне порушення. Це твердження випливає не лише з доктрини

«плодів отруєного дерева», а й відповідає імперативним вимогам ЄКПЛ, зокрема ст. ст. 6, 8 та 13, які зобов'язують державу надавати кожній особі ефективні процесуальні гарантії, включно з доступом до підстав втручання в приватне життя.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що дотримання критерію належного джерела має фундаментальне значення для визнання результатів НС(Р)Д допустимими доказами у кримінальному провадженні, особливо з огляду на їх таємний характер. Оскільки НС(Р)Д супроводжуються обмеженням доступу до інформації про їх ініціювання, проведення та результати, саме перевірка належності джерела стає ключовою процесуальною гарантією правомірності таких доказів.

Без повного і документально підтвердженого доступу до процесуальних підстав, що обґрунтовують проведення НС(Р)Д, неможливо об'єктивно оцінити, чи є джерело отриманих даних законним, а сама процесуальна дія – правомірною. Відсутність цих документів або їх неповне розкриття підриває презумпцію допустимості доказів і позбавляє суд та сторону захисту реальної можливості здійснити контроль за законністю зібраної доказової інформації.

У зв'язку з цим критично важливо забезпечити належний та своєчасний доступ суду та сторони захисту до всього комплексу процесуальних документів, які обґрунтовують, санкціонують і підтверджують проведення НС(Р)Д. Такий доступ не є формальністю, а виступає структурною умовою процесуальної доброчесності. У випадках, коли надання такого доступу є неможливим або сторона обвинувачення неправомірно надає лише вибіркову частину відповідних матеріалів для ознайомлення, – підстави для визнання результатів НС(Р)Д допустимими втрачаються.

Зазначене дозволяє стверджувати, що критерій належного джерела виконує не лише технічну чи процедурну функцію, а має глибоке змістовне значення як запобіжник від використання сумнівних або незаконно здобутих фактичних даних. Його дотримання дозволяє не просто ідентифікувати формального носія доказової інформації, а й верифікувати, наскільки отримані

відомості ґрунтуються на процесуально коректному способі їх здобуття. В умовах, коли результати НС(Р)Д можуть істотно впливати на перебіг та наслідки провадження, критерій належного джерела виступає критично важливим елементом для встановлення істини, а його ігнорування або формалізоване застосування призводить до ризику легітимації доказів, отриманих із порушенням прав особи. Отже, вимога щодо належного джерела не може розглядатися як формальна умова допустимості доказів – такий критерій є невіддільною частиною процесуального балансу між інтересами слідства та правами людини у демократичному правопорядку.

2.3. Процедура отримання та закріплення доказів, отриманих за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій

Процесуальний порядок отримання та закріплення результатів НС(Р)Д є визначальним для їх подальшого визнання допустимими доказами у кримінальному провадженні. Враховуючи специфіку таких процесуальних дій – їхній прихований характер і обмежений доступ до інформації про хід та зміст – саме дотримання визначених процедур є ключовим чинником, що забезпечує правову легітимність зібраних фактичних даних. Відхилення від встановленого порядку не лише створює ризики порушення прав особи, а й ставить під сумнів допустимість і можливість використання відповідних доказів у процесі доказування.

Аналіз кримінального процесуального законодавства свідчить про те, що процедура здійснення НС(Р)Д є достатньо комплексною та в загальному охоплює таку послідовність взаємопов’язаних етапів: 1) ініціювання та погодження (у випадку погодження клопотання слідчого прокурором); 2) отримання дозволу слідчого судді (для процесуальних дій, що проводяться за ухвалою слідчого судді); 3) безпосереднє проведення процесуальної дії; 4) фіксація результатів; 5) засекречення отриманих матеріалів; 6) оцінка їх доказової цінності; 7) розсекречення; 8) долучення до матеріалів кримінального провадження. Кожен із цих етапів вимагає суворого дотримання встановлених

процедурних вимог, від чого безпосередньо залежить подальше визнання зібраних доказів допустимими.

Водночас на практиці реалізація кожного з наведених етапів може супроводжуватися деякими труднощами, що прямо впливають на допустимість результатів НС(Р)Д. У зв'язку з цим надзвичайно важливим є ґрунтовний аналіз окремих проблемних процедурних аспектів отримання та закріплення доказів, здобутих за результатами НС(Р)Д, з позиції як національного законодавства, так і стандартів ЄСПЛ, адже саме така оцінка дозволяє виявити критичні точки ризику у правозастосуванні та сформулювати належні правові підходи до забезпечення допустимості таких доказів у кримінальному процесі.

Одним із найгостріших у контексті процедури проведення НС(Р)Д залишається питань провокації злочину, що є одним із найнебезпечніших порушень у межах таких процесуальних дій, оскільки фактично зводиться до спонукання особи до вчинення протиправного діяння. Ідеться про ситуації, коли дії правоохоронних органів не лише фіксують злочин, що готується або вчиняється, а фактично ініціюють його вчинення, створюють відповідні умови або схиляють особу до протиправної поведінки, яка без такого втручання з боку держави могла б і не відбутися. За своєю природою подібне втручання спотворює суть кримінальної відповідальності, оскільки особа не проявляє самостійної ініціативи до вчинення злочину, а лише реагує на штучно створену обстановку, що свідчить про надмірне втручання держави у сферу особистої свободи та нівелює принцип добровільності у прийнятті рішення щодо протиправної поведінки.

Підтвердженням того, що провокація злочину розглядається як одне з найсерйозніших порушень, є як положення національного кримінального процесуального законодавства, так і практика ЄСПЛ. Так, КПК України у ч. 3 ст. 271 чітко визначає, що «під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з

цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем» [118]. Схожого підходу дотримується і ЄСПЛ, що підтверджується низкою рішень, зокрема, у справах Teixeira de Castro v. Portugal [36], Lüdi v. Switzerland [25], Ramanauskas v. Lithuania [31], Sepil v. Turkey [34], Edwards and Lewis v. the United Kingdom [12].

Відповідно, як національне законодавство, так і практика ЄСПЛ формують чітке правило: провокація злочину є неприпустимою у будь-якій формі та становить грубе порушення фундаментальних засад правосуддя, які визначають межі допустимого втручання держави в автономію особи. Закріплена у ст. 257 КПК України заборона провокування злочину не лише конкретизує межі дозволеного у діяльності правоохоронних органів, а й прямо встановлює процесуальні наслідки такого порушення – недопустимість використання здобутих унаслідок провокації речей і документів як доказів у кримінальному провадженні. А практика ЄСПЛ послідовно підкреслює, що застосування провокаційних методів з боку держави є несумісним зі ст. 6 ЄКПЛ, яка гарантує право на справедливий суд. Зокрема, у згаданих рішеннях Суд вказував на необхідність чіткого розмежування між допустимою оперативною діяльністю та втручанням, що штучно формує умови для вчинення злочину. Відповідно, заборона провокації набуває значення ключової гарантії дотримання прав людини під час здійснення НС(Р)Д, визначаючи допустимі межі участі держави у виявленні злочинної поведінки та запобігаючи використанню методів, що можуть зумовити штучне виникнення правопорушення.

Попри серйозність провокації як недопустимої форми поведінки з боку правоохоронних органів під час проведення НС(Р)Д, на законодавчому рівні відсутнє її чітке визначення як правового концепту. Водночас окремі думки про зміст та сутність провокації можна знайти в наукових працях та судовій практиці.

Наприклад, на думку Л. Аркуші та О. Торбаса, провокація щодо вчинення злочину – це дія (або бездіяльність) правоохоронних органів щодо особи з метою вплинути на прийняття нею рішення про вчинення злочину, за умови, що зазначена особа не мала наміру цього робити [5, p. 144]. В. Березнер провокацію

пропонує визначати як «умисну однобічну діяльність винного, що спрямована на моделювання такої поведінки іншої особи, яка б мала усі зовнішні ознаки кримінального правопорушення, з метою дискредитації, шантажу або створення штучних доказів обвинувачення, якщо при цьому діяння спровокованої особи фактично не має ознак винуватості» [48, с. 103]. За М. Шепотько, «провокація кримінального правопорушення – відмінна від підбурювання одностороння діяльність винного, спрямована на моделювання такої поведінки іншої особи, яка мала б усі зовнішні ознаки кримінального правопорушення, з метою викриття такої особи у скоєному» [260, с. 167]. О. Альошина провокацією злочину вважає «завідоме створення особою обстановки, що викликає вчинення іншою особою злочину або співучасть у ньому, з метою її викриття, шантажу або заподіяння іншої матеріальної чи нематеріальної шкоди такій особі» [40, с. 16]. Т. Гук у провокації вбачає «штучне створення агентами держави умов або ситуацій, які спонукають особу вчинити кримінальне правопорушення, якого вона за інших обставин не вчинила б» [78, с. 160]. У розумінні К. Карелова «провокація злочину передбачає вчинення суб'єктом активних і цілеспрямованих дій, метою яких є спонукання особи до вчинення кримінального правопорушення із подальшим її викриттям» [97, с. 145]. А С. Шульгін вбачає, що «під провокацією (підбурюванням) особи на скоєння злочину, вчиненою правоохоронними органами, слід розуміти активні дії службової особи правоохоронного органу, або іншої особи, що була залучена до проведення оперативно-розшукового заходу або негласної слідчої (розшукової) дії, яка, не обмежуючись своїми правомірними діями під час досудового розслідування кримінального провадження, користуючись тим, що особа, яку провокують (підбурюють) на вчинення цього злочину, не знає про проведення щодо неї відповідних передбачених законом заходів впливає на неї таким чином, щоб спонукати таку особу вчинити кримінальне правопорушення, яке в іншому випадку не було б вчинене, не маючи іншої мети, окрім як подальшого викриття особи, створення доказів її винуватості та притягнення до кримінальної відповідальності» [263, с. 100].

Як можна зауважити, більшість вчених схиляються до думки, що провокація охоплює створення обстановки, яка спонукає особу вчинити кримінальне правопорушення, що за звичайного розвитку подій можливо й не було б нею вчинене. Ключовими ознаками провокації виступають: ініціативність і активна роль з боку суб'єкта провокування (переважно представника правоохоронного органу чи залученої особи), спрямованість дій на стимулювання протиправної поведінки іншої особи, а також відсутність у спровокованої особи сформованого умислу до моменту втручання. Саме ці характеристики, на думку науковців, дають змогу відмежувати провокацію від допустимих форм негласного втручання.

Національна судова практика також містить вказівки щодо сутності провокації як недопустимої форми поведінки в межах НС(Р)Д. Так, у рішенні ККС ВС від 23.03.2025 р. у справі № 391/729/15-к було зроблено низку важливих висновків щодо ознак поведінки, яка може свідчити про провокацію. Зокрема, із рішення суду вбачається, що провокація вчинення злочину наявна, якщо: «були активні дії правоохоронних органів; з їх боку мало місце спонукання особи до вчинення злочину (наприклад, прояв ініціативи у контактах з особою, повторні пропозиції, незважаючи на початкову відмову особи, наполегливі нагадування); злочин не був би скоєний без втручання правоохоронних органів». Як стверджує ВС, «фактично про провокацію злочину може йтися тоді, коли правоохоронні органи штучно створили ситуацію, з метою спонукати особу до вчинення злочину. Однак якщо правоохоронні органи лише долучилися до фіксації і розслідування на певному етапі розвитку подій, зокрема після подання особою заяви про вчинення злочину, то це свідчить про їх пасивну роль, яка проявилася лише у належній фіксації вчинюваного кримінального правопорушення» [191].

У низці рішень суд також обґрунтовано зауважує, що «вплив правоохоронного органу на хід подій з використанням НСРД у вигляді контролю за вчиненням злочину, коли цей орган лише приєднується до протиправної діяльності, а не ініціює її, повинен розцінюватися не як провокація, а як таємна робота, що не містить ознак зловживань з огляду на обов'язок правоохоронних

органів протидіяти злочинам» [151; 162; 167; 179]. Тобто існує чітке розмежування між провокацією та законним проведенням НС(Р)Д, яка полягає у характері та джерелі ініціативи щодо вчинення кримінального правопорушення.

У цьому контексті національна судова практика виходить із принципової різниці між пасивною участю правоохоронців у вже сформованій злочинній діяльності та активним створенням умов для її ініціювання. Якщо особа вже виявила намір вчинити злочин і правоохоронні органи лише фіксують та контролюють її дії без нав'язування або підбурювання, то такі дії відповідають критеріям допустимості й не порушують прав особи. Натомість якщо представник держави чи залучена ним особа сам стає джерелом протиправної ініціативи, спонукає особу до дій, яких вона не мала наміру чинити, – йдеться про провокацію, що робить усі отримані результати недопустимими.

Аналіз практики ЄСПЛ свідчить про наявність усталених критеріїв, які дають змогу відмежувати допустимі дії уповноважених органів від провокації. Зокрема, Суд застосовує так звані сутнісний та процедурний тести, що дозволяють встановити, чи мали місце в діях суб'єктів, які здійснюють негласні заходи, ознаки відповідних зловживань. Перший зводиться до перевірки, перш за все, того чи було б вчинено правопорушення без втручання представників відповідних органів, тобто чи слідство було «по суті пасивним». Для з'ясування цієї обставини, Суд вивчає причини, що лежать в основі негласного заходу, зокрема, чи існують об'єктивні підозри про те, що заявник був залучений до кримінальної діяльності або був схильний до вчинення протиправних діянь, та поведінку органів, які здійснюють такі дії, встановлюючи, чи простежувався у їх діяльності елемент провокації вчинення правопорушення, яке б не відбулося без втручання суб'єктів, що проводять НС(Р)Д, тощо [58, с. 194].

Процедурний тест підбурювання стосується здебільшого аспектів, пов'язаних з розглядом національними судовими інстанціями скарг заявника на присутність у діях органів та осіб, що проводили НС(Р)Д, елементу провокації. Так, Суд повинен пересвідчитися у потенційній спроможності внутрішньодержавних судів розглядати скаргу у спосіб, сумісний із правом на

справедливий судовий розгляд. Тому він повинен перевірити, чи є обґрунтована скарга заявника про підбурювання розумним захистом відповідно до національного законодавства, чи дає вона підстави для вилучення відповідних доказів або призводить до подібних наслідків. Хоча ЄСПЛ зазвичай надає національним органам влади дискреційні повноваження щодо визначення процедури розгляду заяв про провокацію вчинення кримінального правопорушення, він водночас наполягає на тому, щоб така процедура була змагальною, ретельною, повною та здатною забезпечити остаточне вирішення питання щодо наявності чи відсутності провокації суспільно небезпечного діяння з метою його викриття. Крім того, на думку Суду саме сторона обвинувачення має доводити відсутність підбурювання, за умови, що скарги заявника не є абсолютно неправдоподібними [58, с. 194 – 195].

Зазначені тести та критерії, що входять до їх складу, ЄСПЛ розглядає у взаємозв'язку та застосовує в комплексі. Водночас сутнісний тест має пріоритетне значення, оскільки саме він є основним для встановлення наявності або відсутності елементів провокації в діях уповноважених органів. Якщо за результатами аналізу Судом обставин, наведених у заяві про підбурювання до вчинення кримінального правопорушення, не вбачається ознак провокації, проведення оцінки щодо дотримання процедурних гарантій при розгляді скарги заявника на національному рівні втрачає практичну доцільність. Тобто відсутність підбурювання виключає необхідність подальшого аналізу ефективності процесуального реагування внутрішньодержавних органів.

На основі практики як національних судів, так і ЄСПЛ, можна виокремити низку комплексних критеріїв, що дозволяють обґрунтовано оцінити наявність або відсутність провокації до вчинення злочину в межах НС(Р)Д. По-перше, важливим є з'ясування джерела ініціативи протиправної поведінки: чи виникла вона самостійно в особи, чи була зумовлена активним втручанням уповноважених суб'єктів. По-друге, оцінюється наявність об'єктивної інформації, яка свідчила про схильність особи до вчинення злочину ще до встановлення контакту з правоохоронцями, включаючи попередню поведінку

або достовірні оперативні дані. По-третє, аналізу підлягає характер і ступінь участі представників держави: чи обмежувалася вона пасивним спостереженням і документуванням, чи включала нав'язування рішень, стимулювання або створення умов, за яких вчинення злочину стало ймовірнішим. По-четверте, береться до уваги вплив поведінки правоохоронців на розвиток подій: чи була вона нейтральною, чи створювала ситуацію, без якої правопорушення не відбулося б. Нарешті, вирішальне значення має те, наскільки національні суди забезпечили належний процесуальний розгляд заяв про провокацію: чи були дотримані стандарти змагальності, об'єктивності та повноти дослідження обставин, викладених у таких скаргах, і чи обґрунтувала сторона обвинувачення відсутність провокативного характеру дій з боку уповноважених органів. Сукупність таких критеріїв забезпечує виявлення меж між правомірною діяльністю органів досудового розслідування і недопустимою поведінкою при отриманні результатів НС(Р)Д.

У будь-якому разі, ухваленню національним судом або ЄСПЛ висновку щодо наявності чи відсутності у діях органів або осіб, залучених до проведення негласних заходів, ознак провокації, має передувати всебічне дослідження встановлених фактичних обставин кримінального провадження, наданих сторонами доказів, а також інших матеріалів, що можуть мати значення для оцінки допустимості використання таких доказів у процесі доказування. Судова оцінка доказів повинна здійснюватися з урахуванням обґрунтованості процесуальних рішень і дій з метою запобігання свавільному чи надмірному втручанню органів досудового розслідування у сферу основоположних прав людини. У разі виявлення ознак провокації або інших істотних порушень, що свідчать про неправомірне здобуття доказової інформації, відповідні матеріали підлягають виключенню з доказової бази як недопустимі. Це, своєю чергою, має принципове значення для обґрунтування висновків суду щодо наявності або відсутності у діяннях особи складу кримінального правопорушення та обрання справедливої міри кримінальної відповідальності.

Повертаючись до положень кримінального процесуального законодавства слід зауважити, що норми, які стосуються недопустимості провокації, у КПК України викладені досить фрагментарно. Так, крім безпосередньої норми про недопустимість провокації, у ст. 271 КПК України вказано, що «прокурор у своєму рішенні про проведення контролю за вчиненням злочину, крім відомостей, передбачених статтею 251 цього Кодексу, зобов'язаний: 1) викласти обставини, які свідчать про відсутність під час негласної слідчої (розшукової) дії провокування особи на вчинення злочину» [118]. Отже, прокурор уже на стадії прийняття рішення про проведення контролю за вчиненням злочину повинен розуміти чи тактика проведення НС(Р)Д є такою, що передбачатиме підбурювання особи до вчинення суспільно небезпечного діяння, та гарантувати відсутність у діях відповідних органів та осіб ознак провокації.

Хоча вказані положення і становлять одну з процесуальних гарантій, покликаних захищати особу від необґрунтованого втручання в її права, слід зауважити, що чинна редакція ст. 271 КПК України фактично зобов'язує прокурора оцінювати ризики провокації лише на етапі підготовки до проведення контролю за вчиненням злочину, з обов'язковим зазначенням таких ризиків у відповідній постанові. Цю позицію підтверджує і ВС, наголошуючи, що «в постанові, на підставі якої здійснюється контроль за вчиненням злочину, прокурор може викласти лише ті обставини, які йому відомі на час її ухвалення» [187].

Водночас незважаючи на імперативний характер ч. 3 ст. 271 КПК, залишається незрозумілим, яким чином можливо ефективно запобігти провокації в ході безпосереднього проведення НС(Р)Д, особливо якщо її виконання покладене на оперативні підрозділи. У таких випадках прокурор, як правило, отримує інформацію про можливі прояви провокації вже постфактум – після завершення процесуальної дії та надходження її результатів. І хоча відповідні матеріали будуть визнані недопустимими як докази, сам факт незаконного втручання в права особи вже буде наявний. Це дозволяє

стверджувати, що чинна модель контролю за недопущення провокації під час здійснення контролю за вчиненням злочину є недостатньо ефективною.

Зважаючи на такі недоліки доцільно закріпити обов'язок прокурора оцінювати реальні ризики провокації не лише під час прийняття рішення про проведення контролю за вчиненням злочину, а й у ході здійснення такої НС(Р)Д. Крім того, формулювання «якби слідчий цьому не сприяв», використане у ч. 3 ст. 271 КПК України, виглядає суперечливим, оскільки слідчий може бути і не залучений до проведення контролю за вчиненням злочину, а доручення про проведення НС(Р)Д може бути надано прокурором безпосередньо уповноваженому оперативному підрозділу.

З урахуванням зазначеного, необхідно скоригувати ч. 3 ст. 271 КПК України та викласти її у наступній редакції:

«Під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби слідчий, прокурор чи уповноважені оперативні підрозділи цьому не сприяли, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Контроль за недопущенням провокування (підбурювання) особи на вчинення злочину під час підготовки та проведення контролю за вчиненням злочину покладається на прокурора. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні.».

Ще одним спірним питанням у правовому регулюванні провокації на рівні національного законодавства є звуження відповідних положень виключно до однієї НС(Р)Д – контролю за вчиненням злочину, тоді як ризики провокації є притаманними інституту НС(Р)Д загалом. Провокаційний характер можуть набувати й інші дії, якщо в ході їх реалізації створюються штучні умови, що спонукають особу до вчинення злочину, якого вона за звичайного перебігу подій не вчинила б. Наявність таких ризиків вимагає однакового підходу до оцінки

провокації незалежно від виду НС(Р)Д та розширення законодавчої регламентації відповідних процесуальних запобіжників.

З урахуванням зазначеного доцільно доповнити ст. 246 КПК України ч. 7 у наступній редакції:

«Під час підготовки та проведення негласних слідчих (розшукових) дій забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення кримінального правопорушення з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити кримінальне правопорушення, яке вона би не вчинила, якби слідчий, прокурор чи уповноважені оперативні підрозділи цьому не сприяли, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні.».

Необхідно підкреслити, що запропоноване положення доцільно не лише включити до ст. 246 КПК України, як загальної норми, що поширюється на всі види НС(Р)Д, а й зберегти його в спеціальній нормі – ст. 271 КПК України, яка регламентує особливості контролю за вчиненням злочину. Це пояснюється підвищеним ризиком провокації саме для цієї форми НС(Р)Д через її змістовне спрямування на моделювання кримінально значущої поведінки. Саме тому наявність окремої заборони провокації в ст. 271 КПК України відіграє роль посиленого процесуального запобіжника, що має залишатися чинним, навіть у разі внесення універсального припису до загальної ст. 246 кримінального процесуального закону. У сукупності, встановлення подібного регулювання як у загальній, так і в спеціальній нормі сприятиме формуванню цілісного процесуального механізму запобігання провокаційній діяльності на всіх етапах здійснення негласного втручання.

Однією з проблем, що постає при забезпеченні належної процедури проведення НС(Р)Д, є застосування механізму конфіденційного співробітництва, застосування якого ускладнюється через фрагментарну та недостатньо деталізовану регламентацію відповідного порядку в кримінальному процесуальному законодавстві. Зокрема, КПК України лише констатує право

слідчого «використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій» [118]. Водночас положення Інструкції розширюють коло суб'єктів, уповноважених на реалізацію такого співробітництва, наділяючи відповідними повноваженнями також оперативний підрозділ, який виконує доручення слідчого або прокурора [209]. Тобто уже на рівні нормативного регулювання простежується відсутність єдності у визначенні належного суб'єкта, уповноваженого на застосування механізму конфіденційного співробітництва, що, своєю чергою, ускладнює оцінку законності джерела та допустимості отриманих у результаті таких дій доказів.

Для чіткого визначення кола суб'єктів, уповноважених на застосування конфіденційного співробітництва, необхідно першочергово встановити сутність такого інструменту. І хоча на законодавчому рівні відповідна дефініція відсутня, у доктрині кримінального процесу можна знайти різні визначення конфіденційного співробітництва.

В. Василинчук та Д. Никифорчук вважають, що конфіденційне співробітництво є складовою частиною оперативно-розшукової діяльності уповноважених оперативних підрозділів, заснованою на негласному співробітництві з повнолітніми, дієздатними громадянами України, особами без громадянства та іноземцями, яке полягає у наданні ними на засадах добровільності законспірованої допомоги у вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального судочинства [56, с. 100].

На думку В. Катеринюка, «конфіденційне співробітництво є окремим міжгалузевим правовим інститутом й окремим видом процесуально-правових відносин між уповноваженими працівниками органів державної влади та фізичними особами, які з ними співпрацюють» [18, p. 53].

Як стверджує О. Бабіков, «використання конфіденційного співробітництва у кримінальному провадженні необхідно розглядати у двох взаємопов'язаних формах. Перша – як окремий вид НС(Р)Д, що полягає в одержанні та фіксації інформації від конфідента, який приймав участь у проведенні НС(Р)Д про

обставини, перебіг та результати цієї слідчої дії. … Друга – допоміжна, що може полягати у залученні слідчим до проведення НС(Р)Д на засадах конфіденційності інших осіб: заявника, викривача, потерпілого, спеціаліста, оперативного співробітника, експерта тощо [43, с. 182]».

Такий підхід до розуміння конфіденційного співробітництва хоча й заслуговує на увагу, проте містить низку суттєвих недоліків. Перш за все, конфіденційне співробітництво за своєю суттю є не самостійною процесуальною дією, а швидше специфічним інструментом / методом отримання інформації, що може використовуватись у ході проведення різних НС(Р)Д. Крім того, ототожнення конфіденційного співробітництва з НС(Р)Д створює ризик подвійного нормативного регулювання та невизначеності правового статусу доказів, отриманих від конфідентів. Так, незрозуміло, яким чином має документуватися така «процесуальна дія», якщо вона не передбачає складання окремого протоколу, не потребує ухвали слідчого судді та не має чітко окреслених меж. Це суперечить принципу правової визначеності та може породжувати ситуації, коли доказова інформація фактично здобувається поза процесуальним контролем.

Варто також врахувати, що наявність (або відсутність) конфіденційного співробітництва в межах досудового розслідування конкретного кримінального провадження сама по собі не гарантує допустимості доказів, якщо не дотримано вимог щодо проведення та оформлення результатів відповідних процесуальних дій. І якщо конфідент, наприклад, брав участь у спостереженні або ініціював запис розмови, це не означає, що така взаємодія сама по собі становить НС(Р)Д – лише зміст і спосіб фіксації такої взаємодії визначає доказову силу інформації.

Отже, підхід, за яким конфіденційне співробітництво трактується як самостійна НС(Р)Д, видається дещо некоректним, адже суперечить логіці побудови кримінального процесуального закону, який у главі 21 визначає вичерпний перелік НС(Р)Д, не включаючи до нього конфіденційне співробітництво. В реальності конфіденційне співробітництво виступає допоміжним, технічним механізмом забезпечення ефективності тих чи інших

негласних заходів, а залучення конфідента за таких обставин є засобом досягнення результату, а не самостійною процесуальною дією, і здійснюється виключно в межах санкціонованих у відповідному порядку НС(Р)Д.

Варто зауважити, що окремі міркування щодо характеру конфіденційного співробітництва, зокрема в контексті доцільності розгляду його як окремої самостійної НС(Р)Д, відображені й в судовій практиці та правових позиціях ВС.

На думку суду «залучення до конфіденційного співробітництва є не окремим різновидом НСРД, а складовим елементом їх проведення, що вбачається з положень ч. 2 ст. 246 КПК, де визначено види НСРД, серед яких залучення до конфіденційного співробітництва відсутнє» [168]. Такий висновок є обґрунтованим, оскільки відповідає системному тлумаченню КПК України, зокрема логіці побудови глави 21. Тобто конфіденційне співробітництво виконує допоміжну роль – застосовується в межах передбаченого переліку НС(Р)Д, підсилюючи їхню результативність.

ВС надає й визначення досліджуваного поняття, констатуючи, що «під конфіденційним співробітництвом слід розуміти негласні відносини, що встановлюються уповноваженими органами з повнолітньою дієздатною особою і на засадах добровільності та конспіративності використовуються для вирішення завдань кримінального провадження» [165].

Таке трактування конфіденційного співробітництва загалом коректно відображає загальні принципи функціонування цього механізму. Водночас варто зауважити, що окрім надання дефініції, норми про конфіденційне співробітництво потребують й іншої конкретики: зокрема в аспекті статусу конфідента в кримінальному процесі – чи визнається він учасником провадження, чи є лише джерелом інформації; процесуального оформлення участі конфідента у конкретній НС(Р)Д; необхідності чи відсутності необхідності надавати допуск до державної таємниці для конфідента.

В аспекті статусу конфідента варто підтримати позицію Я. Тализіної, що пропонує «осіб, які виступають інформаторами та сприяють організації і проведенню НСРД у кримінальному провадженні відносити до «інших осіб» (у

розумінні ч. 6 ст. 246 КПК), а тим конфідентам, які приймають активну участь у проведенні інших НСРД надавати статус свідка, потерпілого або підозрюваного (залежно від обставин кримінального правопорушення), оскільки як прямі очевидці суттєвих для кримінального провадження подій вони у будь-якому випадку будуть допитуватись стороною обвинувачення» [245, с. 219].

Підтримка запропонованого підходу видається обґрунтованою з огляду на те, що надання активному конфідентові статусу учасника кримінального провадження, залежно від його ролі, дозволяє забезпечити можливість перевірки законності отриманих даних шляхом проведення як допиту (що чітко передбачено ч. 2 ст. 256 КПК України), так і інших процесуальних дій, а також гарантувати реалізацію гарантій, передбачених КПК України. Йдеться, зокрема, про право на захист, право не свідчити проти себе тощо, що, своєю чергою, сприяє відповідності зібраної інформації критеріям допустимості доказів.

Кваліфікація ж інформаторів як «інших осіб», у розумінні ч. 6 ст. 246 КПК України, дозволяє формалізувати їх участь у НС(Р)Д без необхідності створення окремого правового статусу. Такий підхід зберігає гнучкість правового регулювання, не обмежуючи можливості конфідента діяти під контролем правоохоронних органів, і забезпечує належне процесуальне оформлення його участі, що є важливим для подальшої доказової оцінки результатів НС(Р)Д.

У питанні процесуального оформлення участі конфідента у конкретному негласному заході варто зауважити, що норми кримінального процесуального законодавства нині не вимагають прийняття окремого процесуального документа про залучення таких осіб до участі в НС(Р)Д, що підтверджується й судовою практикою [166; 285]. На думку ВС відсутність у матеріалах кримінального провадження окремої постанови про залучення особи до конфіденційного співробітництва «не може свідчити про істотне порушення вимог КПК України, тобто порушень які б могли призвести до ухвалення незаконного та/або необґрунтованого рішення» [185].

Така позиція вбачається не до кінця обґрунтованою, з огляду на особливу роль конфідента у межах НС(Р)Д. Насамперед ідеться про необхідність належної

фіксації добровільності участі такої особи, адже залучення до конфіденційного співробітництва повинно ґрунтуватися виключно на свідомій та добровільній згоді. У разі запровадження обов'язку складати окрему постанову про залучення особи як конфідента, саме в цьому документі можна було б комплексно відобразити правові підстави, персональні дані, характер і межі співпраці конкретної особи, що уможливило б перевірку законності її участі та дотримання вимог кримінального процесуального законодавства.

Крім того, ухвалення такої постанови забезпечило б можливість офіційного фіксування факту роз'яснення конфіденту його прав і обов'язків, зокрема в частині недопустимості провокації, попередження про відповідальність за розголошення відомостей досудового розслідування тощо. Запровадження такої процесуальної моделі сприяло б посиленню правових гарантій, мінімізації ризиків зловживань з боку правоохоронних органів і створенню належних умов для об'єктивної оцінки допустимості результатів НС(Р)Д у контексті дотримання принципів справедливого судочинства.

Що ж стосується необхідності чи відсутності необхідності надавати конфіденту допуск до державної таємниці, то науковці стверджують, що «на сьогодні практика не йде шляхом надання конфіденційному співробітнику допуску і доступу до державної таємниці з метою його участі у кримінальному провадженні. Цьому є кілька причин. По-перше, процедура надання допуску і доступу до державної таємниці є відносно тривалою процедурою, а відтак її застосування знизить оперативність проведення НСРД. По-друге, причиною такого підходу є прагнення уникнути розширення кола осіб, поінформованих про факт співробітництва із конкретним конфідентом» [245, с. 221]. Такий підхід підтримується й судовою практикою, адже ВС вважає, що «кримінальний процесуальний закон не містить вимог щодо залучення до участі в проведенні НСРД лише осіб, які мають право доступу до державної таємниці» [183; 192; 194].

Відсутність вимоги щодо обов'язкового оформлення допуску до державної таємниці для конфідентів є цілком обґрунтованою, оскільки конфідент

залучається до НС(Р)Д ситуативно, у межах чітко визначеного та обмеженого обсягу інформації, необхідного виключно для реалізації конкретного негласного заходу. Така особа не отримує доступу до стратегічних або системно важливих відомостей, що становлять державну таємницю, в повному обсязі. Відтак, оформлення формального допуску створювало б надмірне регулятивне навантаження, знижувало б гнучкість і оперативність у проведенні НС(Р)Д та не забезпечувало б додаткових гарантій законності чи безпеки.

Крім того, процедура оформлення допуску передбачає внесення особистих даних до державних реєстрів, що фактично створює додатковий документальний слід і підвищує ризик розкриття конфідента. Натомість збереження анонімності досягається фіксацією участі конфідента у закритій частині матеріалів провадження, використанням псевдонімів і суворим обмеженням доступу до цієї інформації.

До того ж конфідент – це не штатний працівник правоохоронного органу, а стороння особа, яка надає допомогу поза межами своїх службових повноважень, а його правовий статус не передбачає наявності всіх обов’язків та обмежень, характерних для осіб із допуском до державної таємниці. Ініціювання процедури спеціального допуску у таких випадках фактично нівелювало б гнучкість і конфіденційність співпраці, ускладнило б оперативне залучення осіб до НС(Р)Д і могло б відштовхнути потенційних інформаторів, що є критичним для боротьби з латентними формами злочинності. Відповідно, збереження чинного підходу дозволяє поєднати ефективність, оперативність і баланс між публічними інтересами та захистом прав особи.

У межах розгляду тематики конфіденційного співробітництва також доцільно повернутися до проблеми визначення кола осіб, уповноважених приймати рішення про залучення конфідентів до відповідної форми взаємодії. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що таким правом слід наділити слідчого або прокурора – залежно від того, хто ініціює або приймає рішення про проведення конкретної НС(Р)Д. У разі ухвалення відповідного рішення, саме ці суб’єкти повинні складати постанову про залучення особи як конфідента та

повідомляти про це оперативний підрозділ, який здійснюватиме безпосередню реалізацію процесуальної дії. Водночас у разі виникнення потреби в залученні конфідента з ініціативи оперативного підрозділу, останній повинен звернутися до слідчого або прокурора з клопотанням про прийняття процесуального рішення щодо залучення відповідної особи до співпраці.

З урахуванням зазначеного доцільно скоригувати положення ст. 275 КПК України та викласти її у наступній редакції:

«**Стаття 275.** Використання конфіденційного співробітництва

1. Під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий, прокурор має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених цим Кодексом.

2. Конфіденційним співробітництвом є негласні відносини, що встановлюються слідчим, прокурором з повнолітньою дієздатною особою і на засадах добровільності та конспіративності використовуються для вирішення завдань кримінального провадження.

3. Про залучення особи як конфідента слідчий, прокурор виносить постанову, де зазначаються процесуальні права та обов’язки конфідента, фіксується факт добровільності співпраці в межах конфіденційного співробітництва.

4. В межах конфіденційного співробітництва конфіденту не надається допуск до державної таємниці, проте така особа не має права розголошувати відомості, які стали їй відомі у зв’язку з участю в кримінальному провадженні.

5. Забороняється залучати до конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих дій адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов’язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру.».

Крім того, необхідно внести зміни до п. 3.9 Інструкції та викласти його у такій редакції:

«Під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий, прокурор має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом (ст. 275 КПК України).».

Запропоновані зміни мають потенціал суттєво підвищити нормативну визначеність інституту конфіденційного співробітництва та усунути наявні законодавчі та правозастосовні розбіжності. Їхнє впровадження забезпечить системне удосконалення такого механізму як з точки зору правової визначеності та узгодженості норм законодавства, так і з погляду дотримання процесуальних гарантій, необхідних для забезпечення справедливого, пропорційного та контрольованого використання конфіденційного співробітництва у кримінальному провадженні.

Предметом розгляду національної судової практики ставало й питання правомірності проведення НС(Р)Д у випадках, коли доручення на їх виконання надавав прокурор, відмінний від того, хто був прямо визначений в ухвалі слідчого судді як суб’єкт здійснення відповідної процесуальної дії. Ба більше, у таких ситуаціях сторона захисту нерідко наполягає на тому, що навіть передача повноважень щодо безпосереднього виконання НС(Р)Д уповноваженим оперативним підрозділам є неправомірною, оскільки ухвала слідчого судді чітко визначає виконавцем конкретного слідчого чи прокурора, що, на думку захисту, виключає можливість делегування проведення процесуальної дії іншим суб’єктам.

Так, у постанові ККС ВС від 20.11.2023 р. у справі № 359/10291/19 сторона захисту «указувала на недопустимість протоколу за результатами НСРД від 02.02.2019 р., оскільки в ухвалі слідчого судді дозвіл на проведення НСРД було надано прокурору ОСОБА_41, але доручення органам СБУ про проведення таких дій на підставі цієї ухвали дав прокурор ОСОБА_42 (який входив у групу прокурорів). Отже, прокурор ОСОБА_42 вийшов за межі своїх повноважень» [171].

Такі доводи були відхилені судом, який зазначив, що прокурор ОСОБА_42 був належним чином уповноважений здійснювати процесуальне керівництво у кримінальному провадженні як член групи прокурорів, визначеної відповідно до ст. 36 КПК України. У постанові наголошено, що всі прокурори, включені до складу такої групи, мають рівний обсяг повноважень і можуть реалізовувати їх незалежно від того, чи були вони прямо згадані в окремих процесуальних рішеннях, зокрема – в ухвалі про дозвіл на проведення НС(Р)Д [171].

Позиція суду вбачається обґрунтованою та такою, що повністю узгоджується з положеннями чинного кримінального процесуального законодавства, зокрема з ч. 1 ст. 37 КПК України, відповідно до якої «у разі необхідності керівник органу прокуратури може визначити групу прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні» [118]. Відтак, кожен прокурор, включений до складу такої групи, наділений рівноправними процесуальними правами та уповноважений реалізовувати будь-які дії, що належать до компетенції прокурора в межах відповідного кримінального провадження. Це охоплює, зокрема, і право надавати доручення на проведення НС(Р)Д, навіть у тих випадках, коли інший прокурор згаданий в ухвалі слідчого судді як ініціатор або суб'єкт реалізації відповідного заходу.

В межах означеної постанови ВС також було розкрито проблематику правомірності безпосереднього здійснення НС(Р)Д уповноваженими оперативними підрозділами у випадках, коли в ухвалі слідчого судді конкретним суб'єктом проведення такої процесуальної дії визначено прокурора. Сторона захисту наполягала на тому, що «оскільки в ухвалі слідчого судді було визначено особу, якій дозвіл на проведення НСРД, прокурор у будь-якому разі не мав права передоручити здійснення НСРД оперативним підрозділам» [171].

Ця позиція була обґрунтовано відхилена судом як така, що не узгоджується з положеннями ст. ст. 41 та 246 КПК України. ВС підтвердив, що закон прямо надає право слідчому або прокурору, який приймає рішення про проведення НС(Р)Д, залучати до їх виконання уповноважені оперативні підрозділи. Такий

підхід повністю відповідає як правовій природі цього виду С(Р)Д, так і суті механізму їх реалізації в умовах конфіденційності. Надання письмового доручення уповноваженому підрозділу є процесуально допустимою формою організації виконання НС(Р)Д і не потребує окремого зазначення в ухвалі слідчого судді. Відтак, ВС послідовно відстоює позицію, згідно з якою така передача повноважень є цілком правомірною та не порушує вимог кримінального процесуального законодавства.

У контексті процедури закріплення та розпорядження результатами НС(Р)Д одним із найбільш дискусійних аспектів є надання прокурору повноважень щодо самостійного вирішення питання про їх подальше використання або знищення. Так, відповідно до положень ст. 255 КПК України, до виключної компетенції прокурора належить прийняття рішення про використання / не використання результатів НС(Р)Д при доведенні вини або невинуватості конкретної особи, а «відомості, речі та документи, отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які прокурор не визнає необхідними для подальшого проведення досудового розслідування, повинні бути невідкладно знищені на підставі його рішення». Крім того, використання таких матеріалів «для цілей, не пов’язаних з кримінальним провадженням, або ознайомлення з ними учасників кримінального провадження чи будь-яких інших осіб» забороняється [118].

Вбачається, що надання прокурору виключного права знищувати результати НС(Р)Д, які він не вважає необхідними для подальшого розслідування, породжує обґрунтовані сумніви у справедливості кримінального провадження в цілому, адже у таких матеріалах можуть міститися дані, що мають значення для підтвердження версії сторони захисту або встановлення обставин, які свідчать про невинуватість підозрюваного чи обвинуваченого. Подібний механізм прийняття рішень без будь-якого зовнішнього контролю, коли захист позбавляється можливості ознайомитися з результатами НС(Р)Д виключно на підставі оціночного рішення прокурора, фактично означає обмеження доступу до потенційно виправдувальної інформації та суперечить засаді змагальності.

Звертаючись у цьому контексті до практики ЄСПЛ варто зауважити, що змагальність у кримінальному процесі, на думку Суду, є одним з основних аспектів права на справедливий судовий розгляд, а § 1 ст. 6 ЄКПЛ вимагає від органів прокуратури відкриття захисту всіх речових доказів, які вони мають, на користь або проти обвинувачених. Крім того, у будь-якому випадку, у системах, в яких органи прокуратури зобов'язані відповідно до закону враховувати факти на користь і проти підозрюваного – процедура, відповідно до якої такі органи самостійно намагаються оцінити, що може мати або не матиме значення для справи, без будь-яких наступних процесуальних гарантій для сторони захисту, не може відповідати вимогам § 1 ст. 6 Конвенції [27; 29].

Водночас чинні положення кримінального процесуального законодавства не корелюються з висновками, зробленими ЄСПЛ. Так, навряд чи провадження можна визнати таким, що здійснюється на засадах змагальності сторін, коли сторона обвинувачення, в особі прокурора, наділена правом самовільно вирішувати «долю» отриманих внаслідок проведення НС(Р)Д доказів та їх можливий вплив на хід та результати кримінального провадження. Водночас вирішальним є твердження саме про «можливий вплив», оскільки ні прокурору, ні будь-якому іншому учаснику кримінального провадження достовірно не відомо, яку саме роль може зіграти той чи інший доказ у доведенні вини / невинуватості особи у вчинені кримінального правопорушення під час судового розгляду.

З цього приводу науковці слушно зауважують, що «враховуючи той факт, що оцінювання прокурором «необхідності» отриманих результатів проведення НСРД для проведення досудового розслідування містить елемент суб'єктивізму, то для забезпечення права підозрюваного, обвинуваченого потрібно забезпечити збереження таких матеріалів до набрання законної сили судовим рішенням, яким закінчене кримінальне провадження, або винесення постанови про закриття кримінального провадження» [76, с. 55]. Така позиція є цілком обґрунтованою та процесуально виваженою, оскільки, з урахуванням суб'єктивного характеру оцінки прокурора щодо «необхідності» результатів НС(Р)Д, збереження всіх

матеріалів до завершення кримінального провадження гарантує стороні захисту реальну можливість скористатися ними у разі потреби.

Варто також зауважити, що рішення прокурора про знищення результатів НС(Р)Д не звільняє його від обов'язку повідомити особу, стосовно якої проводилися такі заходи, про факт їх здійснення. Проте, з огляду на те, що відповідні матеріали вже знищені на підставі оціночного рішення прокурора, сторона захисту або відповідна особа можуть лише здогадуватися про зміст отриманої інформації. У такій ситуації унеможливлюється перевірка дотримання вимог законодавства під час проведення НС(Р)Д, зокрема щодо обсягу втручання в права особи, відсутності процесуальних порушень, а також правомірності застосованих засобів і методів. Відсутність доступу до змісту знищених матеріалів позбавляє сторону захисту можливості ініціювати ефективні механізми судового контролю, оскаржити незаконність отримання доказів або поставити під сумнів допустимість втручання у приватне життя.

З огляду на зазначене повноваження прокурора одноосібно приймати рішення про подальше використання або знищення результатів НС(Р)Д на етапі досудового розслідування без належного зовнішнього контролю створюють ризики порушення принципу змагальності та справедливості кримінального провадження, ставлячи під сумнів дотримання основоположних процесуальних гарантій. Таке законодавче регулювання фактично надає стороні обвинувачення виключне право контролювати доказовий масив, отриманий у результаті НС(Р)Д, і самостійно визначати його допустимість, релевантність і процесуальну доцільність. У таких умовах істотно порушується баланс між сторонами, оскільки захист позбавлений можливості не лише скористатися потенційно виправдувальними доказами, а й перевірити законність їх отримання. Це створює загрозу для реалізації права на ефективний захист і ставить під сумнів дотримання фундаментальних гарантій, передбачених статтею 6 ЄКПЛ. Відсутність незалежного контролю за діями прокурора у цьому аспекті свідчить про необхідність нормативного перегляду відповідної процедури з метою

забезпечення процесуальної рівності сторін й створення умов для об'єктивної та неупередженої оцінки доказів у суді.

З метою усунення дисбалансу в доступі до доказів, отриманих у результаті НС(Р)Д, доцільним є запровадження обов'язкової процедури збереження всіх відповідних результатів до завершення досудового розслідування, з подальшим забезпеченням доступу до них сторони захисту, а також суду, який здійснюватиме судовий розгляд. Це дозволить уникнути ризиків зловживання з боку обвинувачення, сприятиме дотриманню принципів рівності сторін та забезпечить суду реальну можливість здійснювати всебічну, повну й об'єктивну оцінку доказового матеріалу.

На основі цього доцільно скоригувати положення кримінального процесуального законодавства та викласти їх у наступній редакції:

- ч. 4 ст. 252 КПК України – «Прокурор вживає заходів щодо збереження усіх отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів.»;
- ч. 1 ст. 255 КПК України – «Відомості, речі та документи, отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які не були використані під час судового розгляду, повинні бути невідкладно знищені на підставі рішення прокурора, крім випадків, передбачених частиною третьою цієї статті та статтею 256 цього Кодексу.».
- ч. 5 ст. 255 КПК України – Виключити.
- п. 6.1 Інструкції – «Відомості, речі та документи, отримані в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії, які не були використані під час судового розгляду, повинні бути невідкладно знищені на підставі рішення прокурора, викладеного в постанові (ст. 255 КПК України).».

Запропоновані зміни мають потенціал істотно вдосконалити механізми процесуального контролю за використанням результатів НС(Р)Д. Вони покликані не лише мінімізувати ризики зловживань з боку сторони обвинувачення, а й забезпечити дотримання принципу змагальності та реальну

можливість суду здійснити повноцінний аналіз і оцінку всієї сукупності доказів для винесення законного, обґрунтованого та вмотивованого кінцевого рішення.

Отже, належна процедура проведення та закріплення результатів НС(Р)Д є важливим елементом у системі критеріїв допустимості доказів, що формує правову основу для забезпечення справедливого судового розгляду. Її значення не зводиться лише до формального дотримання процесуальних норм, а охоплює забезпечення реального балансу між інтересами сторін, запобігання свавіллю з боку державних органів, а також гарантування ефективної реалізації права на захист. У комплексі з іншими критеріями допустимості належна процедура виступає інструментом контролю за законністю дій уповноважених органів і засобом мінімізації ризиків втручання в особисту сферу громадянина поза межами правових підстав. Порушення встановленої процедури не лише нівелює доказову силу відповідних матеріалів, а й ставить під сумнів дотримання засадничих принципів кримінального процесу. Саме тому лише забезпечення цілісного, логічно узгодженого механізму проведення НС(Р)Д з чіткою процедурною регламентацією, належними гарантіями від зловживань та ефективним судовим контролем може гарантувати допустимість отриманих результатів.

РОЗДІЛ 3. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

3.1. Особливі правові ситуації та їх вплив на допустимість результатів негласних слідчих (розшукових) дій

В умовах численних викликів і криз, з якими стикнулася Україна за останнє десятиліття, включаючи початок війни у 2014 році, пандемію COVID-19 та повномасштабне вторгнення 2022 року, постає гостра потреба швидкої та ефективної адаптації багатьох сфер суспільного життя до нових реалій. Ці та багато інших викликів вимагають від держави оперативних і гнучких рішень, які дозволять забезпечити стабільність і захист в умовах безпрецедентних загроз для національної безпеки та правопорядку загалом.

Такі масштабні загрози впливають на всі аспекти життєдіяльності суспільства, змушуючи державу вносити суттєві корективи у свої політики та стратегії реагування. У цьому контексті зміни уже торкнулися не лише економічної, соціальної чи оборонної сфер, але й, зокрема, правової системи, яка є фундаментом функціонування держави навіть у найскладніших обставинах. Саме правова система виконує ключову роль у забезпеченні стабільності суспільного життя, дотриманні прав людини та підтриманні правопорядку в умовах кризових ситуацій.

Особливу увагу варто звернути на сферу кримінальної процесуальної діяльності, яка покликана забезпечувати захист суспільства та держави від найбільш суспільно небезпечних посягань. Водночас інструменти, застосовні в межах кримінального процесу, часто супроводжуються ризиками втручання в права і свободи людини. Ці ризики стають особливо актуальними у контексті проведення НС(Р)Д, які без перебільшення є одними з найбільш інвазивних процесуальних дій в межах кримінального процесу.

Варто зауважити, що зміна правового регулювання та внесення низки змін до законодавства є досить логічним та зрозумілим процесом, зважаючи на виникнення певних особливих правових ситуацій. Так, війна, пандемії й інші

кризові питання очевидно вимагають окремого підходу в контексті необхідності подолання наслідків таких ситуацій, дотримання гарантованих прав й свобод, захисту суверенітету держави, введення обмежень, зумовлених відповідною специфічною обстановкою тощо.

У цьому контексті також варто звернути увагу на норми міжнародного права, що передбачають можливість відступу від взятих на себе державою зобов'язань у випадку виникнення певних особливих правових ситуацій. Так, відповідно до ст. 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, «під час надзвичайного становища в державі, при якому життя нації перебуває під загрозою і про наявність якого офіційно оголошується, держави-учасниці цього Пакту можуть вживати заходів на відступ від своїх зобов'язань за цим Пактом тільки в такій мірі, в якій це диктується гостротою становища, при умові, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження» [128].

На основі зазначених положень було також розроблено статтю 15 ЄКПЛ [147], де передбачена можливість відступу від взятих на себе зобов'язань під час надзвичайної ситуації – «під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом» [89]. Водночас, незважаючи на широкі дискреційні повноваження держави, можливість відступу від зобов'язань все ж таки не є абсолютною та обмежена певними межами.

Так, ст. 15 ЄКПЛ містить перелік зобов'язань, відступ від яких не допускається: стаття 2, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, статті 3 (заборона катувань), 4 (пункт 1 – заборона рабства) і 7 (ніякого покарання без закону). Додатково відступ заборонено щодо скасування смертної кари (Протокол № 6), заборони повторного притягнення до суду або покарання

(стаття 4 Протоколу № 7). Крім того, навіть у випадку відступу від зобов'язань, не передбачених у цьому переліку, остаточна оцінка того, чи не вийшли сторони за дозволені межі (межі крайньої необхідності, обумовленої кризою), належить до компетенції ЄСПЛ [148], який у своїй практиці нерідко визнавав запроваджені заходи й обмеження, вчинені державами дії чи бездіяльність на підставі ст. 15, порушенням норм ЄКПЛ [1; 2; 9].

Механізми регулювання особливих правових ситуацій очевидно передбачені й національним законодавством України, що надає змогу запроваджувати специфічні правила й норми для ефективного реагування на кризові обставини. Так, наприклад, Конституція України у ст. 64 передбачає можливість встановлення окремих обмежень прав і свобод в умовах воєнного або надзвичайного стану. Водночас Основний Закон чітко окреслює коло прав і свобод, які залишаються недоторканними за будь-яких обставин – це, зокрема, право на життя (ст. 27), повагу до гідності (ст. 28), свободу та особисту недоторканність (ст. 29), принцип рівності (ст. 24) та низка інших фундаментальних прав [111].

Крім того, на національному рівні затверджені та діють низка спеціалізованих нормативно-правових актів, які регламентують особливості реагування на окремі кризові ситуації. Наприклад, закони України «Про правовий режим воєнного стану» [219] та «Про правовий режим надзвичайного стану» [220] визначають підстави, порядок введення та реалізації відповідних режимів, а також гарантії захисту прав і свобод громадян у таких умовах. Такі правові механізми забезпечують можливість держави оперативно реагувати на кризові обставини, зберігаючи баланс між необхідністю захисту національної безпеки та дотриманням основоположних прав людини.

Отже, як на міжнародному, так і на національному рівні регламентовано можливість запровадження специфічного правового регулювання у випадках виникнення особливих правових ситуацій. Водночас надані повноваження закономірно мають межі й обмежуються певними рамками, визначеними основоположними принципами права, зокрема такими як верховенство права та

пропорційність. Це гарантує, що навіть в умовах особливих обставин заходи, які вживаються державою, залишатимуться правомірними, обґрунтованими та спрямованими виключно на досягнення легітимних цілей.

Вказане справедливо й для кримінального процесуального законодавства, зокрема положень про НС(Р)Д – хоча певне реформування порядку їх проведення й використання результатів у доказуванні є закономірним в умовах особливих правових ситуацій, будь-які зміни повинні запроваджуватися з урахуванням правової природи відповідних процесуальних дій. Отже, навіть в особливих правових ситуаціях необхідно забезпечити належний контроль за кожним етапом роботи з НС(Р)Д, а також визначити ті елементи порядку їх проведення й використання результатів, що обов'язково повинні бути дотримані задля забезпечення допустимості отриманих доказів.

В контексті використання терміну «особлива правова ситуація» вбачається, що саме така дефініція може охопити широкий спектр кризових станів, які суттєво впливають на реформування законодавства, функціонування суспільства та держави загалом. Цей термін, серед іншого, дозволяє окреслити зміну правового реагування у відповідь на виклики, з якими стикнулася Україна за останнє десятиліття, включаючи війну, пандемію COVID-19 та повномасштабне вторгнення. Крім того, широке трактування дефініції дає змогу врахувати не лише поточні кризові явища, але й потенційні виклики, зумовлені екологічними катастрофами, техногенними аваріями, глобальними пандеміями або загостренням безпекової ситуації.

Хоча дефініція «особлива правова ситуація» не є загальновживаною для національного й міжнародного законодавства, доктрини та правозастосовної практики, вона все ж зустрічається в низці наукових та аналітичних джерел, що досліджують питання реагування на кризові обставини та їх вплив на правове регулювання, зокрема:

- у дисертаційному дослідженні В. Лепея «Арешт майна у кримінальному процесі» зазначено, що «з набуттям чинності КПК 2012 р. склалася особлива

правова ситуація, яка полягала у тому, що паралельно застосовувались норми цього Кодексу разом з нормами КПК 1960 р.» [121, с. 21];

- у статті К. Швенкеля «Recognition of the DDR: Some Legal Aspects of West Germany's Foreign Policy and the Quest for German Reunification» термін «special legal situation» використовується для опису особливого правового становища у Федеративній Республіці Німеччина після Другої світової війни [33, p. 116];

- у доповіді ООН «Detention of trafficked persons in shelters: A legal and policy analysis» поняття «special legal situation» розглядається щодо дітей, які стали жертвами торгівлі людьми, та стосується їхнього особливо вразливого правового статусу у контексті міжнародного права [14].

Відповідно, термін «особлива правова ситуація» використовується в науці та практиці для позначення специфічних або виняткових правових обставин, що виникають внаслідок змін у законодавстві, міжнародних відносинах або інших факторів, які впливають на правове регулювання в конкретний період та на певній території.

Часто використовуваними в науці є також суміжні поняття, що загалом позначають такі ж особливі правові ситуації, зокрема:

– кризова ситуація:

- у монографії «Реагування на кризові ситуації, що загрожують національній безпеці України: адміністративно-правові засади реалізації теорії та досвіду» О. Хитра пропонує кризовими ситуаціями позначати «наявні та потенційні конфлікти, найбільш гострі протиріччя, для вирішення яких є можливість нарощування необхідних сил, завчасного планування необхідних витрат, формування єдиного механізму реагування» [252, с. 312];

- у дисертаційному дослідженні О. Бондаренко «Державне управління логістичним забезпеченням спільних дій сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації» автор вбачає кризову ситуацію як «обстановку, реагування на яку потребує залучення в обмежені строки додаткових сил та засобів органів державної влади, органів місцевого самоврядування, сил безпеки (у окремих випадах сил оборони), громадських організацій і об'єднань громадян,

підприємств, установ і організацій без введення надзвичайних адміністративно-правових режимів» [49, с. 27].

Тобто, кризова ситуація в наукових джерелах часто описується як стан, що виникає внаслідок загострення конфліктів, протиріч або викликів, які потребують оперативного реагування, фокусується переважно на короткострокових і безпосередніх діях у відповідь на конкретні загрози, ігноруючи тривалі системні трансформації, які виникають через такі ситуації.

Вбачається, що для цілей цього дослідження такий термін є недостатньо широким для відображення обстановки та умов, які впливають на правове регулювання. Зокрема, він не охоплює тих масштабних змін у законодавстві, інституційній спроможності держави та суспільних відносинах, які необхідні для подолання наслідків кризових явищ, їхнього недопущення в майбутньому та підготовки до потенційних ризиків.

Натомість дефініція «особлива правова ситуація» дозволяє охопити не лише правові зміни, що виникають безпосередньо унаслідок кризових явищ, але й тривалі системні трансформації, які є їхнім довгостроковим наслідком. Це поняття здатне відобразити як оперативні заходи реагування, необхідні для швидкого подолання нагальних викликів, так і масштабні правові перетворення, спрямовані на адаптацію суспільства й держави до нових реалій.

Крім того, поняття «особлива правова ситуація» дозволяє врахувати як поточні виклики, зумовлені війною, пандемією або техногенними катастрофами, так і потенційні загрози, що можуть виникати у майбутньому. Це забезпечує системний підхід до правового регулювання, яке є адаптивним до змінного середовища та здатним гарантувати стабільність суспільного життя навіть у найскладніших умовах. Відповідно, така дефініція поєднує в собі гнучкість та стратегічний підхід, необхідний для забезпечення ефективного функціонування правової системи.

– особливий правовий режим:

- монографія «Права людини в особливих правових режимах: досвід України» за загальною редакцією М. Афанасьєвої розуміє «особливий правовий

режим» як тимчасове відхилення від звичайного порядку реалізації прав і свобод з метою реагування на кризові обставини. Крім того, на думку авторів «особливі правові режими, що вводяться державою на подолання екзистенційних загроз, – це певним чином лакмусовий папірець, що демонструє рівень реалізації в країні принципу верховенства права, дієвості механізму стримувань та противаг, сильні та слабкі сторони демократії, в екстраординарних умовах» [195, с. 7];

- у статті авторства Л. Чистоклетова, О. Хитрої, Л. Остапенка, Р. Скриньковського «Поняття, ознаки та зміст правових режимів, що запроваджуються під час виникнення кризових ситуацій» термін «особливий правовий режим» визначається як специфічний порядок правового регулювання, що вводиться державою для подолання наслідків кризових ситуацій, забезпечення безпеки та підтримання громадського порядку. Такий режим передбачає тимчасові відхилення від звичайного порядку реалізації прав і свобод, що обумовлено необхідністю швидкого реагування на виклики [256, с. 6002 – 6005];

- стаття О. Буханевича, А. Мерник, О. Петришина «Approaches to understanding the category ‘special legal regimes’» також розглядає таку категорію як специфічний правовий порядок, що застосовується державою в умовах виникнення кризових, надзвичайних або особливих ситуацій, які потребують негайного реагування [51, с. 74 – 77].

Зазначене дає змогу зробити висновок, що поняття «особливий правовий режим» на доктринальному рівні характеризується як специфічний правовий порядок, що запроваджується державою для оперативного реагування на кризові або екстраординарні обставини. Воно передбачає тимчасові відхилення від звичайного порядку реалізації прав і свобод з метою забезпечення безпеки, громадського порядку та стабільності в умовах загроз.

Ця дефініція акцентує увагу на важливості підтримання балансу між необхідністю швидкого реагування та дотриманням принципів верховенства права навіть у кризових умовах. Водночас «особливий правовий режим» також

часто зосереджується на короткострокових заходах, без взаємозв'язку з тривалими змінами, зумовленими кризовими ситуаціями.

Отже, таке поняття видається занадто вузьким, оскільки не охоплює всіх реалій, які можуть виникати під час тривалих або комплексних кризових обставин. Воно здебільшого описує реакцію на конкретні ситуації, але не враховує глибинних системних змін у правовому регулюванні та суспільних процесах, що можуть бути зумовлені масштабними викликами, такими як війна, пандемія чи глобальні екологічні катастрофи.

Варто уточнити, що поняття «надзвичайна ситуація» [105], «надзвичайний стан» [220], «воєнний стан» [219] не розглядаються як суміжні, оскільки їх дефініції уже закріплені в національному законодавстві на позначення особливих умов функціонування суспільства та держави в умовах окремих особливих правових ситуацій. Водночас варто зауважити, що категорія «особлива правова ситуація» включає й вказані стани, а тому є ширшою, у порівнянні з окремими правовими умовами, наприклад правовим режимом воєнного стану.

Враховуючи зазначене, доцільно використовувати саме термін «особлива правова ситуація» для позначення змін у праві й законодавстві, зумовлених виникненням нестандартних, непередбачуваних обставин, які суттєво змінюють умови функціонування суспільства та держави. Цей термін охоплює ситуації, які характеризуються необхідністю швидкого реагування, адаптації нормативно-правової бази до нових викликів, впровадження нових підходів та механізмів правового регулювання, а також потребою у тимчасовому відступі від звичайного правового порядку.

Особлива правова ситуація виникає в умовах, коли застосування традиційних підходів до правозастосування або правотворчості стає неможливим або суттєво утрудненим через масштабність, інтенсивність чи невизначеність нових загроз. Водночас це поняття охоплює не лише тимчасові заходи реагування, але й ті масштабні трансформації, які необхідні для

подолання наслідків кризових ситуацій, забезпечення їх подальшого недопущення та нівелювання до потенційних майбутніх ризиків.

Відтак логічним є використання саме такого позначення, оскільки термін «особлива правова ситуація» відображає комплексний і динамічний характер змін у правовій системі, зумовлених кризовими явищами, враховуючи їх вплив на подальший розвиток законодавства, вдосконалення інституційної спроможності держави та забезпечення її стійкості перед можливими викликами. Це забезпечує більш системний та адаптивний підхід до правового регулювання, що відповідає як поточним, так і довгостроковим потребам держави та суспільства.

Для глибшого розуміння сутності цієї категорії та формування дефініції поняття «особлива правова ситуація» необхідно, перш за все, визначити її характерні риси до яких доцільно відносити:

- ***специфічність / нетиповість передумов виникнення*** – особлива правова ситуація формується внаслідок специфічних обставин, відмінних від звичайних умов функціонування правової системи, суспільства або держави (війна, пандемія, техногенні катастрофи тощо), що, як правило, виникають раптово;

- ***необхідність швидкого вжиття першочергових заходів для пристосування до обставин, що виникнули*** – умови особливої правової ситуації вимагають ухвалення оперативних рішень одразу після її виникнення для стабілізації обстановки, що може включати тимчасове відступлення від звичайного правового регулювання;

- ***адаптація та трансформація правого регулювання*** – полягає в зміні законодавства й механізмів правозастосування для реагування на нові виклики, зумовлені особливою правовою ситуацією. Це, зокрема, може включати: оновлення нормативної бази шляхом прийняття або зміни законодавства з урахування специфічних обставин; адаптацію процедур і функцій органів влади до кризових умов; впровадження інновацій, як-от цифрових технологій чи нових підходів до правозастосування; реорганізацію або створення спеціалізованих

державних органів для управління кризою тощо. Адаптація й трансформація забезпечує здатність правової системи реагувати на кризові обставини, одночасно стимулюючи довгострокові зміни в законодавстві та діяльності інституцій, що підвищує їхню стійкість до майбутніх особливих правових ситуацій;

- ***правові межі реагування*** – навіть в умовах особливих правових ситуацій, що потребують нестандартних підходів до правового регулювання, існують визначені межі, які не можуть бути порушені без грубого втручання в основоположні права людини. Ці межі базуються на принципах верховенства права, недискримінації, пропорційності й поваги до людської гідності. Відповідно, запроваджені заходи, навіть у кризових умовах, повинні залишатися правомірними, обґрунтованими та спрямованими виключно на досягнення легітимних цілей, а порушення цих меж призводить до підриву довіри до держави, послаблення інституційної стійкості та ризикує спричинити загострення поточної та подальші соціальні чи правові кризи;

- ***тимчасовий характер ситуації*** – особлива правова ситуація є винятковою за своєю природою та обмеженою в часі, оскільки її метою є реагування на конкретні кризові обставини, які виходять за межі звичайних умов функціонування суспільства та держави. Водночас її наслідки можуть мати довготривалий вплив на правове регулювання, що зумовлено необхідністю адаптації правової системи до нових викликів, врахування отриманого досвіду для запровадження механізмів превентивного реагування та підготовки до можливих кризових ситуацій;

- ***локальний або глобальний характер*** – особливі правові ситуації можуть мати як внутрішньодержавний, так і міжнародний характер, залежно від масштабу кризи та її наслідків. Локальний або глобальний характер особливих правових ситуацій визначає обсяг та спрямованість правових трансформацій, необхідних для їх подолання, а також підходи до координації з іншими суб’єктами права;

- ***динамічність*** – особлива правова ситуація є постійно змінним явищем: у її ході можливі як ескалація кризових явищ (зростання загроз, ускладнення обстановки), так і поступова стабілізація. Це відображає не лише хронологічну зміну подій, але й потребу в гнучкому підході до управління особливою правовою ситуацією, швидкій адаптації механізмів правового регулювання до змінної обстановки на різних етапах кризи. Крім того, динамічність підкреслює важливість постійного моніторингу ситуації, переоцінки запроваджених правових норм і здійснених дій, спрямованих на подолання кризи, для з'ясування їх ефективності;

- ***системність та багаторівневість впливу*** – наслідки особливої правової ситуації поширюються на правові, соціальні та інституційні аспекти функціонування суспільства та держави. Такі ситуації не обмежуються впливом на окремі галузі права, а вимагають нових комплексних підходів до управління кризами та їх наслідками, ініціюючи системну трансформацію, що охоплює широке коло процесів;

- ***довгостроковий вплив наслідків*** – незважаючи на свій тимчасовий характер особлива правова ситуація здатна спричиняти суттєві та довготривалі наслідки, які продовжують впливати на правове регулювання, інституційну спроможність та суспільні відносини навіть після її завершення. Такі ситуації не лише вимагають оперативних заходів реагування, але й стимулюють масштабні системні зміни, які покликані підвищити стійкість держави та її здатність ефективно реагувати на майбутні виклики: кризи стають каталізатором реформ у ключових сферах, таких як законодавство, державне управління, система правосуддя та інституційна архітектура.

На основі визначених характерних рис доцільно сформувати та надати наступне визначення поняття «особлива правова ситуація»:

Особлива правова ситуація – це винятковий тимчасовий стан, зумовлений кризовими явищами, що виходять за межі звичайних умов функціонування суспільства та держави, вимагаючи оперативного реагування, системної адаптації правового регулювання з дотриманням принципу

верховенства права, характеризується динамічністю, довгостроковим впливом наслідків та може мати локальний або глобальний характер.

Отже, «особлива правова ситуація» є універсальною категорією, що дозволяє врахувати весь спектр змін, які виникають у відповідь на кризу: від тимчасових заходів, таких як запровадження надзвичайного або воєнного стану, до глибинної перебудови правової системи, включаючи реформування законодавства, удосконалення правозастосовних механізмів та посилення інституційної стійкості. Застосування саме цього терміну сприятиме більш системному підходу до розробки механізмів реагування на кризові обставини, враховуючи не лише поточні виклики, а й необхідність системних трансформацій, спрямованих на підвищення ефективності правового регулювання в особливих правових умовах.

Переходячи до аналізу впливу особливих правових ситуацій на допустимість результатів НС(Р)Д, варто, перш за все, зосередитися на поточній особливій правовій ситуації на території України – триваючому повномасштабному вторгненні. Зважаючи на серйозність загроз та викликів, з якими стикнулася Україна після 24.02.2022 р., виникла й продовжує існувати необхідність системних змін і трансформацій у законодавстві та правовій системі в цілому.

Воєнний стан, запроваджений внаслідок повномасштабного вторгнення, став каталізатором для комплексної адаптації нормативно-правової бази до нових реалій, перегляду пріоритетів державної політики та посилення інституційної стійкості. В межах такої адаптації було внесено низку змін до норм кримінального процесуального законодавства, зокрема положень про проведення та використання у доказуванні результатів НС(Р)Д. Враховуючи специфіку НС(Р)Д, як інструменту отримання доказів у кримінальному провадженні, запроваджені реформи й нововведення потребують комплексного аналізу, що дозволить оцінити їх доцільність та обґрунтованість, встановити, чи гарантують законодавчі зміни баланс між потребами кримінального переслідування та обмеженнями прав людини, визначити загрози зловживань,

які можуть виникати, зокрема через розширення процесуальних можливостей сторони обвинувачення.

Аналізуючи чинні норми КПК України, варто зауважити, що реформування положень кримінального процесуального законодавства після 24.02.2022 р. відбувалося не лише у зв'язку із запровадженням воєнного стану та повномасштабним вторгненням. Очевидно, що не всі законодавчі зміни безпосередньо зумовлені специфічними умовами воєнного часу, адже частина нововведень є органічним продовженням вдосконалення правового регулювання інституту НС(Р)Д загалом, незалежно від особливої правової ситуації. Тобто окремі зміни загалом є закономірним етапом розвитку кримінального процесуального законодавства та спрямовані на гармонізацію законодавства, усунення недоліків правозастосовної практики, підвищення ефективності розслідування кримінальних правопорушень та забезпечення належного рівня гарантій прав і свобод учасників кримінального провадження.

З огляду на таке, варто умовно розподілити внесені під час воєнного стану зміни до кримінального процесуального законодавства на дві категорії: 1) поточні зміни; 2) зміни, які безпосередньо спричинені особливою правовою ситуацією. У контексті поточного реформування йдеться про ті нововведення, що не є наслідком виникнення особливої правової ситуації, зокрема були передбачені або заплановані незалежно від настання кризи, але їх реалізація відбулася саме в цей період.

До поточних можна віднести зміни, внесені до галузевої глави 21 КПК України. Так, на підставі Закону України № 2137-IX було реформовано наступні положення вказаної глави кримінального процесуального закону:

- ст. 263 – в частині найменування НС(Р)Д: «зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж» замінено на «зняття інформації з електронних комунікаційних мереж». Необхідність внесення змістовних поправок щодо назви вказаної НС(Р)Д зумовлена реформуванням законодавства у сфері електронних комунікацій (з 01.01.2022 р. втратив чинність Закон України

«Про телекомунікації» [225] та набрав чинності Закон України «Про електронні комунікації» [205]);

- ст. 268 – також в частині найменування НС(Р)Д: на додаток до наявного радіоелектронного засобу з'явилася синонімічна категорія – радіообладнання, а назва статті у чинній редакції викладена наступним чином – «установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу)» (на противагу попередній редакції «установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу»), що також пов'язано з реформами у законодавстві щодо електронних комунікацій. Також статтю було доповнено ч. 5, яка встановлює можливість проводити вказану НС(Р)Д без ухвали слідчого судді у випадку наявності заяви власника відповідного радіообладнання (радіоелектронного засобу);

- ст. ст. 248, 258, 265 – в аспекті гармонізації з оновленими редакціями ст. ст. 263 та 268;

- ст. 266 – у питанні зміни підходу до зберігання технічних засобів, що застосовувалися під час проведення НС(Р)Д, та носіїв інформації, де зафіксовані відповідні результати [71, с. 701 – 704; 199].

Аналізуючи зазначені законодавчі зміни до глави 21 КПК України можна зауважити, що вони мають здебільшого технічний, гармонізаційний або організаційний характер і не є прямим наслідком виникнення особливої правової ситуації чи частиною безпосереднього кризового реагування, а спрямовані на вдосконалення правозастосовної практики, усунення розбіжностей у термінології, погодження положень кримінального процесуального закону з іншими нормативно-правовими актами. Такі положення могли бути реформовані й за відсутності особливої правової ситуації, оскільки це відповідає загальним тенденціям розвитку та удосконалення кримінального процесуального законодавства. Це й підтверджує необхідність розмежування поточних змін, що є частиною еволюції правової системи, та змін, зумовлених винятковими обставинами, які потребують нестандартних підходів до правового регулювання, а отже можуть супроводжуватися додатковими ризиками.

В аспекті вивчення змін до кримінального процесуального законодавства, які безпосередньо спричинені нинішньою особливою правовою ситуацією, варто звернути увагу на норми спеціалізованого для такої кризової ситуації розділу IX-1 КПК України «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану», назва та зміст якого з 24.02.2022 р. зазнавали неодноразових й суттєвих змін. У цьому контексті дуже важливо зауважити, що положення розділу застосовуються лише у виключних випадках, коли це необхідно, а не універсально для усіх територій, де діє воєнний стан. Так, законодавець у багатьох випадках досить виправдано робить уточнення про те, що відповідні правила застосовуються тоді, коли «відсутня можливість» застосування звичайного порядку. Це запобігає невиправданому використанню відповідних положень у ситуаціях, коли відсутні об'єктивні перешкоди для здійснення кримінального провадження у звичайному порядку, мінімізує ризики зловживань з боку окремих суб'єктів, яким в умовах воєнного стану надані та / або розширені спеціальні повноваження.

Розділ окреслює широке коло «винятків із правил», можливих в умовах особливої правової ситуації воєнного стану – від зміни підходу до початку досудового розслідування, проведення С(Р)Д (у тому числі НС(Р)Д) та використання їх результатів, закінчення досудового розслідування до особливостей проведення судового розгляду та ухвалення судових рішень. Важливо також зазначити, що розділ загалом не містить окремих спеціалізованих норм, направлених на реформування саме інституту НС(Р)Д. Водночас окремі його загальні положення суттєво впливають на специфіку проведення НС(Р)Д та допустимість їх результатів в умовах воєнного стану.

У цьому контексті необхідно звернути увагу саме на ст. 615 КПК України «Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану», а саме положення п. п. 1 та 2 ч. 1. Так, абз. 2 п. 1 ч. 1 ст. 615 кримінального процесуального закону передбачено такі спеціальні правила щодо закріплення результатів проведення С(Р)Д (очевидно в тому числі й НС(Р)Д): «за відсутності можливості складання процесуальних документів про хід і результати

проведення слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій фіксація здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій» [118].

Вбачається, що такі спеціальні правила щодо фіксації С(Р)Д, для цілей з'ясування їх впливу на допустимість результатів НС(Р)Д в умовах особливої правової ситуації воєнного стану, варто розподілити на дві категорії: 1) особливості складання протоколу про проведення НС(Р)Д; 2) особливості застосування технічних засобів для фіксації НС(Р)Д.

Для з'ясування того, наскільки відрізняються й впливають на допустимість доказів, отриманих в результаті НС(Р)Д, спеціальні правила складання протоколу в умовах воєнного стану варто, перш за все, звернутися до положень ст. 252 КПК України, де у ч. 1 зазначено: «фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим цим Кодексом» [118]. За загальним правилом необхідно керуватися нормами ст. 106 КПК України, що закріплює обов'язок складання протоколу про проведення процесуальної дії «під час її проведення або безпосередньо після її закінчення» [118].

Зазначене дозволяє констатувати, що, на перший погляд, змінюється лише часовий проміжок, що надається для складання протоколу про проведення НС(Р)Д, що загалом є доволі обґрунтованим рішенням в умовах потенційно складної безпекової ситуації, перебоїв з електропостачання та руйнуванням інфраструктури [81, с. 490]. Водночас у випадку проведення НС(Р)Д, на відмінну від інших С(Р)Д, обов'язок складання протоколу взаємопов'язаний з необхідністю направлення такого протоколу з додатками прокурору після завершення НС(Р)Д, адже відповідно до ч. 3 ст. 252 КПК України «протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій передаються прокурору» [118].

Як можна зауважити, у випадку проведення НС(Р)Д не в загальному порядку, а в умовах особливої правової ситуації воєнного стану (коли на складання протоколу надано до 72 годин), виконання обов'язку щодо направлення протоколу прокурору протягом 24 годин дещо ускладнено або й неможливо. Це означає й фактичну неможливість використання таких доказів у доказуванні, адже норми КПК України покладають повноваження з вирішення питання про використання результатів НС(Р)Д у доказуванні саме на прокурора, який приймає відповідне рішення після отримання протоколів.

Отже, у випадку використання процесуальної можливості складання протоколів НС(Р)Д в порядку ст. 615 КПК України не виконується відразу декілька стадій у ланцюжку проведення, закріплення та використання результатів НС(Р)Д у доказуванні, що фактично означає недопустимість таких доказів. Зважаючи на це можна зробити висновок, що неврахування специфіки НС(Р)Д в контексті запровадження спеціальних норм для здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану негативно впливає на допустимість їх результатів, адже може призвести до втрати значної кількості доказової інформації та нівелює зусилля, витрачені на проведення НС(Р)Д під час особливої правової ситуації.

Зважаючи на вказане доцільно гармонізувати норми ст. 615 та глави 21 КПК України, а саме у ст. 252 передбачити уточнення, які б одночасно закріплювали можливість використання спеціальних правил щодо складання протоколів НС(Р)Д в умовах воєнного стану та уточнювали процедуру застосування таких правил саме у випадку фіксування результатів НС(Р)Д. Відповідно, необхідно ч. ч. 1 та 3 ст. 252 КПК України викласти у наступних редакціях:

- ч. 1 – «Фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим цим Кодексом, а в умовах воєнного стану – здійснюватися з урахуванням особливостей, визначених статтею 615 цього Кодексу. За результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії складається

протокол, до якого в разі необхідності долучаються додатки. Відомості про осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, у разі здійснення щодо них заходів безпеки можуть зазначатися із забезпеченням конфіденційності даних про таких осіб у порядку, визначеному законодавством.»;

- ч. 3 – «Протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій передаються прокурору, а у випадку застосування положень статті 615 цього Кодексу в умовах воєнного стану – не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту складання протоколів про проведення негласних слідчих (розшукових) дій.».

Внесення означених змін забезпечить узгодженість між нормами кримінального процесуального законодавства, дозволить уникнути правових колізій, що можуть виникнути під час використання спеціальних правил здійснення кримінального провадження та фіксації результатів процесуальних дій в умовах воєнного стану. Це дозволить мінімізувати ризики недопустимості результатів НС(Р)Д з причин недотримання строків передачі відповідних доказів прокурору, надавши можливість зберегти та використовувати такі докази в ході подальшого досудового розслідування та судового розгляду.

В контексті особливостей застосування технічних засобів для фіксації НС(Р)Д в умовах воєнного стану варту звернути увагу, що положення абз. 2 п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України надають загальну можливість фіксувати С(Р)Д чи інші процесуальні дії доступними технічними засобами. Як логічно слідує з використаної у статті конструкції, поняття «доступні технічні засоби» є доволі широким й може включати будь-які пристрої, що мають технічну можливість фіксувати та відтворювати інформацію.

Для з’ясування можливості застосування таких спеціальних правил в контексті проведення НС(Р)Д необхідно, в першу чергу, проаналізувати норми КПК України, що стосуються конкретних НС(Р)Д. Додатково варто зауважити, що не усі НС(Р)Д вимагають наявності технічних засобів як обов’язкового

атрибуту їх проведення та фіксування результатів. Як слушно вказує у дисертаційному дослідженні Ю. Поляк, НС(Р)Д залежно від обов'язковості застосування технічних засобів розподіляються на: 1) ті, процесуальна форма яких передбачає альтернативу застосовувати чи ні технічні засоби (наприклад, спостереження за особою, річчю або місцем); 2) ті, процесуальна форма проведення яких зумовлює обов'язкове застосування конкретних різновидів технічних чи спеціальних технічних засобів (наприклад, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, моніторинг банківських рахунків, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи) [145, с. 195 – 196]. Зважаючи на це, в контексті визначення можливості застосування означених норм ст. 615 КПК України, варто зосередитися на юридичному змісті саме тих НС(Р)Д, де застосування технічних засобів є обов'язковим.

Так, у главі 21 КПК України міститься наступне означення технічних засобів, що застосовуються при проведенні окремих НС(Р)Д:

- ч. 3 ст. 263 – «зняття інформації з електронних комунікаційних мереж полягає у проведенні із застосуванням *відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації*…»;
- ч. 1 ст. 268 – «установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) є негласною слідчою (розшуковою) дією, що полягає у *застосуванні технічних засобів для отримання від мережевої інфраструктури або мобільного кінцевого (термінального) обладнання відомостей про місцезнаходження мобільного кінцевого (термінального) обладнання (точки його підключення до мережі)*…»;
- ч. 1 ст. 270 – «аудіо-, відеоконтроль місця може здійснюватися під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину і полягає у здійсненні *прихованої фіксації відомостей за допомогою аудіо-, відеозапису*…» [118] тощо.

Як можна зауважити, застосовні у контексті НС(Р)Д технічні засоби мають свою специфіку, що зумовлено характером такого виду С(Р)Д загалом та

особливостями кожної окремої НС(Р)Д зокрема. Отже, доцільно зробити попередній висновок про те, що застосування положень ст. 615 КПК України щодо технічної фіксації у контексті проведення НС(Р)Д може призвести до порушення передбачених законом вимог та процедури їх проведення й фіксації результатів, що матиме негативний вплив на допустимість доказів та можливість їх використання у доказуванні.

Для підкріплення цієї тези варто також звернутися до спеціалізованого нормативного акта – наказу СБУ, Адміністрації державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 04.09.2018 р. № 1519/533 «Про затвердження нормативного документа "Технічні засоби для здійснення уповноваженими органами оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій у телекомунікаційних мережах загального користування України. Загальні технічні вимоги"», де визначено загальні технічні вимоги до технічних засобів, що використовуються для здійснення НС(Р)Д. Зокрема, у цьому нормативному документі описано характеристики, які повинні мати технічні засоби для можливості фіксації інформації, отриманої під час НС(Р)Д [210].

Важливим аспектом є те, що такі засоби мають відповідати певним стандартам безпеки, збереження конфіденційності інформації та можливості її достовірної ідентифікації. Використання ж інших «доступних технічних засобів» у порядку, визначеному ст. 615 КПК України, може не відповідати цим вимогам, що, своєю чергою, ставить під сумнів достовірність отриманої інформації та її допустимість як доказу в кримінальному провадженні.

Отже, враховуючи спеціальні технічні вимоги до засобів фіксації результатів НС(Р)Д, можна констатувати, що застосування загальних положень ст. 615 КПК України щодо використання будь-яких «доступних технічних засобів» у процесі НС(Р)Д без дотримання встановлених стандартів може призвести до недопустимості отриманих доказів, а отже є нерелевантним. Зважаючи на таке, для забезпечення правової визначеності у цьому питанні,

варто скоригувати положення абз. 2 п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України та викласти його у наступній редакції:

«За відсутності можливості складання процесуальних документів про хід і результати проведення слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій фіксація здійснюється доступними технічними засобами (крім випадків, передбачених главою 21 цього Кодексу) з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій.».

Запропоновані зміни до ст. 615 КПК України забезпечать узгодженість між правилами фіксації С(Р)Д, що можуть застосовуватися в умовах особливої правової ситуації, та спеціальними вимогами до проведення НС(Р)Д. Виключення НС(Р)Д з переліку процесуальних дій, де можливим є використання будь-яких «доступних технічних засобів», дозволить уникнути ризиків отримання доказів з порушенням встановлених стандартів та мінімізує ризики визнання результатів НС(Р)Д недопустимими.

У контексті аналізу положень п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України («відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 140, 163, 164, 170, 173, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245-248, 250 та 294 цього Кодексу, – такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором» [118]) можна зауважити, що вони є більш конкретними саме в контексті безпосереднього впливу на інститут НС(Р)Д. Так, у переліку повноважень слідчого судді, що можуть бути покладені на керівника органу прокуратури в умовах воєнного стану, зазначено ст. ст. 246 («Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій»), 247 («Слідчий суддя, який здійснює розгляд клопотань щодо негласних слідчих (розшукових) дій»), 248 («Розгляд клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії»), 250 («Проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді»).

Тобто в умовах особливої правової ситуації воєнного стану фокус з судового контролю зміщено на контроль прокурорський. Це фактично означає, що з процесу ініціювання, проведення та закріплення результатів таких процесуальних дій виключено незалежного арбітра, метою діяльності якого є виявлення та недопущення процесуальних порушень під час застосування інструментарію НС(Р)Д. Натомість відповідні повноваження передано одній зі сторін кримінального провадження, що не просто негативно впливає на баланс можливостей сторін в контексті принципу змагальності, а й створює значний ризик зловживань та ухвалення упереджених рішень щодо проведення та використання результатів НС(Р)Д.

Аналізуючи раціональність такого підходу варто, перш за все, вкотре наголосити, що в контексті НС(Р)Д судовий контроль має особливе значення – він є обов'язковою складовою правомірності проведення більшості НС(Р)Д, важливим елементом механізму стримувань та противаг, що покликаний забезпечити відповідність застосування таємних методів розслідування засадничим принципам кримінального процесу. Необхідно звернути увагу й на те, що в межах загальної процедури кримінального провадження для НС(Р)Д застосовується особливий вид судового контролю, відмінний від усіх інших процесуальних дій, – судовий контроль з боку суду апеляційної інстанції, адже слідчим суддею, уповноваженим на розгляд клопотань щодо НС(Р)Д, є слідчий суддя «апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – слідчий суддя Вищого антикорупційного суду» [118].

Обрання саме суду апеляційної інстанції як суб'єкта судового контролю в межах загального порядку кримінального провадження обґрунтовується необхідністю забезпечення підвищеного рівня контролю над процесуальними діями, які мають значний вплив на права та свободи людини й громадянина, адже НС(Р)Д, за своєю природою, є одним з найбільш інвазивних втручань у приватне життя особи, у більшості випадків здійснюються без відома особи, щодо якої

вони проводяться, а результати таких процесуальних дій можуть мати вирішальне значення для кримінального провадження. Саме тому необхідність санкціонування НС(Р)Д незалежним судовим органом, який має достатній рівень автономії від сторін процесу, є критично важливою.

Водночас аналізуючи норми, що застосовуються в умовах особливої правової ситуації воєнного стану, можна зауважити, що повноваження щодо судового контролю за НС(Р)Д не просто передані іншому незалежному органу, що могло б бути логічним з огляду на природу таких процесуальних дій, а фактично скасовані. Тобто, якщо в загальному порядку законодавець передбачає «підвищений стандарт судового контролю» за НС(Р)Д, делегуючи такі повноваження слідчим суддям апеляційних судів, то в умовах воєнного стану судовий контроль взагалі може бути відсутній.

Подібний підхід видається недоцільним, адже він не просто нівелює запроваджені процесуальні запобіжники від зловживань, а й створює ситуацію, коли використання інструментарію НС(Р)Д відбувається без жодної форми незалежного контролю. Це, своєю чергою, ставить під сумнів відповідність результатів НС(Р)Д критеріям допустимості, оскільки їх отримання не супроводжується дотриманням базових процесуальних гарантій.

Ця позиція підтверджується й практикою ЄСПЛ – Суд неодноразово наголошував на тому, що при проведенні таємних заходів цінності демократичного суспільства повинні якомога точніше дотримуватися й виражатися, серед іншого, в процедурах контролю [15; 19; 23], а надання органам влади дискреції щодо застосування таких таємних заходів у вигляді необмежених повноважень було б несумісним з принципом верховенства права [4; 26; 38].

На основі здійсненого аналізу цілком логічним є висновок про те, що передання повноважень щодо судового контролю за НС(Р)Д представнику сторони обвинувачення в умовах особливої правової ситуації воєнного стану суперечить базовим засадам кримінального провадження, зокрема верховенству права та змагальності, а отже є недоцільним.

Очевидно, що поточний законодавчий підхід щодо досліджуваного питання не узгоджується з критеріями допустимості доказів, а тому потребує коригування в аспекті відновлення й збереження незалежного контролю за проведенням НС(Р)Д. Вбачається, що в умовах особливої правової ситуації воєнного стану такі контрольні повноваження можуть бути передані слідчому судді того суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – найбільш територіально наближеному до нього суду, що може здійснювати правосуддя, або іншому суду, визначеному в порядку, передбаченому законодавством. Враховуючи зазначене, необхідно внести зміни до п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України, а саме виключити ст. ст. 246, 247, 248, 250 з переліку таких, де повноваження слідчого судді можуть здійснюватися керівником відповідного органу прокуратури, й викласти його у наступній редакції:

«відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 140, 163, 164, 170, 173, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245 та 294 цього Кодексу, – такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором.».

Крім того, необхідно в окремому пункті викласти ті повноваження щодо НС(Р)Д, які в умовах воєнного стану передаються суду першої інстанції. Вбачається, що для збереження логіки змісту ч. 1 ст. 615 КПК України найбільш доцільно такий пункт розташувати відразу після п. 2. Отже, необхідно доповнити ч. 1 ст. 615 КПК України п. 3 наступного змісту:

«відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 246, 247, 248 та 250 цього Кодексу, – такі повноваження виконує слідчий суддя того суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – найбільш територіально

наближеного до нього суду, що може здійснювати правосуддя, або іншого суду, визначеного в порядку, передбаченому законодавством;».

З урахуванням таких змін, п. п. 3-6 чинної редакції ч. 1 ст. 615 КПК України необхідно вважати п. п. 4-7 ч. 1 ст. 615 КПК України.

Передача відповідних повноважень суду першої інстанції, який продовжує функціонувати в умовах воєнного стану, дозволить хоча б частково зберегти незалежний контроль за проведенням НС(Р)Д. Такий підхід сприятиме забезпеченню дотримання базових процесуальних гарантій навіть в умовах особливої правової ситуації, мінімізує ризики зловживань та дозволить уникнути ситуацій, коли сторона обвинувачення отримує безконтрольний механізм втручання у права людини.

Крім того, запропоновані зміни дозволять забезпечити відповідність процедури санкціонування та проведення НС(Р)Д критеріям допустимості доказів, визначеним як національним законодавством, так і міжнародними стандартами. Отже, саме відновлення судового контролю за НС(Р)Д, навіть у воєнний час, забезпечить ефективний механізм перевірки обґрунтованості застосування негласних заходів та унеможливить використання доказів, отриманих з порушенням кримінального процесуального законодавства.

Здійснений аналіз чітко демонструє, що використання інструментарію НС(Р)Д в умовах особливої правової ситуації потребує й особливого зваженого підходу та збереження процесуальних запобіжників (зокрема незалежного контролю), які є обов’язковою умовою допустимості результатів таких процесуальних дій. Отже, при кризовому реформуванні кримінального процесуального законодавства недоцільно автоматично поширювати на інститут НС(Р)Д загальні норми, призначені для регулювання порядку проведення інших процесуальних дій, оскільки вони не враховують специфіку таємних заходів, зокрема рівень втручання в права людини та негласний характер. Ігнорування цієї специфіки може суттєво вплинути на допустимість, оскільки належний рівень процесуальних гарантій, зокрема незалежний контроль, є ключовою

умовою правомірності проведення НС(Р)Д та подальшого використання отриманих результатів у доказуванні.

3.2. Значення перекваліфікації кримінального правопорушення для допустимості доказів, одержаних під час негласних слідчих (розшукових) дій

Одним з практичних аспектів, який викликає серйозні дискусії у правозастосовній практиці, є вплив перекваліфікації кримінального правопорушення на допустимість доказів, зібраних у межах НС(Р)Д. Так, на початкових етапах розслідування кваліфікація дій особи часто базується на припущеннях щодо наявності складу тяжкого або особливо тяжкого злочину, що й дає підстави для проведення НС(Р)Д. Водночас подальший процес досудового розслідування й зібрані докази можуть свідчити про необхідність зміни кваліфікації діяння на кримінальний проступок або нетяжкий злочин, де можливість використання інструментарію більшості НС(Р)Д не передбачена КПК України.

Оскільки нині у положеннях кримінального процесуального законодавства відсутні норми, які б передбачали правила й алгоритм дій при перекваліфікації діяння на менш суспільно небезпечний злочин чи проступок, постає питання про правомірність і допустимість результатів НС(Р)Д у таких випадках. Великою мірою це пов’язано з ризиком зловживань, що потенційно містить у собі механізм перекваліфікації, – розуміючи, що вчинене не відповідає критеріям тяжкого чи особливо тяжкого злочину, органи досудового розслідування можуть навмисно попередньо кваліфікувати діяння як злочин відповідної тяжкості, що юридично дозволяє отримати докази за допомогою НС(Р)Д. Надалі правопорушення перекваліфіковується у менш суспільно небезпечне, проте проведені й закріплені результати НС(Р)Д уже долучені до матеріалів кримінального провадження та використовуються у доказуванні.

Вбачається, що здійснення некоректної попередньої кваліфікації й подальша перекваліфікація діяння без дотримання чітких критерії й правил є ознакою недобросовісного використання процесуальних можливостей, а подібні

дії здатні підірвати довіру до системи правосуддя, адже сприймаються як спроба обійти обмеження, передбачені законом. Саме тому проблема використання результатів НС(Р)Д у випадках перекваліфікації набуває загальносистемного значення, адже відображає загрозу зловживань у процесі кваліфікації кримінальних правопорушень і потенційне викривлення мети кримінального судочинства. Це й зумовлює те, що питання допустимості таких доказів стає предметом активних дискусій як у доктрині кримінального процесуального права, так і у правозастосовній практиці.

У питанні можливості використання результатів НС(Р)Д у кримінальних провадженнях, де відбулася перекваліфікація, доктрина, як і судова практика, демонструє різні підходи. Акцентуючи увагу на позиціях науковців, варто відзначити існування принаймні трьох позицій щодо досліджуваного питання: 1) неможливість використання результатів НС(Р)Д у подальшому доказуванні; 2) оцінка результатів НС(Р)Д в межах первинної кваліфікації кримінального правопорушення; 3) казуїстичний підхід, де рішення про допустимість чи недопустимість результатів НС(Р)Д у перекваліфікованому провадженні приймається на основі оцінки та беручи до уваги конкретні фактичні обставини кожного кримінального провадження. Варто уточнити, що йдеться про ситуації, коли отримані результати НС(Р)Д в цілому відповідають базовим критеріям допустимості (ініційовані та одержані належними суб’єктами, з належного джерела, з дотриманням належної процедури отримання й закріплення), а оцінити необхідно саме вплив перекваліфікації на допустимість таких результатів НС(Р)Д.

Вчені, які підтримують перший підхід, стверджують, що проведення й використання результатів НС(Р)Д у провадженнях щодо менш суспільно небезпечних кримінальних правопорушень прямо суперечить положенням КПК України, які чітко обмежують можливість застосування більшості таких заходів виключно для цілей розслідуваннях тяжких й особливо тяжких злочинів. Науковці виступають за те, що недотримання процедурних вимог на етапі первинної кваліфікації діяння має автоматично виключати можливість

використання отриманих доказів незалежно від подальших обставин кримінального провадження.

Так, І. Чупрікова наполягає на необхідності безальтернативного визнання таких доказів недопустимими та пропонує доповнити ч. 2 ст. 87 КПК України, яка визначає поняття та зміст категорії «недопустимі докази», пунктом, що окреслює неможливість використання результатів НС(Р)Д у провадженнях, де діяння було перекваліфіковано на менш тяжке [258, с. 138].

Подібної точки зору дотримується й І. Рогатюк, вказуючи, що «правильним рішенням у цій ситуації буде не враховувати результати НСРД при прийнятті рішення у кримінальному провадженні. Адже згідно зі ст. 86 КПК України, недопустимий доказ, який отриманий не в порядку, встановленому законом, не може бути прийнятий при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення» [228, с. 274].

Хоча такий підхід має певну раціональність, проте він не позбавлений недоліків, які можуть мати суттєвий вплив на справедливість та ефективність кримінального провадження. Абсолютна заборона використання результатів НС(Р)Д у випадках перекваліфікації діяння створює ризик втрати важливих доказів, які можуть бути важливими для встановлення істини у кримінальному провадженні. Це особливо актуально у випадках, коли докази, отримані через НС(Р)Д, підтверджують факти, що суттєво впливають на доведення вини або невинуватості особи.

Крім того, така точка зору дещо не враховую чинні положення кримінального процесуального закону, зокрема ст. ст. 214 та 5. Так, норми п. 5 ч. 5 ст. 214 КПК України чітко закріплюють необхідність внесення до ЄРДР таких відомостей, як «попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність» [118]. Отже, законодавство визначає можливість змінювати кваліфікацію протягом розслідування залежно від виявлених обставин, адже на етапі внесення відомостей до ЄРДР органи досудового розслідування часто діють на підставі обмеженої інформації, тому неточності в

первинній кваліфікації можуть бути об’єктивними та виправданими. Це забезпечує гнучкість і адаптивність процесу, дозволяючи оперативно реагувати на зміни в обставинах кримінального провадження, уточнювати кваліфікацію залежно від нових доказів і забезпечувати належну правову оцінку вчиненого діяння.

Відповідно до ст. 5 КПК України, яка стосується дії кримінального процесуального закону в часі, «процесуальна дія проводиться, а процесуальне рішення приймається згідно з положеннями цього Кодексу, чинними на момент початку виконання такої дії або прийняття такого рішення» [118]. На підставі цього цілком логічним є висновок про те, що проведення НС(Р)Д у провадженні, яке було розпочато за ознаками виявлення правопорушення відповідної категорії – тяжкого або особливо тяжкого злочину, не дивлячись на подальшу перекваліфікацію, загалом не суперечить положенням КПК України.

Враховуючи зазначене, підхід науковців, що підтримують точку зору про неможливість використання результатів НС(Р)Д у подальшому доказуванні, викликає сумніви щодо доцільності застосування в сучасних умовах. Насамперед він надмірно формалізує процес оцінки допустимості доказів, зосереджуючись виключно на процедурних аспектах, а не на суті зібраної інформації. Це робить його малопридатним для забезпечення справедливого і збалансованого кримінального провадження, адже використання такого підходу може призводити до ситуацій, коли докази, що є критично важливими для встановлення об’єктивної істини, автоматично визнаються недопустимими, навіть якщо їх отримання було обґрунтованим і відповідало потребам розслідування на момент проведення НС(Р)Д.

Прихильники другого підходу підтримують необхідність оцінки результатів НС(Р)Д за правилами первинної кваліфікації кримінального правопорушення, не дивлячись на подальшу перекваліфікацію діяння. Такий підхід ґрунтується на тому, що на момент ухвалення рішення про проведення НС(Р)Д кваліфікація діяння та кримінальна процесуальна діяльність здійснювалася на основі наявних на той час доказів й чинних для конкретних

видів кримінальних правопорушень процесуальних норм. Водночас перекваліфікація діяння, на думку вчених, не повинна ретроспективно впливати на законність уже здійснених процесуальних дій, адже це дозволяє зберегти важливі докази, отримані законним шляхом, що можуть бути ключовими для встановлення істини у провадженні.

Так, І. Гловюк наголошує, що визнання результатів НС(Р)Д у перекваліфікованих провадженнях недопустимими доказами є надто категоричним рішенням й «якщо на момент проведення негласної слідчої (розшукової) дії діяння було кваліфіковано як тяжкий або особливо тяжкий злочин, підстав для визнання відомостей, що отримані у результаті проведення цієї дії, недопустимими доказами, немає» [73, с. 547]. А. Панова вважає, що необхідно «виходити з наявності на момент проведення НС(Р)Д достатніх підстав для обґрунтованого припущення щодо вчинення особою діяння, яке кваліфікується відповідно до КК як тяжкий або особливо тяжкий злочин. Якщо такі підстави дійсно були наявними, фактичні дані, отримані в результаті проведення НС(Р)Д, можуть бути доказами» [138, с. 15]. Подібні висновки відображені й в наукових напрацюваннях Г. Крет, що не лише звертає увагу на можливість використання результатів НС(Р)Д у таких провадженнях, а й зауважує, що така процедура не вимагає отримання жодних додаткових погоджень, зокрема ухвали слідчого судді [114, с. 92].

Не дивлячись на те, що попередньо здійснений аналіз частково пояснює раціональність другого підходу, проте він також є занадто радикальним й однобоким. Абсолютна орієнтація на первинну кваліфікацію діяння, не враховуючи обставини з огляду на які було здійснено подальшу перекваліфікацію, є так само занадто формалістичною, адже може призвести до невиправданої легітимації доказів у провадженнях, де попередня кваліфікація була завідомо хибною й здійснювалася саме з метою отримання доказів за допомогою НС(Р)Д. Відповідно, як і у першому підході, орієнтація виключно на первинну кваліфікацію є недостатньою для досягнення належного рівня

ефективності кримінального процесу й запобігання необґрунтованому втручанню у права і свободи людини.

Зазначене чітко демонструє, що належна оцінка допустимості результатів НС(Р)Д у кримінальних провадженнях, де було здійснено перекваліфікацію діяння на менш тяжке, вимагає більш гнучкого (адаптивного, казуїстичного) підходу, що враховуватиме саме фактичні й особливі для кожного провадження обставини, які зумовили перекваліфікацію. Зважаючи на раціональність такого підходу, значна частка науковців схиляються до необхідності оцінки допустимості або ж недопустимості таких результатів НС(Р)Д на основі низки обставин, що передували й зумовили перекваліфікацію.

Систематизуючи погляди науковців, які підтримують казуїстичний підхід, можна зауважити, що більшість вчених наголошують на необхідності встановлення факту «легітимості» первинної кваліфікації діяння як тяжкого чи особливо тяжкого злочину й дослідження тих обставин та документів, що стали підставою для перекваліфікації.

На думку О. Соколова, «суд, вивчаючи зібрані матеріали, має звертати увагу на те, чи не було навмисно завищено ступінь тяжкості вчиненого злочину слідчим або прокурором з метою отримання дозволу на проведення НС(Р)Д» [238, с. 99]. А. Шило у цьому ж контексті пропонує покласти обов’язок доведення перед судом наявності обставин, що стали підставою для первинної кваліфікації злочину як тяжкого чи особливо тяжкого, на прокурора [262, с. 99 – 100]. М. Тішин стверджує, що у подібних випадках «треба оцінювати підстави для первинної кваліфікації, і таку оцінку має здійснити прокурор», а також пропонує вирішувати питання щодо допустимості результатів НС(Р)Д на основі з’ясування низки факторів (як то підстави для перекваліфікації, їх перевірка, обставини, що перешкоджали первинній кваліфікації) [247, с. 113 – 114], що є досить вдалою пропозицією, адже дозволяє врахувати багато змістовних аспектів, які вплинули на прийняття рішення про проведення НС(Р)Д та перекваліфікацію.

Зазначене дозволяє стверджувати, що казуїстичний підхід є перспективним напрямом у вирішенні питання про допустимість результатів НС(Р)Д у провадженнях, де мала місце перекваліфікація. Він дає змогу уникнути невиправданого формалізму, забезпечуючи об'єктивну оцінку процесуальних рішень у кожному окремому провадженні. Зокрема, акцент на аналізі фактичних обставин та документів, на основі яких здійснювалася первинна кваліфікація й проводилися НС(Р)Д, а також на встановленні об'єктивних підстав для перекваліфікації дозволяє створити необхідний баланс між забезпеченням прав сторін процесу та досягненням цілей кримінального провадження.

Відсутність чіткої законодавчої регламентації питання використання результатів НС(Р)Д у випадках подальшої перекваліфікації діяння негативно позначається й на судовій практиці, яка є дещо непослідовною – в одних випадках результати НС(Р)Д визнаються допустимими на підставі первинної кваліфікації діяння, тоді як в інших – аналогічні докази виключаються через подальшу зміну кваліфікації. Такий стан справ породжує сумніви в об'єктивності судового розгляду й підриває довіру до правової системи в цілому.

До 2020 р. різнорідність практики у досліджуваному питанні була властива як для рішень судів першої та апеляційної інстанцій, так і для ВС, що чітко демонструється наступними прикладами:

- у постанові від 07.06.2018 р. у справі № 604/1071/14-к звернено увагу на те, що НС(Р)Д у вигляді контролю за вчиненням злочину, відповідно до ч. 2 ст. 246 КПК України, можуть проводитись щодо тяжких та особливо тяжких злочинів. Водночас інкриміноване ОСОБА_1 кримінальне правопорушення було перекваліфіковане з ч. 3 на ч. 1 ст. 368 КК України 20.06.2014 р., тобто в день проведення відповідних негласних заходів. Згідно з чинною на той час редакцією ст. 12 КК України, діяння, передбачене ч. 1 ст. 368 КК України, було злочином середньої тяжкості, а тому результати НС(Р)Д правильно визнані недопустимими доказами [149];

- у постанові від 11.10.2018 р. у справі № 1-кп/754/73/16 також вказано, що «судом апеляційної інстанції правильно встановлено, що негласні слідчі

(розшукові) дії відповідно до ст. 246 КПК України можуть проводитись щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, але до суду стороною обвинувачення скерований обвинувальний акт, яким ОСОБА_7 висунуте обвинувачення за ч. 1 ст. 368 КК України. Відповідно до ст.12 КК України, злочин, передбачений ч. 1 ст. 368 КК України, є злочином середньої тяжкості, а тому результати негласних слідчих дій правильно визнані недопустимими доказами» [74, с. 8; 163];

- у постанові від 27.11.2018 р. у справі № 132/2210/15-к зазначено наступне: з матеріалів провадження зрозуміло, що 03.06.2015 р. внесено відомості до ЄРДР за заявою засудженого ОСОБА_3 про вимагання у нього молодшим інспектором відділу нагляду і безпеки цієї установи виконання покарань ОСОБА_2 неправомірної вигоди за правовою кваліфікацією – ч. 3 ст. 368 КК України. А оскільки НС(Р)Д проводились в межах кримінального провадження щодо тяжкого злочину (ч. 3 ст. 368 КК України), тому й порушень вимог ч. 2 ст. 246 КПК України, про які вказує в касаційній скарзі захисник, не встановлено [188];

- у постанові від 17.12.2019 р. у справі № 682/1595/17 також визначено, що «доводи в скарзі щодо незаконного використання доказів за результатами НСРД після перекваліфікації дій ОСОБА_6 на ч. 4 ст. 27, ч. 2 ст. 15 і ч. 1 ст. 369 КК є безпідставними. Твердження засудженого про те, що в органів досудового розслідування не було підстав для попередньої кваліфікації його дій за кваліфікуючою ознакою «вимагання», у зв’язку з чим докази, отримані внаслідок незаконного, на думку засудженого, проведення НСРД, є недопустимими, Суд не бере до уваги, оскільки питання правильності кваліфікації дій винного при внесенні відомостей до ЄРДР не є предметом розгляду касаційного суду» [169].

01.04.2020 р. ККС ВС було прийнято постанову у справі № 607/15414/17, яка закріпила наступну правову позицію суду щодо проваджень, де після проведення НС(Р)Д кваліфікацію діяння було пом’якшено: «у разі здійснення перекваліфікації злочину з тяжкого або особливо тяжкого на нетяжкий, докази, отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, можуть використовуватися в доказуванні за умови, що на момент отримання дозволу та

їх проведення до Єдиного реєстру досудових розслідувань були внесені відомості про кримінальне правопорушення за попередньою правовою кваліфікацією злочину як тяжкого або особливо тяжкого. У таких випадках, відсутні порушення вимог ч. 2 ст. 246 КПК» [115; 150]. Така правова позиція загалом лишається незмінною та послідовно застосовується в інших схожих справах, які розглядаються ВС, що підтверджується постановами від 29.03.2021 р. у справі № 554/5090/16-к [192], від 28.03.2023 р. у справі № 234/22081/19 [189], від 21.03.2024 р. у справі № 127/9259/21 [172], від 10.12.2024 р. у справі № 163/2670/21 [161].

Послідовність судової практики в цілому варто сприйняти позитивно, адже це сприяє передбачуваності судових рішень і зміцненню правової визначеності. Однак стандартизований підхід до використання результатів НС(Р)Д, без детального аналізу фактичних обставин кожного кримінального провадження, є недостатньо гнучким і не враховує індивідуальних особливостей конкретного провадження. Такий формальний підхід може призводити до хибних висновків, зокрема до визнання допустимими результатів НС(Р)Д у випадках, коли первинна кваліфікація була свідомо перебільшеною, або ж до виключення важливих доказів, зібраних у межах обґрунтованого та законного розслідування.

Отже, незважаючи на важливість єдності правозастосовної практики, варто зосередитися на більш адаптивному та казуїстичному підході до оцінки результатів НС(Р)Д, що дозволить забезпечити не лише правову визначеність, але й об’єктивність прийняття рішень про допустимість / недопустимість таких результатів, нівелюючи ризики формалістичної позиції.

Важливим є дослідження судами усіх ланок тих фактичних обставин, за яких відбувалася перекваліфікація. Так, необхідно з’ясувати якими мотивами керувалися відповідні суб’єкти при відкритті провадження за певною статтею КК України, чи були на момент початку досудового розслідування наявні відомості, що вказували б на необхідність кваліфікації вчиненого діяння за іншою нормою кримінального закону, чи свідчать дії сторони обвинувачення

про навмисну початкову кваліфікацію вчиненого діяння за статтею КК України, що передбачає більш сувору відповідальність, тощо [79, с. 447].

Водночас для дієвості такого підходу необхідно розробити чіткий алгоритм з критеріями оцінки обставин кримінального провадження, який стане орієнтиром у вирішенні питань, пов'язаних із допустимістю доказів, отриманих за результатами НС(Р)Д, при перекваліфікації діяння на менш суспільно небезпечне.

Саме запровадження комплексного алгоритму дозволить забезпечити системний і всебічний аналіз кожного кримінального провадження, з урахуванням як юридичних, так і фактичних аспектів [80, с. 108]. Такий підхід сприятиме досягненню двох основних цілей: по-перше, мінімізації ризиків визнання допустимими доказів, отриманих із порушенням законодавчих норм або за відсутності достатніх підстав для проведення НС(Р)Д; по-друге, забезпеченню можливості використання доказів, які були отримані законно й обґрунтовано, незважаючи на подальшу зміну кваліфікації діяння.

Отже, задля забезпечення всебічної оцінки результатів НС(Р)Д у кримінальних провадженнях, де було проведено такі С(Р)Д й відбулася подальша перекваліфікація діяння на менш суспільно небезпечне, доцільно виходити з необхідності аналізу широкого кола наступних факторів, що впливають на допустимість таких доказів:

- ***Підстави для первинної кваліфікації діяння як тяжкого чи особливо тяжкого*** – необхідно встановити, які саме обставини, докази або їх сукупність слугували основою для початкової кваліфікації та внесення відомостей до ЄРДР як тяжкого або особливо тяжкого злочину. Важливо визначити, чи були такі дії слідчого або прокурора обґрунтованими й базувалися на об'єктивних даних або ж кваліфікація була результатом суб'єктивного бачення сторони обвинувачення;

- ***Можливість отримання відомостей, що свідчили про необхідність перекваліфікації, до проведення НС(Р)Д*** – потрібно з'ясувати, чи існували відомості, які могли вказувати на менш тяжкий характер кримінального правопорушення, до проведення НС(Р)Д та чи використала сторона

обвинувачення усі процесуальні можливості для отримання відповідних доказів (чи було допитано свідків, витребувано документи, проведено інші С(Р)Д, результати яких могли вплинути на зміну кваліфікації);

- ***Проведення інших С(Р)Д та отримання доказів до моменту перекваліфікації*** **–** у випадку, коли після початкової кваліфікації діяння як тяжкого чи особливо тяжкого злочину було проведено лише базові С(Р)Д та НС(Р)Д, а згодом відразу здійснено перекваліфікацію на менш тяжке правопорушення, це викликає обґрунтовані сумніви щодо правомірності, об'єктивності та добросовісності первинної кваліфікації. Така ситуація може свідчити про те, що первинна кваліфікація була здійснена з метою створення формальних підстав для проведення НС(Р)Д, а не на основі реальної оцінки обставин і доказів;

- ***Часовий проміжок між проведенням НС(Р)Д і перекваліфікацією*** **–** тривалість періоду між первинною кваліфікацією діяння, проведенням НС(Р)Д та наступною перекваліфікацією може мати суттєве значення для оцінки правомірності та обґрунтованості дій сторони обвинувачення. Якщо між зазначеними етапами минув значний час, це може свідчити про те, що на момент проведення НС(Р)Д первинна кваліфікація була виправданою. З іншого боку, швидка перекваліфікація після проведення НС(Р)Д, особливо якщо це відбулося відразу після завершення негласних заходів, може викликати сумніви щодо обґрунтованості початкової кваліфікації. У такому разі помітним є ризик маніпулювання кваліфікацією як інструментом для проведення процесуальних дій, які були б недоступними у провадженнях за менш тяжкими суспільно небезпечними діяннями;

- ***Підстави для перекваліфікації*** – для всебічної оцінки необхідно з'ясувати, чи здійснювалася перекваліфікація на основі доказів, які об'єктивно вказували на необхідність зміни правової кваліфікації діяння, або ж вона стала наслідком розсуду слідчого чи прокурора, без посилання на нові обставини й отримані докази. Якщо перекваліфікація зумовлена нововиявленими доказами, що стали доступними лише після проведення НС(Р)Д (наприклад, показання,

експертні висновки або інші матеріали, які впливають на правову оцінку вчиненого), це може свідчити про виправданість і обґрунтованість первинної кваліфікації. Натомість перекваліфікація, що здійснюється без посилання на відповідні обставини або виключно на основі розсуду сторони обвинувачення, викликає серйозні сумніви щодо добросовісності первинної кваліфікації;

- ***Значення результатів НС(Р)Д для встановлення істини у кримінальному провадженні*** – варто враховувати, чи є отримані результати НС(Р)Д критично важливими для доведення вини або невинуватості особи, а також їхню роль у встановленні об'єктивної істини у провадженні. Оцінюючи вагу таких доказів, необхідно з'ясувати, чи є вони єдиними доказами, що підтверджують обставини, які підлягають доказуванню, або ж доведення таких обставин підкріплюється іншими доказами.

Якщо результати НС(Р)Д є єдиним / головним джерелом доказової інформації, необхідно приділити особливу увагу оцінці обставин їх отримання, особливо у ситуаціях, коли відбулася подальша перекваліфікація діяння на менш суспільно небезпечне. Відповідно, якщо певні обставини підтверджуються сукупністю доказів, які відповідають критеріям належності, допустимості та достовірності, ризик виключення результатів НС(Р)Д з процесу доказування зменшується, навіть у випадках подальшої перекваліфікації, оскільки такі результати виступають частиною ширшого комплексу доказової бази, що забезпечує встановлення істини у кримінальному провадженні.

Схожу позицію неодноразово висловлював у своїй практиці ЄСПЛ, наголошуючи, що у випадках, коли доказ є вирішальним для прийняття рішення у справі, на суд покладається підвищений обов'язок перевірки відповідності такого доказу вимогам ЄКПЛ. Водночас, якщо доказ має дуже вагомий характер і відсутній ризик його недостовірності (в тому числі з огляду на існування інших доказів, що підтверджують певні факти), необхідність у підтверджувальних доказах відповідно зменшується [3; 20; 39].

Запропонований алгоритм має значний потенціал для вдосконалення процесуальної діяльності в аспекті оцінки допустимості доказів, отриманих за

результатами НС(Р)Д у провадженнях з подальшою перекваліфікацією діяння на менш суспільно небезпечне. Його запровадження забезпечить системний і прозорий підхід до аналізу обставин отримання доказів, що сприятиме підвищенню об'єктивності та справедливості судових рішень. Такий алгоритм може бути ефективно використаний судами всіх інстанцій, органами досудового розслідування, а також прокурорами для визначення доцільності використання результатів НС(Р)Д у доказуванні. Крім того, він слугуватиме орієнтиром для сторони захисту у формуванні аргументів щодо можливості / неможливості використання таких доказів для доведення вини чи невинуватості особи.

Водночас для застосовності й дієвості такого алгоритму необхідно внести низку доповнень до кримінального процесуального законодавства України, що регламентуватимуть можливість використання результатів НС(Р)Д після перекваліфікації діяння на менш суспільно небезпечне, одночасно закріплюючи обов'язок оцінити такі докази за пропонованим вище алгоритмом. Це забезпечить єдиний стандарт оцінки результатів НС(Р)Д, прозорість і передбачуваність судових рішень, мінімізуючи ризики як необґрунтованого виключення доказів з процесу доказування, так і їх використання всупереч основоположним засадам кримінального провадження.

Перш за все, у нормах КПК України необхідно передбачити саме можливість використання результатів НС(Р)Д у перекваліфікованих провадженнях. Водночас наведений алгоритм (критерії), на основі яких буде встановлюватися допустимість / недопустимість таких доказів, доцільніше закріпити у тексті Інструкції, оскільки саме у цьому нормативному акті конкретизовано окремі процедурні питання проведення та використання результатів НС(Р)Д у доказуванні.

На основі вказаного, доцільно доповнити ч. 2 ст. 246 КПК України абзацом другим наступного змісту:

«У разі зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення на кримінальний проступок або нетяжкий злочин після проведення негласних слідчих (розшукових) дій, їх результати можуть бути використані у доказуванні

в межах того самого кримінального провадження за умови відповідності критеріям, передбаченим законодавством.».

Текст Інструкції необхідно доповнити п. 1.15 наступного змісту:

«При оцінці результатів негласних слідчих (розшукових) дій, отриманих у кримінальному провадженні, де відбулася зміна правової кваліфікації кримінального правопорушення на кримінальний проступок або нетяжкий злочин, й вирішенні питання про допустимість таких доказів враховуються наступні критерії:

- підстави для первинної кваліфікації кримінального правопорушення як тяжкого чи особливо тяжкого злочину;
- можливість отримання відомостей, що свідчили про необхідність перекваліфікації, до проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- проведення інших слідчих (розшукових) дій та отримання доказів до моменту зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення;
- часовий проміжок між проведенням негласних слідчих (розшукових) дій та зміною правової кваліфікації кримінального правопорушення;
- підстави для зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення;
- значення результатів негласних слідчих (розшукових) дій для встановлення істини у кримінальному провадженні.».

Внесення запропонованих змін до законодавства забезпечить дієвість алгоритму оцінки результатів НС(Р)Д у випадку перекваліфікації, дозволить усунути прогалини у правозастосуванні, створити умови для об’єктивної перевірки таких доказів й уникнення формалістичного підходу до їх виключення чи прийняття. Завдяки цьому буде досягнуто більшої гнучкості у процесі оцінки результатів НС(Р)Д й використання їх у доказуванні.

ВИСНОВКИ

1. Результати НС(Р)Д – це сукупність доказів, що негласно (таємно) отримуються спеціально уповноваженими суб'єктами винятково у випадках неможливості застосування інших способів збирання доказів та характеризуються особливим порядком закріплення й використання у доказуванні, регламентованим системою законодавчих актів.

Результатам НС(Р)Д властиві такі характеристики: юридична паритетність використання у доказуванні (у порівнянні з іншими С(Р)Д); негласний (таємний) спосіб отримання; їх отримання є винятковим способом збирання доказів; спеціальний порядок санкціонування отримання; специфічний набір суб'єктів, що беруть участь в отриманні; спеціальна процедура закріплення та подальшого використання в кримінальному провадженні; порядок їх отримання регламентується розгалуженою системою законодавчих актів.

2. Допустимість результатів НС(Р)Д – це властивість результатів НС(Р)Д, яка обумовлює можливість їх використання як доказів у кримінальному провадженні за умови дотримання вимог щодо належних суб'єктів, належного джерела та належної правової процедури одержання й закріплення відповідних результатів. Критеріями, що доцільно використовувати для оцінки результатів НС(Р)Д щодо допустимості, є: належний суб'єкт, належне джерело, належна правова процедура отримання та закріплення відповідних доказів.

3. Прокурор є ключовим суб'єктом в аспекті ініціювання, проведення та контролю за проведенням НС(Р)Д. Водночас системна неврегульованість його повноважень у цій сфері створює як правові, так і практичні ризики, що обумовлює нагальну потребу у вдосконаленні чинного нормативного регулювання. Зокрема, необхідним є:

- усунення нормативної неоднозначності щодо меж участі прокурора у проведенні НС(Р)Д, що чітко розмежує його функції процесуального керівництва від функцій безпосереднього виконавця, шляхом виключення нормативного положення щодо можливості прокурора самостійно проводити НС(Р)Д (запропоновано відповідні зміни до ст. 36 КПК України);

- закріплення фіксованого строку для розгляду прокурором клопотань слідчого до слідчого судді про проведення НС(Р)Д – обґрунтованим видається встановлення строку розгляду таких клопотань, аналогічного передбаченому для слідчого судді, тобто не більше шести годин з моменту надходження (запропоновано відповідні зміни до п. 2.4 Інструкції);

- погодження норм КПК України щодо надання доручень на проведення НС(Р)Д уповноваженим оперативним підрозділам з положеннями Інструкції та правозастосовної практики, чітко закріпивши можливість прокурора надавати відповідні доручення у кримінальному процесуальному законі (запропоновано відповідні зміни до ст. 246 КПК України);

- чітке визначення переліку НС(Р)Д, щодо яких прокурор уповноважений заборонити їх проведення або припинити подальше проведення – у контексті заборони відповідна компетенція має охоплювати ті процесуальні дії, стосовно яких прокурор або наділений правом самостійного прийняття рішення про їх проведення, або здійснює погодження клопотання слідчого для звернення до слідчого судді; щодо припинення вже розпочатих НС(Р)Д, якщо у подальшому проведенні процесуальної дії відпала необхідність, – такий обов'язок має поширюватися на всі НС(Р)Д, незалежно від суб'єкта ініціювання та/або надання дозволу на проведення, адже має на меті запобігти безпідставному або надмірному втручанню у права особи в умовах зміни обставин кримінального провадження (запропоновано відповідні зміни до ч. 3 ст. 246, ч. 5 ст. 249 КПК України, п. п. 3.6, 3.7 Інструкції);

- врахування таких критеріїв (умов), за наявності яких прокурор вправі ухвалити рішення про заборону проведення або припинення подальшого здійснення НС(Р)Д: дотримання процесуальних вимог (зокрема, проведення НС(Р)Д щодо злочину відповідної тяжкості, здійснення процесуальних дій уповноваженим суб'єктом, наявність належної судової санкції тощо); відповідність НС(Р)Д принципам необхідності, пропорційності та мінімізації втручання у права людини; відсутність ознак незаконності або перевищення меж санкціонованого втручання у приватне життя; відсутність обставин, які свідчать про досягнення

мети НС(Р)Д, що робить їх подальше здійснення недоцільним; відсутність істотних ризиків незаконного порушення прав людини, включно з ризиками провокації злочину чи створення штучних підстав для кримінального переслідування; відсутність загрози для безпеки учасників кримінального провадження, оперативних працівників або третіх осіб у разі продовження НС(Р)Д; відповідність цілей НС(Р)Д завданням кримінального провадження та неможливість досягнення цих цілей шляхом проведення інших процесуальних дій;

- визначення початку обчислення строку повідомлення осіб, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення НС(Р)Д, про таке обмеження з моменту фактичного припинення обмеження їх прав (запропоновано відповідні зміни до ст. 253 КПК України).

4. Компетенція слідчого щодо ініціювання та проведення НС(Р)Д має обмежений характер, адже такий суб'єкт наділений правом приймати рішення про проведення відносно вузького переліку НС(Р)Д; зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення НС(Р)Д та отримані результати; якщо ж для здійснення НС(Р)Д потрібен дозвіл слідчого судді, – повинен погодити відповідне клопотання з процесуальним керівником. У випадку оскарження слідчим рішення прокурора про припинення проведення НС(Р)Д його виконання не зупиняється, що може призвести до втрати важливих доказових даних через неможливість вчасного завершення уже розпочатої НС(Р)Д.

Задля забезпечення збереження результатів НС(Р)Д, отриманих до моменту прийняття прокурором рішення про їх припинення, доцільно нормативно передбачити можливість зупинення не лише проведення відповідної процесуальної дії, але й дії рішення прокурора у разі його оскарження слідчим. Якщо відповідну скаргу слідчого буде задоволено, такий підхід дозволить забезпечити безперервність проведення НС(Р)Д та отримання необхідної для розслідування і розкриття кримінального правопорушення доказової інформації, без потреби у повторному ініціюванні та здійсненні процесуально складних таємних заходів (запропоновано відповідні зміни до ст. 312 КПК України).

5. Уповноважені оперативні підрозділи є суб'єктом, який діючи на підставі доручення слідчого або прокурора найчастіше безпосередньо проводить більшість НС(Р)Д. Процедура надання відповідного доручення фактично проходить щонайменше три етапи узгодження та передачі, що ускладнює та уповільнює як виконання окремих процесуальних дій, так і здійснення досудового розслідування в цілому.

Задля усунення зайвої бюрократизації необхідним є внесення змін до чинного кримінального процесуального законодавства, спрямованих на запровадження спрощеної та підзвітної процедури направлення доручень на проведення НС(Р)Д. Досягнення цього може бути забезпечено шляхом законодавчого закріплення обов'язку слідчого або прокурора безпосередньо направляти письмове доручення уповноваженому оперативному підрозділу. Водночас з метою належного інформування керівника органу, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення й у складі якого знаходяться орган розслідування та/або оперативні підрозділи, про факт надання доручення, доцільно встановити обов'язок одночасного направлення копії відповідного доручення такому керівнику.

6. Основною функцією слідчого судді у сфері НС(Р)Д є здійснення судового контролю за допустимістю та обґрунтованістю втручання у конституційні права особи. Водночас проведений аналіз свідчить про наявність концептуального дисбалансу між проголошеною роллю судового контролю, як гарантії дотримання прав людини у сфері кримінального провадження, та його фактичною реалізацією у випадку проведення НС(Р)Д. Чинні нормативні положення передбачають участь слідчого судді переважно на етапі попереднього контролю – тобто ухвалення рішення про дозвіл на проведення НС(Р)Д. Водночас подальші етапи – зокрема, моніторинг за дотриманням умов проведення таких процесуальних дій, реагування на порушення, перевірка правомірності здобутої інформації та контроль за її використанням – залишаються поза межами юрисдикції слідчого судді.

З метою підвищення ефективності судового контролю у сфері проведення НС(Р)Д доцільним є сутнісне розширення меж повноважень слідчого судді – контрольні функції мають охоплювати всі етапи проведення НС(Р)Д, включаючи перевірку дотримання законності при їх застосуванні, оцінку пропорційності втручання, а також контроль за подальшим обігом і допустимістю використання отриманої інформації (запропоновано відповідні зміни до ст. 247 КПК України).

7. Належність джерела результатів НС(Р)Д як критерію допустимості доказів охоплює не лише форму та зміст протоколів про проведення НС(Р)Д і технічних носіїв інформації, а усю сукупність процесуальних документів, які обґрунтовують, санкціонують і супроводжують такі процесуальні дії. Отже, обов'язковому розкриттю стороні захисту та суду повинен підлягати повний комплекс процесуальних документів щодо НС(Р)Д, а саме: постанова слідчого, прокурора про проведення НС(Р)Д; клопотання про дозвіл на проведення НС(Р)Д; ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення НС(Р)Д; доручення на проведення НС(Р)Д; протокол про проведення НС(Р)Д та додатки до нього. Оскільки усі ці процесуальні документи прямо впливають на допустимість отриманих результатів НС(Р)Д, обмеження доступу до них слід розцінювати як істотне процесуальне порушення. Це твердження випливає не лише з доктрини «плодів отруєного дерева», а й відповідає вимогам ЄКПЛ, зокрема ст. ст. 6, 8 та 13, які зобов'язують державу надавати кожній особі ефективні процесуальні гарантії, включно з доступом до підстав втручання в приватне життя.

8. Порядок дій сторони обвинувачення у випадку нерозсекречення апеляційним судом ухвал слідчого судді про дозвіл на проведення НС(Р)Д нині не регламентований. Для усунення зазначеної прогалини необхідно нормативно закріпити обов'язок керівника органу прокуратури звернутися до керівника апеляційного суду, де засекречено матеріальний носій інформації, з повторним клопотанням про розсекречення. У разі повторної бездіяльності або відмови з боку відповідного органу, прокурор повинен поінформувати сторону захисту та суд про неможливість самостійного одержання матеріалів. Крім того, у таких випадках доцільно передбачити обов'язок прокурора ініціювати перед судом

питання про витребування відповідних документів в апеляційного суду, який здійснив засекречення (запропоновано відповідні зміни до п. 5.11 Інструкції).

9. Норми, які стосуються недопустимості провокації, у КПК України викладені досить фрагментарно, адже фактично зобов'язують прокурора оцінювати ризики провокації лише на етапі підготовки до проведення контролю за вчиненням злочину, а також вказують тільки на слідчого, як суб'єкта можливої провокативної поведінки. З урахуванням цього, доцільно закріпити обов'язок прокурора оцінювати реальні ризики провокації під час прийняття рішення та у ході проведення НС(Р)Д, а також розширити перелік суб'єктів, що можуть вчиняти провокативні дії, включивши до нього прокурора й уповноважені оперативні підрозділи (запропоновано відповідні зміни до ст. 246 КПК України).

Недоцільно звужувати нормативну заборону вчинення провокативних дій виключно до контролю за вчиненням злочину, адже ризики провокації є притаманними інституту НС(Р)Д загалом. Наявність таких ризиків вимагає однакового підходу до оцінки провокації незалежно від виду НС(Р)Д та розширення законодавчої регламентації відповідних процесуальних запобіжників (запропоновано відповідні зміни до ст. 246 КПК України).

10. Використання конфіденційного співробітництва в межах проведення НС(Р)Д ускладнено відсутністю чіткої законодавчої регламентації такого механізму. З урахуванням цього, необхідно нормативно закріпити визначення конфіденційного співробітництва (у значенні, у якому його розуміє ВС); обов'язок слідчого, прокурора виносити окрему постанову про залучення особи до конфіденційного співробітництва, де зазначаються процесуальні права та обов'язки конфідента, фіксується факт добровільності співпраці; відсутність необхідності надавати конфіденту допуск до державної таємниці (запропоновано відповідні зміни до ст. 275 КПК України).

11. Повноваження прокурора одноосібно приймати рішення про подальше використання або знищення результатів НС(Р)Д на етапі досудового розслідування без належного зовнішнього контролю створюють ризики порушення принципу змагальності та справедливості кримінального

провадження, ставлячи під сумнів дотримання основоположних процесуальних гарантій. З метою усунення дисбалансу в доступі до доказів, отриманих у результаті НС(Р)Д, доцільним є запровадження обов'язкової процедури збереження всіх відповідних результатів до завершення досудового розслідування. Це дозволить уникнути ризиків зловживання з боку обвинувачення, сприятиме дотриманню принципів рівності сторін та забезпечить реальну можливість здійснювати всебічну, повну й об'єктивну оцінку доказового матеріалу під час судового розгляду (запропоновано відповідні зміни до ст. ст. 252, 255 КПК України, п. 6.1 Інструкції).

12. Особлива правова ситуація – це винятковий тимчасовий стан, зумовлений кризовими явищами, що виходять за межі звичайних умов функціонування суспільства та держави, вимагаючи оперативного реагування, системної адаптації правового регулювання з дотриманням принципу верховенства права, характеризується динамічністю, довгостроковим впливом наслідків та може мати локальний або глобальний характер.

Особливій правовій ситуації властиві такі ознаки: специфічність / нетиповість передумов виникнення; необхідність швидкого вжиття першочергових заходів для пристосування до обставин, що виникнули; адаптація та трансформація правого регулювання; правові межі реагування; тимчасовий характер ситуації; локальний або глобальний характер; динамічність; системність та багаторівневість впливу; довгостроковий вплив наслідків.

13. Використання інструментарію НС(Р)Д в умовах особливої правової ситуації потребує й особливого зваженого підходу та збереження процесуальних запобіжників, які є обов'язковою умовою допустимості результатів таких процесуальних дій. Отже, при кризовому реформуванні кримінального процесуального законодавства недоцільно автоматично поширювати на інститут НС(Р)Д загальні норми, призначені для регулювання порядку проведення інших процесуальних дій, оскільки вони не враховують специфіку таємних заходів, зокрема рівень втручання в права людини та негласний характер.

У цьому контексті доцільно гармонізувати норми ст. 615 та глави 21 КПК України, а саме: передбачити уточнення, які б одночасно закріплювали можливість використання спеціальних правил щодо складання протоколів НС(Р)Д в умовах воєнного стану та уточнювали процедуру застосування таких правил саме у випадку фіксування результатів НС(Р)Д; не поширювати правила про використання будь-яких доступних технічних засобів на випадки проведення НС(Р)Д; у виключних випадках передбачити можливість здійснення судового контролю за проведенням НС(Р)Д слідчим суддею того суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування (в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – найбільш територіально наближеним до нього судом, що може здійснювати правосуддя, або іншим судом, визначеним в порядку, передбаченому законодавством) (запропоновано відповідні зміни до ст. ст. 252, 615 КПК України).

14. Задля забезпечення всебічної оцінки результатів НС(Р)Д у кримінальних провадженнях, де було проведено такі С(Р)Д й відбулася подальша перекваліфікація діяння на менш суспільно небезпечне, доцільно виходити з необхідності аналізу широкого кола наступних факторів, що впливають на допустимість таких доказів: підстави для первинної кваліфікації діяння як тяжкого чи особливо тяжкого; можливість отримання відомостей, що свідчили про необхідність перекваліфікації, до проведення НС(Р)Д; проведення інших С(Р)Д та отримання доказів до моменту перекваліфікації; часовий проміжок між проведенням НС(Р)Д і перекваліфікацією; підстави для перекваліфікації; значення результатів НС(Р)Д для встановлення істини у кримінальному провадженні.

Для застосовності й дієвості такого алгоритму необхідно внести низку доповнень до кримінального процесуального законодавства України, що регламентуватимуть можливість використання результатів НС(Р)Д після перекваліфікації діяння на менш суспільно небезпечне, одночасно закріплюючи обов'язок оцінити такі докази за пропонованим алгоритмом. Це забезпечить

єдиний стандарт оцінки відповідних результатів НС(Р)Д, прозорість і передбачуваність судових рішень, мінімізуючи ризики як необґрунтованого виключення доказів із процесу доказування, так і їх використання всупереч основоположним засадам кримінального провадження (запропоновано відповідні зміни до ст. 246 КПК України, доповнення Інструкції п. 1.15).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. A. and Others v. the United Kingdom : Judgment of the European Court of Human Rights of February 19, 2009 (Application no. 3455/05). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-91403 (дата звернення: 11.03.2025).

2. Aksoy v. Turkey : Judgment of the European Court of Human Rights of December 18, 1996 (Application no. 21987/93). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58003 (дата звернення: 11.03.2025).

3. Allan v. the United Kingdom : Judgment of the European Court of Human Rights of November 05, 2002 (Application no. 48539/99). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60713 (дата звернення: 11.03.2025).

4. Amann v. Switzerland : Judgment of the European Court of Human Rights of February 16, 2000 (Application no. 27798/95). URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-58497 (дата звернення: 11.03.2025).

5. Arkusha L., Torbas O. Provocation and Control Over the Commission of a Crime : Significance and Correlation. *Advances in Economics, Business and Management Research* : Proceedings of the International Conference on Economics, Law and Education Research. 2021. Vol. 170. P. 141 – 145.

6. Balitskiy v. Ukraine : Judgment of the European Court of Human Rights of November 03, 2011 (Application no. 12793/03). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-107185 (дата звернення: 11.03.2025).

7. Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain : Judgment of the European Court of Human Rights of June 13, 1994 (Applications no. 10588/83; 10589/83; 10590/83). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57876 (дата звернення: 11.03.2025).

8. Beraru v. Romania : Judgment of the European Court of Human Rights of March 18, 2014 (Application no. 40107/04). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-141910 (дата звернення: 11.03.2025).

9. Dareskizb Ltd v. Armenia : Judgment of the European Court of Human Rights of September 21, 2021 (Application no. 61737/08). URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-13401 (дата звернення: 11.03.2025).

10. Denysyuk and Others v. Ukraine : Judgment of the European Court of Human Rights of February 13, 2025 (Applications no. 22790/19, 23896/20, 25803/20, 31352/20). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-241747 (дата звернення: 11.03.2025).

11. Dragojević v. Croatia : Judgment of the European Court of Human Rights of January 15, 2015 (Application no. 68955/11). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-150298 (дата звернення: 11.03.2025).

12. Edwards and Lewis v. the United Kingdom : Judgment of the European Court of Human Rights of October 27, 2004 (Applications no. 39647/98 and 40461/98). URL: http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-67226 (дата звернення: 11.03.2025).

13. Gäfgen v. Germany : Judgment of the European Court of Human Rights of June 01, 2010 (Application no. 22978/05). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-99015 (дата звернення: 11.03.2025).

14. Gallagher A., Pearson E. Detention of Trafficked Persons in Shelters : A Legal and Policy Analysis. *SSRN*. 2008. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1239745 (дата звернення: 11.03.2025).

15. Hambardzumyan v. Armenia : Judgment of the European Court of Human Rights of December 05, 2019 (Application no. 43478/11). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-198708 (дата звернення: 11.03.2025).

16. Iordachi and Others v. Moldova : Judgment of the European Court of Human Rights of February 10, 2009 (Application no. 25198/02). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-91245 (дата звернення: 11.03.2025).

17. Jalloh v. Germany : Judgment of the European Court of Human Rights of July 11, 2006 (Application no. 54810/00). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-76307 (дата звернення: 11.03.2025).

18. Kateryniuk V. Characteristics of the Legal Institution and Legal Relations of Confidential Cooperation. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2021. № 26(4). P. 53 – 65.

19. Kennedy v. the United Kingdom : Judgment of the European Court of Human Rights of May 18, 2010 (Application no. 26839/05). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98473 (дата звернення: 11.03.2025).

20. Khan v. the United Kingdom : Judgment of the European Court of Human Rights of May 12, 2000 (Application no. 35394/97). URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-58841 (дата звернення: 11.03.2025).

21. Klass and Others v. Germany : Judgment of the European Court of Human Rights of September 06, 1978 (Application no. 5029/71). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-57510 (дата звернення: 11.03.2025).

22. Kopp v. Switzerland : Judgment of the European Court of Human Rights of March 25, 1998 (Application no. 23224/94). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-58144 (дата звернення: 11.03.2025).

23. Kvasnica v. Slovakia : Judgment of the European Court of Human Rights of June 09, 2009 (Application no. 72094/01). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92879 (дата звернення: 11.03.2025).

24. Leas v. Estonia : Judgment of the European Court of Human Rights of March 06, 2012 (Application no. 59577/08). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-109343 (дата звернення: 11.03.2025).

25. Lüdi v. Switzerland : Judgment of the European Court of Human Rights of June 15, 1992 (Application no. 12433/86). URL: http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-57784 (дата звернення: 11.03.2025).

26. Malone v. United Kingdom : Judgment of the European Court of Human Rights of August 02, 1984 (Application no. 8691/79). URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57533 (дата звернення: 11.03.2025).

27. Matanović v. Croatia : Judgment of the European Court of Human Rights of April, 04, 2017 (Application no. 2742/12). URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172466 (дата звернення: 11.03.2025).

28. McMichael v. the United Kingdom : Judgment of the European Court of Human Rights of February 24, 1995 (Application no. 16424/90). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-57923 (дата звернення: 11.03.2025).

29. Natunen v. Finland : Judgment of the European Court of Human Rights of March 31, 2009 (Application no. 21022/04). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91932 (дата звернення: 11.03.2025).

30. Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine : Judgment of the European Court of Human Rights of April 21, 2011 (Application no. 42310/04). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-104613 (дата звернення: 11.03.2025).

31. Ramanauskas v. Lithuania : Judgment of the European Court of Human Rights of February 05, 2008 (Application no. 74420/01). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-84935 (дата звернення: 11.03.2025).

32. Schenk v. Switzerland : Judgment of the European Court of Human Rights of July 12, 1988 (Application no. 10862/84). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57572 (дата звернення: 11.03.2025).

33. Schwenkel K. Recognition of the DDR : Some Legal Aspects of West Germany's Foreign Policy and the Quest for German Reunification. *Case Western Reserve Journal of International Law.* 1974. Vol. 7(1). P. 94 – 120.

34. Sepil v. Turkey : Judgment of the European Court of Human Rights of November 12, 2013 (Application no. 17711/07). URL: http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-128037 (дата звернення: 11.03.2025).

35. Shabelnik v. Ukraine : Judgment of the European Court of Human Rights of February 19, 2009 (Application no. 16404/03). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-91401 (дата звернення: 11.03.2025).

36. Teixeira de Castro v. Portugal : Judgment of the European Court of Human Rights of June 09, 1998 (Application no. 25829/94). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58193 (дата звернення: 11.03.2025).

37. Valenzuela Contreras v. Spain : Judgment of the European Court of Human Rights of July 30, 1998 (Application no. 27671/95). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-58208 (дата звернення: 11.03.2025).

38. Volokhy v. Ukraine : Judgment of the European Court of Human Rights of November 02, 2006 (Application no. 23543/02). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-77837 (дата звернення: 11.03.2025).

39. Yaremenko v. Ukraine : Judgment of the European Court of Human Rights of June 12, 2008 (Application no. 32092/02). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-86885 (дата звернення: 11.03.2025).

40. Альошина О. Провокація злочину (кримінально-правове дослідження) : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2007. 20 с.

41. Бабіков О. Доцільність та загрози застосування негласних заходів одержання інформації. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики у 21 столітті* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, 23-24.09.2021 р.). Рівне, 2021. С. 116 – 119.

42. Бабіков О. Негласні слідчі (розшукові) дії : теорія і практика / Наук.-дослід. ін-т публічного права. Київ : Норма права, 2023. 434 с.

43. Бабіков О. Про деякі питання правової природи конфіденційного співробітництва. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 2. С. 177 – 183.

44. Бабіков О. Теоретико-прикладні основи проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2024. 546 с.

45. Багрій М. До питання про використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2017. № 1. С. 240 – 245.

46. Балита Р. Реалізація повноважень прокурором при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2021. 215 с.

47. Басай Н. Визнання доказів недопустимими в кримінальному процесі України : підстави, процесуальний порядок і правові наслідки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2012. 264 с.

48. Березнер В. Провокація підкупу у світлі практики Європейського Суду з прав людини. *Jurnalul juridic national : teorie si practica*. 2016. № 2 (18). С. 103 – 107.

49. Бондаренко О. Державне управління логістичним забезпеченням спільних дій сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації : автореф. дис. ... докт. наук з держ. управ. : 25.00.05. Харків, 2019. 42 с.

50. Бортун М. Повноваження прокурора під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Юридична Україна*. 2019. № 9. С. 36 – 41.

51. Буханевич О., Мерник А., Петришин О. Approaches to understanding the category ‘special legal regimes’. *Вісник Національної академії правових наук України.* 2021. № 1. С. 72 – 78.

52. Вапнярчук В. Належний суб’єкт і належне джерело як правила допустимості доказів. *Право і суспільство*. 2018. № 2. С. 226 – 230.

53. Вапнярчук В. Теоретичні основи кримінального процесуального доказування : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 509 с.

54. Вапнярчук В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Х. : Юрайт, 2017. 408 с.

55. Василенко О. Питання взаємодії оперативного підрозділу, слідчого, та координуюча роль прокурора як процесуального керівника у кримінальному провадженні. *Вісник прокуратури*. 2013. № 2. С. 24 – 28.

56. Василинчук В., Никифорчук Д. Дискусійні питання щодо поняття конфіденційного співробітництва в законодавстві України. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Харків, 30.11.2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Консультат. місія Європейського Союзу. Харків, 2018. С. 99 – 101.

57. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 19 : Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура / редкол. : В. Нор (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2020. 960 с.

58. Використання практики Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні : навчально-практичний компендіум / І. Гловюк, М. Стоянов, В. Завтур. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 420 с.

59. Вирок Барського районного суду Вінницької області від 30.08.2024 р. у справі № 125/1401/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/121290204 (дата звернення: 11.03.2025).

60. Вирок Дніпровського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 03.04.2024 р. у справі № 208/9650/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118123599 (дата звернення: 11.03.2025).

61. Вирок Дубенського міськрайонного суду Рівненської області від 30.04.2024 р. у справі № 559/2020/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118721861 (дата звернення: 11.03.2025).

62. Вирок Кагарлицького районного суду Київської області від 13.01.2025 р. у справі № 368/1558/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124345744 (дата звернення: 11.03.2025).

63. Вирок Ковпаківського районного суду м. Суми від 25.01.2021 р. у справі № 592/3786/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/94375098 (дата звернення: 11.03.2025).

64. Вирок Косівського районного суду Івано-Франківської області від 13.01.2025 р. у справі № 347/1994/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124352475 (дата звернення: 11.03.2025).

65. Вирок Орджонікідзевського районного суду м. Харкова від 23.09.2019 р. у справі № 644/3830/16-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/84446999 (дата звернення: 11.03.2025).

66. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 13.06.2017 р. у справі № 522/25215/15-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/67446082 (дата звернення: 11.03.2025).

67. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 16.12.2021 р. у справі № 243/9515/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/102235819 (дата звернення: 11.03.2025).

68. Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 15.08.2022 р. у справі № 607/15457/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105726275 (дата звернення: 11.03.2025).

69. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 23.10.2024 р. у справі № 274/301/15-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122506344 (дата звернення: 11.03.2025).

70. Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 22.12.2021 р. у справі № 727/6909/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/102266514 (дата звернення: 11.03.2025).

71. Волошина В., Гуменюк А. Аналіз законодавчих новел до глави 21 Кримінального процесуального кодексу України в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 701 – 704.

72. Геселев О. Проблеми легітимізації використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій для доказування у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України.* 2018. № 1(17). С. 30 – 43.

73. Гловюк І. Кримінально-процесуальні функції : теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. : монографія. Одеса : Юридична література, 2015. 712 с.

74. Гловюк І. Практика Верховного Суду стосовно використання у доказуванні результатів негласних слідчих (розшукових) дій. *Інформаційний бюлетень з проблем діяльності підрозділів Національної поліції* / гол. ред. О. Балинська. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 5 – 17.

75. Гловюк І. Судовий контроль як категорія теорії судової діяльності у кримінальному процесі. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 45. С. 367 – 371.

76. Гловюк І., Марченко Т. Проблеми доступу сторони захисту до результатів негласних слідчих (розшукових) дій. *Право України.* 2018. № 8. С. 48 – 59.

77. Гринь А. Конституційні гарантії прав людини при здійсненні негласних слідчих дій : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2018. 197 с.

78. Гук Т. Проведення контролю за вчиненням злочину : національний досвід та європейські стандарти : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2025. 195 с.

79. Гуменюк А. Допустимість результатів негласних слідчих (розшукових) дій при перекваліфікації кримінального правопорушення. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : у 2 т. : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17.06.2022 р.) / за заг. ред. С. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 445 – 447.

80. Гуменюк А. Допустимість результатів негласних слідчих (розшукових) дій при перекваліфікації : проблеми теорії та практики. *Juris Europensis Scientia.* 2024. № 6. С. 104 – 109.

81. Гуменюк А. Негласні слідчі (розшукові) дії в умовах особливих правових ситуацій : проблеми допустимості доказів. *Право та державне управління*. 2024. № 2. С. 487 – 495.

82. Гуменюк А. Результати негласних слідчих (розшукових) дій як особливий різновид доказів у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2025. № 1. С. 700 – 704.

83. Гуменюк А. Роль прокурора як належного суб’єкта ініціювання, проведення та контролю за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій. *Право і суспільство.* 2025. № 1. С. 536 – 545.

84. Гуртієва Л., Лукашкіна Т. Теорія доказів у кримінальному провадженні : навч.-метод. посібник. Вид. 2-ге, доп. ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2024. 192 с.

85. Даль А. Забезпечення прав і свобод людини під час здійснення негласних слідчих (розшукових) дій. *Сучасна європейська поліцеїстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України* : збірник

тез доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 11.04.2019 р.). Харків : ХНУВС, 2019. С. 92 – 95.

86. Дрозд В. Судова практика щодо допустимості доказів, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. С. 185 – 190.

87. Дрозд В., Романов М. Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час здійснення досудового розслідування кримінальних проступків. *Правовий часопис Донбасу*. 2023. № 1(82). С. 68 – 74.

88. Дроздова О., Заріцька К. Слідчий суддя як гарант забезпечення законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод людини під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія».* 2021. Том 28. № 29. С. 98 – 107.

89. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 р. (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 11.03.2025).

90. Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом від 27.01.1977 р. (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_331#Text (дата звернення: 11.03.2025).

91. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією № 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 11.03.2025).

92. Звіт про роботу органів прокуратури за 12 місяців 2021 року (усього по Україні). *Офіс Генерального прокурора*. 2022. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=215655 (дата звернення: 11.03.2025).

93. Звіт про роботу органів прокуратури за 12 місяців 2022 року (усього по Україні). *Офіс Генерального прокурора*. 2023. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=225745 (дата звернення: 11.03.2025).

94. Звіт про роботу органів прокуратури за січень – грудень 2023 року (усього по Україні). *Офіс Генерального прокурора*. 2024. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=242056 (дата звернення: 11.03.2025).

95. Звіт про роботу органів прокуратури за січень – грудень 2024 року (усього по Україні). *Офіс Генерального прокурора*. 2025. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=260123 (дата звернення: 11.03.2025).

96. Кайло І. Допустимість доказів у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 218 с.

97. Карелов К. Спеціальні правила кваліфікації провокації злочинів, вчинених у співучасті : відмежування провокації від суміжних кримінально-правових понять. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2019. Вип. 3(28). Т. 2. С. 143 – 146.

98. Керевич О. Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. *Митна справа.* 2013. № 6. Ч. 2(1). С. 297 – 302.

99. Кирій Л. Відомчий, судовий контроль та прокурорський нагляд за відмовою в порушенні кримінальної справи : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2007. 220 с.

100. Кисленко Д. Судовий контроль під час розслідування злочинів : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2012. 16 с.

101. Кікінчук В. Негласні слідчі (розшукові) дії як об’єкт криміналістичного дослідження. *Український політико-правовий дискурс*. 2024. № 6. С. 1 – 15.

102. Климчук М. Виконання доручень як форма взаємодії слідчих та оперативних підрозділів у кримінальному провадженні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 5. С. 371 – 373.

103. Коваль А. Забезпечення прав людини при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій : монографія. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. 264 с.

104. Коваль А. Роль прокурора у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій через призму практичних проблем. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки».* 2018. № 3 (2). С. 159 – 163.

105. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#top (дата звернення: 11.03.2025).

106. Колесник В. Гарантії дотримання прав особи при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2021. Вип. 63. С. 293 – 297.

107. Колесник В. Негласні слідчі дії для слідчого – «золоте дно», яке адвокат здатен перетворити в пекло. *Закон і Бізнес.* 2014. URL: https://zib.com.ua/ua/95954-neglasni_slidchi_dii_dlya_slidchogo_-_zolote_dno_yake_advoka.html (дата звернення: 11.03.2025).

108. Колесник В. Суб'єкти здійснення та класифікація негласних слідчих (розшукових) дій. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2013. № 1. С. 129 – 134.

109. Комашко В. Правові та організаційні основи контролю за вчиненням злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2016. 226 с.

110. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16.05.2005 р. (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_712#Text (дата звернення: 11.03.2025).

111. Конституція України : прийнята на V сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ (дата звернення: 11.03.2025).

112. Коробко Ю. Процесуальні повноваження прокурора у досудовому кримінальному провадженні : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 220 с.

113. Кравченко О. Прокурорський нагляд за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 22 с.

114. Крет Г. Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : юридичні науки*. 2021. Том 32 (71). № 4. С. 88 – 93.

115. Крет Г. Особливості доказування у кримінальному провадженні. Негласні слідчі (розшукові) дії. *Верховний Суд.* 2023. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_neglasni_slid_dii.pdf (дата звернення: 11.03.2025).

116. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 11.03.2025).

117. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. А. Хитри, Р. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 1. 492 с.

118. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2096 (дата звернення: 11.03.2025).

119. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (станом на 08.03.2022 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20220308#Text (дата звернення: 11.03.2025).

120. Кримінально-процесуальне право України : підручник / за заг. ред. Ю. Аленіна. Х. : ТОВ «Одісей», 2009. 816 с.

121. Лепей М. Арешт майна у кримінальному процесі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 200 с.

122. Лобойко Л., Банчук О. Кримінальний процес : навч. посіб. Київ : Ваіте, 2014. 280 с.

123. Лукашкіна Т. Належне джерело як один з критеріїв допустимості доказів у кримінальному провадженні. *Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства* : матеріали Міжнародного науково-практичного симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 18-19.11.2016 р.). Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького, 2016. С. 126 – 129.

124. Мезенцева А. Процесуальний порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із втручанням у приватне спілкування. *Право і суспільство*. 2020. № 6 (2). С. 194 – 199.

125. Михеєнко М., Нор В., Шибіко В. Кримінальний процес України : підручник. 2-ге вид. К. : Либідь, 1999. 534 с.

126. Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом : прийнята Генеральною Асамблеєю ООН від 15.12.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_374#Text (дата звернення: 11.03.2025).

127. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму : прийнята резолюцією № 54/109 Генеральної Асамблеї ООН від 09.12.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text (дата звернення: 11.03.2025).

128. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 11.03.2025).

129. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права : прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 11.03.2025).

130. Мірковець Д. Наступний судовий контроль як гарантія законності досудового розслідування. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 2 (1). С. 55 – 59.

131. Назаров В., Тракало Р. Судовий контроль у кримінальному провадженні : теоретичні та практичні аспекти. *Європейські перспективи*. 2014. № 10. С. 89 – 95.

132. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / за ред. С. Ківалова та С. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.

133. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / за заг. редакцією В. Гончаренка, В. Нора, М. Шумила. К. : Юстініан, 2012. 1214 с.

134. Негласні (слідчі) розшукові дії : науково-практичний посібник / А. Столітній та інші. Видання друге, доповнене, доопрацьоване. Київ : Норма права, 2021. 336 с.

135. Нечаєва І., Чинчик А. Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні під час досудового розслідування. *Напрями реформування кримінального процесуального законодавства в Україні* : збірник матеріалів науково-практичного семінару (м. Харків, 10.03.2020 р.). Харків : ХНУВС, 2020. С. 100 – 102.

136. Озерський І. Правова природа слідчого контролю над проведенням негласних слідчих (розшукових) дій у контексті процесуальних гарантій дотримання прав і свобод людини. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2020. № 6. С. 232 – 235.

137. Палюх А. Участь прокурора в доказуванні під час досудового розслідування : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2016. 206 с.

138. Панова А. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 23 с.

139. Панова А., Тищенко Д. Допустимість доказів у практиці ЄСПЛ як гарантія справедливого судового розгляду. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 3. С. 476 – 478.

140. Підюков П., Скупа Ю., Каменська О. Використання у кримінальному судочинстві спеціальних технічних засобів під час здійснення негласних слідчих

(розшукових) дій : історія, сучасний стан і перспективи. *Наука і правоохорона.* 2013. № 1 (19). С. 190 – 194.

141. Погорецький М. Негласні слідчі (розшукові) дії : проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1(5). С. 270 – 276.

142. Погорецький М. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія. Х. : Арсіс ЛТД, 2007. 576 с.

143. Погорецький М., Старенький О. Негласні слідчі (розшукові) дії як засоби отримання доказів : окремі проблемні питання. *Право України*. 2018. № 8. С. 85 – 106.

144. Полюхович О. Судовий контроль при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 231 с.

145. Поляк Ю. Застосування технічних засобів при проведенні слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та використання його результатів під час досудового розслідування : дис. ... докт. філос. : 081 – Право. Львів, 2022. 230 с.

146. Попелюшко В. Предмет захисту та його доказування в кримінальній справі. К. : Прецедент, 2005. 232 с.

147. Посібник зі статті 15 Європейської конвенції з прав людини «Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації». *Рада Європи / Європейський суд з прав людини.* 2016. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_15_ukr (дата звернення: 11.03.2025).

148. Посібник із застосування Європейської конвенції з прав людини під час надзвичайної ситуації (кримінальне судочинство). *Рада Європи*. Київ, 2023. URL: https://rm.coe.int/guide-to-applying-article-15-of-the-echr/1680ac59d5 (дата звернення: 11.03.2025).

149. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16.10.2019 р. у справі № 640/6847/15-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/85174578 (дата звернення: 11.03.2025).

150. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 01.04.2020 р. у справі № 607/15414/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/88602316 (дата звернення: 11.03.2025).

151. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 04.07.2024 р. у справі № 348/1625/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120247447 (дата звернення: 11.03.2025).

152. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 05.02.2020 р. у справі № 552/6480/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87517403 (дата звернення: 11.03.2025).

153. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 05.11.2019 р. у справі № 128/6255/14-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/85582417 (дата звернення: 11.03.2025).

154. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 05.11.2019 р. у справі № 344/11299/15-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/85743614 (дата звернення: 11.03.2025).

155. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 06.06.2019 р. у справі № 756/13170/14-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/82420478 (дата звернення: 11.03.2025).

156. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 06.05.2024 р. у справі № 469/1409/15-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119099777 (дата звернення: 11.03.2025).

157. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 07.08.2019 р. у справі № 607/14707/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/83589933 (дата звернення: 11.03.2025).

158. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 07.09.2022 р. у справі № 608/936/16-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106204889 (дата звернення: 11.03.2025).

159. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 08.07.2020 р. у справі № 718/1433/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/90306338 (дата звернення: 11.03.2025).

160. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 08.04.2024 р. у справі № 756/16942/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118422098 (дата звернення: 11.03.2025).

161. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 10.12.2024 р. у справі № 163/2670/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123841640 (дата звернення: 11.03.2025).

162. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 10.10.2023 р. у справі № 185/3086/16-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114086708 (дата звернення: 11.03.2025).

163. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 11.10.2018 р. у справі № 1-кп/754/73/16. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/77136486 (дата звернення: 11.03.2025).

164. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 14.04.2020 р. у справі № 761/34909/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/88904111 (дата звернення: 11.03.2025).

165. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 14.01.2025 р. у справі № 303/7389/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124689382 (дата звернення: 11.03.2025).

166. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 14.12.2022 р. у справі № 754/10882/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107938586 (дата звернення: 11.03.2025).

167. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 15.10.2024 р. у справі № 303/1425/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122333175 (дата звернення: 11.03.2025).

168. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 16.12.2024 р. у справі № 751/10942/15-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123949275 (дата звернення: 11.03.2025).

169. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 17.12.2019 р. у справі № 682/1595/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/86566127 (дата звернення: 11.03.2025).

170. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 18.02.2025 р. у справі № 495/263/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125484392 (дата звернення: 11.03.2025).

171. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 20.11.2023 р. у справі № 359/10291/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115308724 (дата звернення: 11.03.2025).

172. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 21.03.2024 р. у справі № 127/9259/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118225283 (дата звернення: 11.03.2025).

173. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 21.04.2021 р. у справі № 522/9869/16-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/96545049 (дата звернення: 11.03.2025).

174. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 21.11.2024 р. у справі № 639/3093/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123314009 (дата звернення: 11.03.2025).

175. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 21.11.2023 р. у справі № 127/4327/14-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115127031 (дата звернення: 11.03.2025).

176. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22.02.2021 р. у справі № 754/7061/15. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/95139651 (дата звернення: 11.03.2025).

177. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22.05.2019 р. у справі № 640/2449/16-к. URL: https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82001802 (дата звернення: 11.03.2025).

178. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 23.01.2025 р. у справі № 759/7753/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124718069 (дата звернення: 11.03.2025).

179. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 23.04.2024 р. у справі № 726/776/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118689047 (дата звернення: 11.03.2025).

180. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24.09.2024 р. у справі № 466/5971/15-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122118298 (дата звернення: 11.03.2025).

181. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 25.01.2024 р. у справі № 447/3947/13к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116705008 (дата звернення: 11.03.2025).

182. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 25.07.2018 р. у справі № 554/12215/15-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/75528773 (дата звернення: 11.03.2025).

183. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 25.09.2023 р. у справі № 208/2160/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113817314 (дата звернення: 11.03.2025).

184. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 26.03.2025 р. у справі № 743/799/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126211666 (дата звернення: 01.04.2025).

185. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 26.09.2023 р. у справі № 404/2409/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113817265 (дата звернення: 11.03.2025).

186. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 26.10.2023 р. у справі № 608/1733/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114581900 (дата звернення: 11.03.2025).

187. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 26.11.2024 р. у справі № 676/6929/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123678721 (дата звернення: 11.03.2025).

188. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 27.11.2018 р. у справі № 132/2210/15-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/78297626 (дата звернення: 11.03.2025).

189. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 28.03.2023 р. у справі № 234/22081/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109963751 (дата звернення: 11.03.2025).

190. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 28.01.2020 р. у справі № 738/329/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87365770 (дата звернення: 11.03.2025).

191. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 28.03.2023 р. у справі № 391/729/15-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109963730 (дата звернення: 11.03.2025).

192. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29.03.2021 р. у справі № 554/5090/16-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/96074938 (дата звернення: 11.03.2025).

193. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29.04.2020 р. у справі № 428/8931/15-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/89082817 (дата звернення: 11.03.2025).

194. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 31.08.2023 р. у справі № 748/1997/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113236402 (дата звернення: 11.03.2025).

195. Права людини в особливих правових режимах : досвід України : монографія / за заг. ред. д.ю.н., проф. М. Афанасьєвої. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 356 с.

196. Про «особливі методи розслідування» тяжких злочинів, у тому числі терористичних актів : Рекомендації Rec (2005) 10 Комітету Міністрів Ради Європи від 20.04.2005 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/260347___260412 (дата звернення: 11.03.2025).

197. Про використання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text (дата звернення: 11.03.2025).

198. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 р. № 2447-VIII (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text (дата звернення: 11.03.2025).

199. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам : Закон України від 15.03.2022 р. № 2137-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text (дата звернення: 11.03.2025).

200. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text (дата звернення: 11.03.2025).

201. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text (дата звернення: 11.03.2025).

202. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text (дата звернення: 11.03.2025).

203. Про державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text (дата звернення: 11.03.2025).

204. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text (дата звернення: 11.03.2025).

205. Про електронні комунікації : Закон України від 16.12.2020 р. № 1089-IX (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#top (дата звернення: 11.03.2025).

206. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-XII (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text (дата звернення: 11.03.2025).

207. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : наказ Центрального управління Служби безпеки України від 23.12.2020 р. № 383 (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text (дата звернення: 11.03.2025).

208. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2017 р. № 1044 (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text (дата звернення: 11.03.2025).

209. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12/print (дата звернення: 11.03.2025).

210. Про затвердження нормативного документа «Технічні засоби для здійснення уповноваженими органами оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій у телекомунікаційних мережах загального користування України. Загальні технічні вимоги» : наказ Служби безпеки України, Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 04.09.2018 р. № 1519/533. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1519950-18#top (дата звернення: 11.03.2025).

211. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними : Закон України від 15.02.1995 р. № 62/95-ВР (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 11.03.2025).

212. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text (дата звернення: 11.03.2025).

213. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 11.03.2025).

214. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text (дата звернення: 11.03.2025).

215. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-XII (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text (дата звернення: 11.03.2025).

216. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні : наказ Генерального прокурора України від 30.09.2021 р. № 309 (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0309905-21#Text (дата звернення: 11.03.2025).

217. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 р. № 570 (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text (дата звернення: 11.03.2025).

218. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду : Закон України від 01.12.1994 р. № 266/94-ВР (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 11.03.2025).

219. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 11.03.2025).

220. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#top (дата звернення: 11.03.2025).

221. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text (дата звернення: 11.03.2025).

222. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011 р. № 3739-VI (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text (дата звернення: 11.03.2025).

223. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text (дата звернення: 11.03.2025).

224. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text (дата звернення: 11.03.2025).

225. Про телекомунікації : Закон України від 18.11.2003 р. № 1280-IV (втратив чинність). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-15#Text (дата звернення: 11.03.2025).

226. Рішення Вищого антикорупційного суду від 13.07.2022 р. у справі № 991/366/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105252483 (дата звернення: 11.03.2025).

227. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України від 20.10.2011 р. у справі № 1-31/2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-11#Text (дата звернення: 11.03.2025).

228. Рогатюк І. Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 604 с.

229. Рожнова В. Недопустимість доказів у кримінальному провадженні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 301 – 306.

230. Роль слідчого судді в процесі реалізації принципів кримінального провадження : монографія / М. Кобак, А. Коваль. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили. 2023. 208 с.

231. Сало О. Реалізація повноважень керівником органу досудового розслідування при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 241 с.

232. Сергєєва Д. Напрями використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесуальному доказуванні. *Вісник кримінального судочинства.* 2018. № 2. С. 81 – 91.

233. Слива Ю., Кислий А. Шляхи вдосконалення судового контролю за додержанням законів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій органами Національної поліції України. *Порівняльно-аналітичне право.* 2019. № 6. С. 469 – 472.

234. Словник української мови : в 11 томах / ред. кол. І. Білодід та ін. Київ : Наукова думка, 1978. Т. 5. 840 с.

235. Смаглюк С. Процесуальний порядок використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2023. 279 с.

236. Смирнов В. Допустимість як критерій оцінки доказів у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2021. 24 с.

237. Смирнов В. Належне джерело отримання доказів як критерій їх допустимості. *Юридична наука*. 2019. № 10 (100). С. 50 – 58.

238. Соколов О. Виконання оперативними підрозділами доручень слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2019. 231 с.

239. Соколов О. Проблемні питання взаємодії слідчого, прокурора з оперативними підрозділами на підставі доручення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Актуальні проблеми держави і права.* 2017. Вип. 79. С. 124 – 134.

240. Спільник С., Комарницька О. Слідчий як суб’єкт проведення негласних слідчих (розшукових) дій : за і проти. *Судова апеляція*. 2015. № 1. С. 15 – 25.

241. Степанов О. Належність та допустимість доказів у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2007. 19 с.

242. Стоянов М. Властивості доказів у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2010. 245 с.

243. Стоянов М., Торбас О. «Нові» критерії допустимості доказів у кримінальному процесі. *Правові новели.* 2021. № 13. С. 125 – 130.

244. Тагієв С. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі України : теорія і практика : монографія. Чернігів : Десна Поліграф, 2015. 512 с.

245. Тализіна Я. Нормативне забезпечення та реалізація конфіденційного співробітництва у кримінальному провадженні : дис. ... докт. філос. : 081 – Право. Харків, 2022. 307 с.

246. Теорія та практика досудового розслідування в умовах протидії : навч.-метод. посібник. 2-ге вид., перероб. / Л. Аркуша, Л. Гуртієва, М. Д'ячкова І. Загородній, А. Мурзановська, А. Підгородинська, О. Торбас ; НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2023. 136 с.

247. Тішин М. Забезпечення прокурором допустимості фактичних даних, зібраних за результатами проведення слідчих (розшукових) дій : дис. ... докт. філос. : 081 – Право. Львів, 2024. 220 с.

248. Тютюнник В. Інститут допустимості доказів як гарантія ухвалення законного та обґрунтованого вироку суду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2015. 220 с.

249. Удовенко Ж. Процесуальні гарантії забезпечення права на невтручання в особисте і сімейне життя у кримінальному провадженні України : монографія / за заг. ред. В. Галагана. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 523 с.

250. Узагальнення судової практики з розгляду слідчими суддями Вищого антикорупційного суду клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів (за 2019, 2020 роки). *Вищий антикорупційний суд.* 2021. URL: https://first.vaks.gov.ua/wp-

content/uploads/sites/2/2022/02/review_CIA_OSM.pdf (дата звернення: 11.03.2025).

251. Фінагеєв В. Загальні положення проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів у сфері банківської діяльності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 302 – 310.

252. Хитра О. Реагування на кризові ситуації, що загрожують національній безпеці України : адміністративно-правові засади реалізації теорії та досвіду : монографія. Львів : Растр-7, 2019. 398 с.

253. Цилюрик І. Гарантії прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження під час проведення слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2020. 256 с.

254. Черниш Р., Пастух Ю. Використання матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій : окремі практичні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 1. С. 299 – 301.

255. Чернушенко А., Приндюк М. Узагальнення судової практики розгляду клопотань про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчим суддею. *Київський апеляційний суд.* URL: https://www.kas.gov.ua/wp-content/uploads/2015/06/Yzagalnenna-.doc (дата звернення: 11.03.2025).

256. Чистоклетов Л., Хитра О., Остапенко Л., Скриньковський Р. Поняття, ознаки та зміст правових режимів, що запроваджуються під час виникнення кризових ситуацій. *Path of Science.* 2018. Vol. 4. No. 3. С. 6002 – 6006.

257. Чистолінов О., Черков В. Негласні слідчі (розшукові) дії : крок уперед або нівелювання оперативно-розшукової діяльності. *Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України* : матеріали круглого столу (м. Київ, 07.10.2011 р.). Київ, 2011. С. 85 – 87.

258. Чупрікова І. Допустимість доказів у світлі нового Кримінального процесуального кодексу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2016. 191 с.

259. Шабаровський Б. Перевірка доказів у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Острог, 2019. 237 с.

260. Шепотько М. Кримінальна відповідальність за провокацію підкупу : дис. ... докт. філос. : 081 – Право. Одеса, 2022. 221 с.

261. Шерудило В. Процесуальний порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, пов’язаних з втручанням у приватне спілкування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 264 с.

262. Шило А. Використання в кримінальному провадженні відомостей, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2019. 240 с.

263. Шульгін С. Провокація (підбурювання) особи на вчинення злочину працівниками правоохоронного органу як підстава для закриття кримінального провадження або постановлення виправдувального вироку. *Вісник кримінального судочинства.* 2017. № 1. С. 96 – 102.

264. Щербина Л. Наслідки нерозсекречування ухвал слідчого судді, на підставі яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові або контррозвідувальні заходи, для кримінального процесуального доказування. *Юридичний вісник*. 2024. № 3. С. 294 – 304.

ДОДАТКИ

Додаток 1

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Публікації, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Гуменюк А. Роль прокурора як належного суб'єкта ініціювання, проведення та контролю за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій. *Право і суспільство.* 2025. № 1. С. 536 – 545. DOI: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.79

2. Гуменюк А. Результати негласних слідчих (розшукових) дій як особливий різновид доказів у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 700 – 704. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/165

3. Гуменюк А. Допустимість результатів негласних слідчих (розшукових) дій при перекваліфікації: проблеми теорії та практики. *Juris Europensis Scientia.* 2024. № 6. С. 104 – 109. DOI: https://doi.org/10.32782/chern.v6.2024.21

4. Гуменюк А. Негласні слідчі (розшукові) дії в умовах особливих правових ситуацій : проблеми допустимості доказів. *Право та державне управління*. 2024. № 2. С. 487 – 495. DOI: https://doi.org/10.32782/pdu.2024.2.66

5. Волошина В., Гуменюк А. Аналіз законодавчих новел до глави 21 Кримінального процесуального кодексу України в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 701 – 704. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/172

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів та додатково відображають наукові результати дисертації:

6. Гуменюк А. Установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) : новели законодавства. *Європейські орієнтири розвитку України : науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 26.04.2024 р.) / за заг. ред. С. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2024. С. 449 – 451.

7. Гуменюк А. Щодо доцільності обмеження повноважень прокурора розпоряджатися результатами негласних слідчих (розшукових) дій. *Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-й річниці набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України (м. Одеса, 09.12.2022 р.) / уклад. : Л. Аркуша, О. Торбас, В. Завтур ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2022. С. 165 – 169.

8. Гуменюк А. Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Проблеми розвитку суспільства та держави : сучасні наукові виклики* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених (м. Одеса, 02.12.2022 р.) / за ред. : Н. Маслій, К. Спасової ; Рада молодих вчених при Одеській обласній державній адміністрації. Одеса, 2022. С. 68 – 72.

9. Гуменюк А. Міжнародний досвід застосування негласних заходів розслідування у протидії злочинності. *Сталий розвиток суспільства та держави : сучасні виклики та напрямки розвитку* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених (м. Одеса, 18.11.2022 р.) / за ред. М. Аракеляна, К. Спасової. Одеса, 2022. С. 218 – 222.

10. Гуменюк А. Допустимість результатів негласних слідчих (розшукових) дій при перекваліфікації кримінального правопорушення. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя*

Одеської школи права) : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17.06.2022 р.). У 2-х т. / за заг. ред. С. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 445 – 447.

11. Гуменюк А., Линник О. Знищення результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій як перепона належного здійснення права на захист. *Українське суспільство в умовах транзиції : сучасні виклики та напрямки розвитку* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених (м. Одеса, 24.05.2021 р.). У 2-х т. / за ред. М. Аракеляна, К. Спасової. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 387 – 390.

12. Гуменюк А., Линник О. Забезпечення права на захист у контексті обмеження сторони захисту в ознайомленні з матеріалами досудового розслідування. *Українське суспільство в умовах транзиції : сучасні виклики та напрямки розвитку* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених (м. Одеса, 24.05.2021 р.). У 2-х т. / за ред. М. Аракеляна, К. Спасової. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 384 – 387.

13. Гуменюк А. Судовий контроль як інструмент забезпечення законності проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 21.05.2021 р.). У 2-х т. / за заг. ред. С. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 337 – 340.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Основні положення, результати та висновки дисертаційного дослідження обговорювались на фаховому семінарі кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» та науково-практичних конференціях, зокрема: Всеукраїнській науковій конференції молодих вчених «Українське суспільство в умовах транзиції: сучасні виклики та напрямки розвитку» (м. Одеса, 24.05.2021 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)» (м. Одеса, 17.06.2022 р.), Всеукраїнській науковій конференції молодих вчених «Сталий розвиток суспільства та держави: сучасні виклики та напрямки розвитку» (м. Одеса, 18.11.2022 р.), Всеукраїнській науковій конференції молодих вчених «Проблеми розвитку суспільства та держави: сучасні наукові виклики» (м. Одеса, 02.12.2022 р.), Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 10-й річниці набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України «Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності» (м. Одеса, 09.12.2022 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів» (м. Одеса, 26.04.2024 р.).

Додаток 2

Пропозиції щодо внесення змін і доповнень до Кримінального процесуального кодексу України та Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні

КПК України:

1. Викласти п. 4 ч. 2 ст. 36 у наступній редакції: «4) доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках – особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії, крім негласних слідчих (розшукових) дій, в порядку, визначеному цим Кодексом;».

2. Доповнити ч. 2 ст. 246 абзацом другим у наступній редакції: «У разі зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення на кримінальний проступок або нетяжкий злочин після проведення негласних слідчих (розшукових) дій, їх результати можуть бути використані у доказуванні в межах того самого кримінального провадження за умови відповідності критеріям, передбаченим законодавством.».

3. Викласти ч. 3 ст. 246 у наступній редакції: «…Прокурор має право заборонити проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що проводяться за рішенням прокурора або за клопотанням слідчого до слідчого судді, погодженого з прокурором, або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій, розпочатих на підставі рішення прокурора або слідчого.».

4. Викласти ч. 6 ст. 246 у наступній редакції: «Проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування кримінального правопорушення, або за його дорученням чи дорученням прокурора – уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, органів Державного бюро розслідувань, органів Бюро економічної безпеки України, органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи.».

5. Доповнити ст. 246 частиною сьомою у наступній редакції: «Під час підготовки та проведення негласних слідчих (розшукових) дій забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення кримінального правопорушення з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити кримінальне правопорушення, яке вона би не вчинила, якби слідчий, прокурор чи уповноважені оперативні підрозділи цьому не сприяли, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні.».

6. Викласти ст. 247 у наступній редакції:

«Стаття 247. Слідчий суддя, який здійснює судовий контроль за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій

1. Судовий контроль за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється слідчим суддею апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – слідчим суддею Вищого антикорупційного суду.

2. Судовий контроль за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій полягає у розгляді клопотань слідчого, прокурора про надання дозволу на

проведення негласних слідчих (розшукових) дій (у тому числі у випадку, коли негласна слідча (розшукова) дія була розпочата до постановлення ухвали слідчого судді в порядку, передбаченому статтею 250 цього Кодексу), контролі за виконанням ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

3. Виконання будь-яких дій з проведення негласної слідчої (розшукової) дії, дозвіл на проведення якої надано слідчим суддею, повинно бути негайно припинено, якщо слідчий суддя постановить ухвалу про припинення подальшого проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

4. Слідчий, прокурор зобов'язані повідомити слідчого суддю, який надав дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, про отримані результати.

5. Розгляд клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо суддів, працівників суду та правоохоронних органів та/або у приміщеннях судових та правоохоронних органів, який віднесений згідно з положеннями цієї глави до повноважень слідчого судді, може здійснюватися слідчим суддею відповідного апеляційного суду поза межами територіальної юрисдикції органу досудового розслідування, який здійснює досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, здійснюється слідчим суддею Вищого антикорупційного суду (крім випадку, передбаченого абзацом сьомим частини першої статті 34 цього Кодексу).».

7. Викласти ч. 5 ст. 249 у наступній редакції: «Прокурор зобов'язаний прийняти рішення про припинення подальшого проведення будь-якої негласної слідчої (розшукової) дії, якщо в цьому відпала необхідність.».

8. Викласти ч. 1 ст. 252 у наступній редакції: «Фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим цим Кодексом, а в умовах воєнного стану – здійснюватися з урахуванням особливостей, визначених статтею 615 цього Кодексу. За результатами проведення негласної слідчої

(розшукової) дії складається протокол, до якого в разі необхідності долучаються додатки. Відомості про осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, у разі здійснення щодо них заходів безпеки можуть зазначатися із забезпеченням конфіденційності даних про таких осіб у порядку, визначеному законодавством.».

9. Викласти ч. 3 ст. 252 у наступній редакції: «Протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій передаються прокурору, а у випадку застосування положень статті 615 цього Кодексу в умовах воєнного стану – не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту складання протоколів про проведення негласних слідчих (розшукових) дій.».

10. Викласти ч. 4 ст. 252 у наступній редакції: «Прокурор вживає заходів щодо збереження усіх отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів.».

11. Викласти ч. 2 ст. 253 у наступній редакції: «Конкретний час повідомлення визначається із урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров’я осіб, які причетні до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідне повідомлення про факт і результати негласної слідчої (розшукової) дії повинне бути здійснене протягом дванадцяти місяців з дня фактичного припинення обмеження прав особи, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом.».

12. Викласти ч. 1 ст. 255 у наступній редакції: «Відомості, речі та документи, отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які не були використані під час судового розгляду, повинні бути невідкладно знищені на підставі рішення прокурора, крім випадків, передбачених частиною третьою цієї статті та статтею 256 цього Кодексу.».

13. Виключити ч. 5 ст. 255.

14. Викласти ч. 2 ст. 266 у наступній редакції: «Первинні носії інформації, на яких зафіксовані відомості, отримані в результаті проведення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій, повинні зберігатися у стані, придатному для їх дослідження, до набрання законної сили вироком суду.».

15. Викласти ч. 3 ст. 266 у наступній редакції: «Первинні носії інформації, на яких зафіксовані відомості, отримані в результаті проведення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій, можуть бути предметом дослідження відповідних спеціалістів або експертів у порядку, передбаченому цим Кодексом.».

16. Викласти ч. 3 ст. 271 у наступній редакції: «Під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби слідчий, прокурор чи уповноважені оперативні підрозділи цьому не сприяли, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Контроль за недопущенням провокування (підбурювання) особи на вчинення злочину під час підготовки та проведення контролю за вчиненням злочину покладається на прокурора. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні.».

17. Викласти ст. 275 у наступній редакції:

«**Стаття 275.** Використання конфіденційного співробітництва

1. Під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий, прокурор має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених цим Кодексом.

2. Конфіденційним співробітництвом є негласні відносини, що встановлюються слідчим, прокурором з повнолітньою дієздатною особою і на

засадах добровільності та конспіративності використовуються для вирішення завдань кримінального провадження.

3. Про залучення особи як конфідента слідчий, прокурор виносить постанову, де зазначаються процесуальні права та обов'язки конфідента, фіксується факт добровільності співпраці в межах конфіденційного співробітництва.

4. В межах конфіденційного співробітництва конфіденту не надається допуск до державної таємниці, проте така особа не має права розголошувати відомості, які стали їй відомі у зв'язку з участю в кримінальному провадженні.

5. Забороняється залучати до конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих дій адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру.».

18. Викласти ч. 3 ст. 312 у наступній редакції: «Оскарження слідчим, дізнавачем рішень, дій чи бездіяльності прокурора не зупиняє їх виконання, крім випадків оскарження рішень прокурора про припинення подальшого проведення негласних слідчих (розшукових) дій.».

19. Викласти абз. 2 п. 1 ч. 1 ст. 615 у наступній редакції: «За відсутності можливості складання процесуальних документів про хід і результати проведення слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій фіксація здійснюється доступними технічними засобами (крім випадків, передбачених главою 21 цього Кодексу) з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій.».

20. Викласти п. 2 ч. 1 ст. 615 у наступній редакції: «відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 140, 163, 164, 170, 173, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245 та 294 цього Кодексу, – такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором.».

21. Доповнити ч. 1 ст. 615 пунктом третім у наступній редакції: «відсутня об’єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 246, 247, 248 та 250 цього Кодексу, – такі повноваження виконує слідчий суддя того суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в разі неможливості з об’єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – найбільш територіально наближеного до нього суду, що може здійснювати правосуддя, або іншого суду, визначеного в порядку, передбаченому законодавством;».

З урахуванням таких змін, п. п. 3-6 чинної редакції ч. 1 ст. 615 необхідно вважати п. п. 4-7 ч. 1 ст. 615.

Інструкція:

22. Доповнити п. 1.15 у наступній редакції: «При оцінці результатів негласних слідчих (розшукових) дій, отриманих у кримінальному провадженні, де відбулася зміна правової кваліфікації кримінального правопорушення на кримінальний проступок або нетяжкий злочин, й вирішенні питання про допустимість таких доказів враховуються наступні критерії:

- підстави для первинної кваліфікації кримінального правопорушення як тяжкого чи особливо тяжкого злочину;
- можливість отримання відомостей, що свідчили про необхідність перекваліфікації, до проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- проведення інших слідчих (розшукових) дій та отримання доказів до моменту зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення;
- часовий проміжок між проведенням негласних слідчих (розшукових) дій та зміною правової кваліфікації кримінального правопорушення;
- підстави для зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення;
- значення результатів негласних слідчих (розшукових) дій для встановлення істини у кримінальному провадженні.».

23. Викласти п. 2.4 у наступній редакції: «Розгляд та погодження прокурором клопотання слідчого про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії здійснюється невідкладно, але не пізніше, ніж протягом шести годин з моменту його отримання. Прокурором вивчаються матеріали кримінального провадження, які є підставою для прийняття рішення про погодження клопотання. Відмова в погодженні клопотання приймається у формі постанови і не виключає повторного звернення слідчого після отримання додаткових доказів або усунення недоліків, вказаних прокурором у рішенні.».

24. Викласти п. 3.6 у наступній редакції: «Прокурор має право заборонити проведення ще не розпочатої негласної слідчої (розшукової) дії, що проводитиметься за рішенням прокурора чи за клопотанням слідчого до слідчого судді, погодженого з прокурором, або припинити подальше проведення негласної слідчої (розшукової) дії, розпочатої на підставі рішення прокурора або слідчого, оформивши своє рішення вмотивованою постановою (ст. ст. 110, 246, 249 КПК України).».

25. Викласти п. 3.7 у наступній редакції: «Прокурор зобов’язаний припинити подальше проведення будь-якої негласної слідчої (розшукової) дії якщо в цьому відпала необхідність, виклавши мотиви такого рішення у постанові, що негайно надається керівнику органу, який проводить негласну слідчу (розшукову) дію за дорученням слідчого, прокурора, або слідчому, який проводить зазначені дії безпосередньо (ст. ст. 246, 249 КПК України).».

26. Викласти п. 3.9 у наступній редакції: «Під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий, прокурор має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом (ст. 275 КПК України).».

27. Викласти п. 5.1 у наступній редакції: «Постанова слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, ухвала слідчого судді про дозвіл

на проведення негласної слідчої (розшукової) дії та додатки до нього, доручення на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, протокол про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які містять відомості про факт та методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії, а також відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться або планується проведення такої дії, розголошення яких створює загрозу національним інтересам та безпеці, підлягають засекречуванню.».

28. Доповнити п. 5.11 абзацом третім у наступній редакції: «У випадку нерозсекречення конкретних матеріальних носіїв інформації щодо проведення негласної слідчої (розшукової) дії протягом встановленого пунктом 5.26 цієї Інструкції строку, керівник органу прокуратури надсилає керівнику органу, де засекречено матеріальний носій інформації, повторне клопотання, у якому зазначаються підстави для скасування грифа секретності, обліковий номер та назва матеріального носія інформації, з відповідними додатками.».

29. Доповнити п. 5.11 абзацом четвертим у наступній редакції: «У разі нерозсекречення конкретних матеріальних носіїв інформації щодо проведення негласної слідчої (розшукової) дії після направлення керівником органу прокуратури повторного клопотання керівнику органу, де засекречено матеріальний носій інформації, прокурор, який здійснює процесуальне керівництво, інформує про це сторону захисту та суд, що здійснюватиме судове провадження, та заявляє клопотання про витребування конкретних матеріальних носіїв інформації щодо проведення негласної слідчої (розшукової) судом.».

30. Викласти п. 6.1 у наступній редакції: «Відомості, речі та документи, отримані в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії, які не були використані під час судового розгляду, повинні бути невідкладно знищені на підставі рішення прокурора, викладеного в постанові (ст. 255 КПК України).».

Додаток 3

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Національного університету «Одеська юридична академія», професор
Олег ГОДОЩАК

«23» квітня 2025 року

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» Гуменюк Аліни Сергіївни за темою: «Допустимість доказів, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», у навчальну та науково-дослідну діяльність Національного університету «Одеська юридична академія»

Комісія у складі:

Голова: завідувач кафедри кримінального процесу, доктор юридичних наук, професор Торбас О. О.

Члени комісії: начальник навчально-методичного відділу Кузнецова Л. В., доцент кафедри кримінального процесу, кандидат юридичних наук, доцент Підгородинська А. В., доцент кафедри кримінального процесу, кандидат юридичних наук, доцент Пожар В. Г., доцент кафедри кримінального процесу, кандидат юридичних наук, доцент Цитряк В. Я. склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження **Гуменюк Аліни Сергіївни на тему: «Допустимість доказів, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій»** використовуються в навчальному процесі Національного університету «Одеська юридична академія» під час викладання навчальних дисциплін: «Кримінальний процес», «Досудове розслідування», «Проведення слідчих (розшукових) дій», «Теорія доказів у кримінальному процесі», «Права людини в сфері кримінальної юстиції» при підготовці робочих програм, силабусів,

підручників, навчально-методичних посібників та в науково-дослідній роботі студентів і аспірантів.

Рекомендовано до використання в навчальному процесі та науково-дослідній діяльності наступні публікації:

1. Гуменюк А. Роль прокурора як належного суб'єкта ініціювання, проведення та контролю за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій. *Право і суспільство.* 2025. № 1. С. 536 – 545. DOI: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.79

2. Гуменюк А. Результати негласних слідчих (розшукових) дій як особливий різновид доказів у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2025. № 1. С. 700 – 704. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/165

3. Гуменюк А. Допустимість результатів негласних слідчих (розшукових) дій при перекваліфікації: проблеми теорії та практики. *Juris Europensis Scientia.* 2024. № 6. С. 104 – 109. DOI: https://doi.org/10.32782/chern.v6.2024.21

4. Гуменюк А. Негласні слідчі (розшукові) дії в умовах особливих правових ситуацій : проблеми допустимості доказів. *Право та державне управління.* 2024. № 2. С. 487 – 495. DOI: https://doi.org/10.32782/pdu.2024.2.66

5. Волошина В., Гуменюк А. Аналіз законодавчих новел до глави 21 Кримінального процесуального кодексу України в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 3. С. 701 – 704. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/172

6. Гуменюк А. Установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) : новели законодавства. *Європейські орієнтири розвитку України : науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 26.04.2024 р.) / за заг. ред. С. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2024. С. 449 – 451.

7. Гуменюк А. Щодо доцільності обмеження повноважень прокурора розпоряджатися результатами негласних слідчих (розшукових) дій. *Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності* : матеріали Міжнародної

науково-практичної конференції, присвяченої 10-й річниці набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України (м. Одеса, 09.12.2022 р.) / уклад. : Л. Аркуша, О. Торбас, В. Завтур ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2022. С. 165 – 169.

8. Гуменюк А. Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Проблеми розвитку суспільства та держави : сучасні наукові виклики* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених (м. Одеса, 02.12.2022 р.) / за ред. : Н. Маслій, К. Спасової ; Рада молодих вчених при Одеській обласній державній адміністрації. Одеса, 2022. С. 68 – 72.

9. Гуменюк А. Міжнародний досвід застосування негласних заходів розслідування у протидії злочинності. *Сталий розвиток суспільства та держави : сучасні виклики та напрямки розвитку* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених (м. Одеса, 18.11.2022 р.) / за ред. М. Аракеляна, К. Спасової. Одеса, 2022. С. 218 – 222.

10. Гуменюк А. Допустимість результатів негласних слідчих (розшукових) дій при перекваліфікації кримінального правопорушення. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17.06.2022 р.). У 2-х т. / за заг. ред. С. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 445 – 447.

11. Гуменюк А., Линник О. Знищення результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій як перепона належного здійснення права на захист. *Українське суспільство в умовах транзиції : сучасні виклики та напрямки розвитку* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених (м. Одеса, 24.05.2021 р.). У 2-х т. / за ред. М. Аракеляна, К. Спасової. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 387 – 390.

12. Гуменюк А., Линник О. Забезпечення права на захист у контексті обмеження сторони захисту в ознайомленні з матеріалами досудового розслідування. *Українське суспільство в умовах транзиції : сучасні виклики та*

напрямки розвитку : матеріали Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених (м. Одеса, 24.05.2021 р.). У 2-х т. / за ред. М. Аракеляна, К. Спасової. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 384 – 387.

13. Гуменюк А. Судовий контроль як інструмент забезпечення законності проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 21.05.2021 р.). У 2-х т. / за заг. ред. С. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 337 – 340.

Крім цього, результати дисертаційного дослідження використовуються під час визначення напрямів наукових пошуків, тем дисертацій викладачів і аспірантів кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія».

Голова комісії _____ **Олександр ТОРБАС**

Члени комісії: _____ **Людмила КУЗНЕЦОВА**

_____ **Анастасія ПІДГОРОДИНСЬКА**

_____ **Вадим ПОЖАР**

_____ **Віктор ЦИТРЯК**